

Scriptie

Promotor: Prof. Dr. H. Vos

Academiejaar 2006-2007

De Tijd Loopt...
De Europese Unie als ontwikkelingsactor:
de Millenniumdoelstellingen

Kelly Gheleyns
2^e Licentie Politieke Wetenschappen
Optie Internationale Politiek
20045678

Voorwoord

2015 De Tijd Loopt... Deze slogan duikt af en toe op in het straatbeeld, aan stations of in het journaal. Petities worden ondertekend om in een volgende fase af te geven aan de premier.

Het doel? De regeringsleiders herinneren aan de beloftes die ze hebben gemaakt tijdens de Millenniumtop. Maar wat wordt écht gedaan op de hoogste politieke niveaus om de politieke retoriek in de praktijk om te zetten, vroeg ik mij steeds af. Zijn dit loze beloftes of is er échte politieke wil om de Millenniumdoelstellingen te bereiken? Het leek mij een interessant onderwerp om verder uit te spitten. Omdat het onmogelijk was om alle acht Millenniumdoelen te bespreken, koos ik er één uit die mij het meest aansprak om verder te onderzoeken, namelijk een duurzaam leefmilieu realiseren. We worden er immers zelf direct mee geconfronteerd. Zo ervaren we dagelijks de nare effecten van onze onregelde aarde, zoals warme winters, overstromingen, uitstervende diersoorten, steeds kleiner wordende bosbestanden, stijging van de zeespiegel, luchtvervuiling, waterverontreiniging, opkomst van nieuwe ziekten zoals SARS en vogelgriep die zich ook naar onze regio's uitbreiden door het milde klimaat, enz. Het is allemaal te wijten aan de manier waarop we decennialang met de aarde zijn omgegaan. Dat er iets moet veranderen, daar zijn we het allemaal over eens. Maar de mate waarin we onze eigen levensstijl hiervoor willen aanpassen, is een ander paar mouwen. In welke mate zijn de Europese Unie en EU-lidstaten bereid veranderingen door te voeren in hun beleid op vlak van duurzaam leefmilieu? Is er politieke wil en beschikken ze over de nodige capaciteiten om dit te doen? Dit nagaan en daarover een voorlopig persoonlijk oordeel vormen, dat is het opzet van deze scriptie.

Om deze scriptie tot een goede einde te brengen ben ik te rade gegaan bij verschillende mensen. Bij deze wil ik hen van harte bedanken. Prof. Dr. H. Vos dank ik voor het doornemen van mijn teksten en ze van de nodige commentaar te hebben voorzien. Hij gaf mij handige tips om mij op weg te zetten bij mijn literatuuronderzoek. Marina Riemsdagh ben ik ook een dankjewel verschuldigd voor het nalezen van mijn teksten zodat deze nu in perfect AN staan. Ze voorzag mij van het nodige advies bij het schrijven van deze scriptie, terwijl ze tegelijk ook kritisch bleef. Ook Koen Grolus wil ik bedanken voor een laatste check-up van de punten en komma's. Hij maakte mij erop attent dat sommige Europese praktijken met een kritisch oog moeten bekeken worden. Remco van den Hoven bedank ik om mijn kennis van excell van onder het stof te halen en me in staat te stellen een aantal grafieken in mekaar te knutselen. Tenslotte en in het bijzonder bedank ik mijn ouders, Roger Gheleyns en Lieve Sanders, die op de achtergrond dit hele leer- en schrijfproces hebben gesponsord en gesteund. Zij hebben zich jarenlang ingezet om mij de mogelijkheid te geven al studierend uit te groeien tot wie ik nu ben.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Inhoudsopgave	3
Algemene Inleiding	6
Hoofdstuk 1: Inleiding: de Millenniumdoelstellingen	7
1.1. Aanloop naar de Millenniumdoelstellingen	7
1.1.1. VN-Conferentie on the Human Environment. Stockholm, Zweden (1972).....	7
1.1.2. VN-Conferentie Stockholm + 10. Nairobi, Kenya (1982).....	7
1.1.3. VN-Conferentie over leefmilieu en ontwikkeling of 'Earth Summit'. Rio de Janeiro, Brazilië (1992)	8
1.1.4. World Summit for Social Development. Kopenhagen, Denemarken (maart 1995)	9
1.1.5. United Nations General Assembly Special Session (UNGASS) of 'Earth Summit II' of Earth Summit + 5. New York (juni 1997).....	10
1.1.6. Rio + 5 Forum (1997).....	10
1.2. VN-Top in New York 2000	10
1.3. Overzicht van de Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling.....	11
1.4. Afbakening in ruimte en tijd.....	12
1.5. Millenniumdoel 7: Ensure environmental sustainability.....	13
1.5.1. Millenniumdoel 7: zorgen voor een duurzaam leefmilieu.....	13
1.5.2. Verduidelijking van de targets.....	13
1.6. Conclusie	16
Hoofdstuk 2: Civilian Power Europe & Capability Expectations Gap	17
2.1. François Duchêne: Civilian Power Europe	17
2.2. Civilian Power als uitgangspunt om de Europese rol in de wereld te conceptualiseren.....	20
2.3. Christopher Hill: Capability-Expectations Gap	21
2.4. Actorness & Presence	23
2.5. Neemt de Europese Unie teveel hooi op haar vork?	24
2.6. Conclusie.....	25
Hoofdstuk 3: Het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie op het gebied van duurzame ontwikkeling van het leefmilieu en haar bijdrage tot het bereiken het Millenniumdoel 7.....	26
3.0. Algemene Inleiding	26
3.1. Institutionele kader van het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie	26
3.1.0. Inleiding	26
3.1.1. Evolutie van de ontwikkelingshulp aan de hand van de internationale setting en de filosofische fundering.....	27
3.1.2. Europees ontwikkelingsbeleid.....	28
3.1.2.1. Het Verdrag van Maastricht.....	28
3.1.2.2. Europese ontwikkelingshulp	29
3.1.2.3 Europees ontwikkelingsbeleid: een gedeelde bevoegdheid?	30
3.1.3. Official Development Assistance (ODA).....	32
3.1.4. De Internationale Conferentie in zake Ontwikkelingsfinanciering in Monterrey, Mexico	34
3.1.5. Conclusie.....	36

3.2. Institutionele kader van het milieubeleid van de Europese Unie.....	37
3.2.0. Inleiding.....	37
3.2.1. Europese Verdragen over het leefmilieu.....	38
3.2.2. Het ontstaan van het concept 'duurzame ontwikkeling' in het politieke discours van de Europese Unie en de ontwikkeling van de 'Strategy for Sustainable Development' (SDS).....	40
3.2.3. Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling (WSSD) in Johannesburg, Zuid-Afrika (26 augustus- 4 september 2002).....	42
3.2.4. Integratie van het milieubeleid in andere Europese beleidsdomeinen.....	44
3.2.5. Internationaal milieubeleid.....	45
3.2.6. Conclusie.....	47
3.3. Algemene conclusie: Ontwikkeling & Milieu.....	48
 Hoofdstuk 4: De Tijd loopt... Tijd om te handelen.....	 49
4.0. Inleiding.....	49
4.1. Practice what you preach.....	49
4.2. Target 9: principes van duurzame ontwikkeling integreren in landenprogramma's om het verlies van natuurlijke rijkdommen om te keren.....	50
4.2.1. Indicator 25: de hoeveelheid bos in een land.....	53
4.2.1.1. De Wereldtop in Johannesburg (augustus- september 2002).....	53
4.2.1.2. Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT) actieplan.....	54
4.2.1.3. Ecosystèmes Forestiers d'Afrique Centrale (ECOFAC).....	55
4.2.1.4. Behoud en duurzaam beheer van bossen in Azië.....	56
4.2.1.5. Duurzaam beheer van bossen in Latijns-Amerika.....	57
4.2.1.6. Bosbeheer in Mali.....	58
4.2.1.7. Bossen in Oost- en Centraal Europa.....	58
4.2.2. Indicator 26: hoeveelheid gebied waar de biologische diversiteit is beschermd.....	59
4.2.2.1. Duurzaam beheer van natuurlijke rijkdommen in ontwikkelingslanden.....	60
4.2.2.2. De Conventie over Biologische Diversiteit (CBD) en het Cartagena Protocol.....	60
4.2.2.3. De Global Environmental Facility (GEF) en Global Monitoring for Environment and Security (GMES).....	62
4.2.2.4. ECOPAS: Ecosystèmes protégés en Afrique sahélienne.....	62
4.2.2.5. Europese milieuocties in de mediterrane regio.....	63
4.2.2.6. Europese milieuprojecten in Azië.....	64
4.2.2.7. Europese milieuprojecten in Afrika.....	65
4.2.2.8. Europese milieuocties in de Stille Oceaan.....	65
4.2.2.9. Biologische diversiteit in Oost- en Centraal Europa: Birds en Habitat directives.....	66
4.2.2.10. Het gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid.....	67
4.2.3. Indicator 27: het energieverbruik ten opzichte van het BNP + indicator 29: het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt.....	70
4.2.3.1. Wereldtop in Johannesburg (2002): het EU energie-initiatief (EUEI) 'Energie voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling' en de 'Renewable Energy Coalition' (REC).....	72
4.2.3.2. Energie-initiatieven binnen de Europese Unie.....	75
4.2.3.3. Het Regional Solar Energy (RSP) programma in de Sahel.....	76
4.2.3.4. Application of Solar Thermal Energy in the Mediterranean Basin (ASTEMB).....	77
4.2.3.5. Europees energieprogramma in Latijns-Amerika: ALURE.....	77
4.2.3.6. De Europese energiestrategie in Oost- en Centraal Europa.....	77
4.2.4. Indicator 28: CO ₂ -uitstoot en gebruik van CFKs.....	78
4.2.4.1. VN Kaderconventie over klimaatverandering (UNFCCC) en het Kyoto Protocol.....	80
4.2.4.2. Programma's voor capaciteitsopbouw en institutionele ondersteuning in ontwikkelingslanden.....	82

4.2.4.3. Europese projecten in het kader van klimaatverandering	83
4.2.4.4. Programma's ter preventie van klimaatverandering in Europa zelf	83
4.3. Target 10: halveren van het aantal mensen dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen.....	86
4.3.1. Indicator 30 en 31: het aantal mensen met toegang tot veilig drinkwater en het aantal mensen met toegang tot sanitaire voorzieningen	88
4.3.1.1. Wereldtop in Johannesburg: EU waterinitiatief 'Water for Life'.....	89
4.3.1.2. De EU-ACP waterfaciliteit	93
4.3.1.3. Integrated Water Resources Management and River Basin Management (IWRM).....	94
4.3.1.4. Europese acties voor duurzame toegang tot water en sanitaire basisdiensten in de ACP-regio	94
4.3.1.5. Het 'Agua para todos'-project in Bolivia, Latijns-Amerika.....	95
4.4. Target 11: de levens van 100 miljoen mensen die in sloppenwijken wonen tegen 2020 verbeteren.....	96
4.4.1. Indicator 32: het aantal huishoudens met een blijvende woonplek 'secure tenure'	96
4.4.1.1. Europese Conferenties on Sustainable Cities and Towns.....	97
4.4.1.2. Europese strategieën die de Europese beleidsagenda over duurzame ontwikkeling van steden vorm geeft.....	98
4.4.1.3. Samenwerking tussen de Europese Unie en UN Habitat	99
4.4.1.4. Duurzame ontwikkeling in Afrikaanse steden	99
4.4.1.5. Zonas Urbano-Marginales de Guayaquil (ZUMAR) -project in Ecuador	100
4.4.1.6. Steun aan achtergestelde bevolkingsgroepen in de voorsteden van Rio de Janeiro en Saõ Paulo, Brazilië.	100
4.5. Conclusie.....	101
 Hoofdstuk 5: Stocktaking in 2005	102
5.0. Inleiding	102
5.1. Inleiding.....	102
5.2. VN-Top in New York 2005: Stocktaking	103
5.2.1. Indicator 25: hoeveelheid bos in een land.....	103
5.2.2. Indicator 26: hoeveelheid gebied waar de biologische diversiteit is beschermd	104
5.2.3. Indicator 27: het energieverbruik ten opzichte van het BNP + indicator 29: het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt	105
5.2.4. Indicator 28: CO ₂ -uitstoot en gebruik van CFK's.....	106
5.2.5. Indicatoren 30 en 31: halveren van het aantal mensen dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen	107
5.2.6. Indicator 32: de levens van 100 miljoen mensen die in sloppenwijken wonen verbeteren tegen 2020	108
5.2.7. Conclusie	109
5.3. Conclusie: De Europese Unie: capability-expectations gap?	110
 Algemene Conclusie.....	117
 Geraadpleegde bronnen	119

Algemene Inleiding

In deze scriptie ga ik na hoe de Europese Unie zich tot nog toe heeft ingezet voor een duurzaam leefmilieu en tot hoever ze zich voor duurzaamheid geëngageerd heeft. Ik wil weten of ze bekwaam is om aan de verwachtingen, die wereldwijd hoog gespannen staan, te voldoen. Mijn onderzoeksterrein afbakenend, begin ik in het eerste hoofdstuk met een aantal *summits* die aan de Millenniumtop in New York in 2000 zijn voorafgegaan. Dan bespreek ik de Millenniumtop en de daaruit ontstane Millenniumdoelstellingen. Ik beperk mijn onderzoek tot Millenniumdoel zeven: een duurzaam leefmilieu realiseren.

Het tweede hoofdstuk biedt deze scriptie een theoretisch fundament. Hiervoor volg ik de gedachtegang van François Duchêne die de Europese Unie conceptualiseert als een *civilian power*. De Europese Unie maakt immers gebruik van civiele middelen om haar doelstellingen te bereiken. Een tweede concept is de *capability-expectations gap* van Christopher Hill, die ons zal leiden naar de centrale onderzoeksvraag van deze scriptie, namelijk '*tot op welke hoogte slaagt de Europese Unie erin om met behulp van haar civiele middelen haar belofte voor een duurzaam leefmilieu na te streven en bij te dragen tot de realisatie van Millenniumdoel zeven?*'

Het derde hoofdstuk geeft een inleiding tot het Europese ontwikkelingsbeleid. In het tweede deel van dit hoofdstuk diep ik het milieubeleid van de Europese Unie uit met betrekking tot duurzame ontwikkeling. Tevens kader ik het Europese optreden binnen de internationale context. In hoofdstuk vier ga ik na op welke manieren de Europese Unie effectief bijdraagt tot het realiseren van een duurzaam leefmilieu. Hier zal ik de voornaamste Europese wetgeving en richtlijnen over duurzaamheid bespreken. Daarnaast behandel en becommentarieer ik een aantal concrete initiatieven, programma's en projecten. Ik ga systematisch, per indicator (Millenniumdoel zeven bestaat uit drie targets en acht indicatoren) na wat er tot nu toe is gebeurd. Achtereenvolgens komen behoud van bosbestanden en biodiversiteit, gebruik van energie en fossiele brandstoffen, klimaatverandering, toegang tot veilig water en sanitair, en de verbetering van de levens van mensen in sloppenwijken aan bod.

In het vijfde en laatste hoofdstuk wil ik weten in welke mate de Europese Unie werkelijk heeft bijgedragen tot de realisatie van Millenniumdoel zeven tussen 2000 en 2005. Eerst behandel ik de situatie op wereldniveau. Door middel van grafieken zal ik aantonen in hoeverre de beloftes door de internationale gemeenschap in daden zijn omgezet. Het is natuurlijk onmogelijk om de resultaten die één enkele actor, zoals de Europese Unie, verwezenlijkt, uit de wereldwijde inzet te lichten. Daarom zal ik aan de hand van het *civilian power* concept en de *capability-expectations gap* op voorlopige conclusies aansturen op de vraag of het al dan niet bereiken van de Millenniumdoelstellingen te wijten is aan politieke onwil, dan wel veroorzaakt wordt door gebrek aan Europese *civilian power*.

Hoofdstuk 1: Inleiding: de Millenniumdoelstellingen

In dit hoofdstuk wil ik een algemeen beeld schetsen van de Millenniumdoelstellingen en de omstandigheden waarin ze tot stand zijn gekomen. Eerst geef ik een kort overzicht van de conferenties en toppen die de Millenniumtop zijn voorafgegaan met als hoogtepunt de Earth Summit in Rio in 1992. Daarna ga ik iets dieper in op de VN Millenniumtop in 2000 te New York en geef ik een kort overzicht van de Millenniumdoelstellingen. Daarna werk ik Millenniumdoel 7 uit en geef ik wat meer uitleg over de specifieke indicatoren en targets die erbij horen.

1.1. Aanloop naar de Millenniumdoelstellingen

De Verenigde Naties hebben een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van een globaal kader om milieuproblemen aan te pakken. Er zijn verschillende toppen en conferenties geweest die resulteerden in ontelbare verklaringen, actieplannen, sectorspecifieke conventies en wetten. Het belang van deze bijeenkomsten zit hem in het feit dat ze de internationale consensus voorbereidden en het daaruit volgende beleid probeerden te kneden. Volgens Baker beïnvloedden ze sterk de internationale relaties: zowel de Noord-Zuid handelsrelaties als de ontwikkeling van een *civil society* op globaal niveau.

1.1.1. VN-Conferentie on the Human Environment. Stockholm, Zweden (1972)

Met deze conferentie start de internationale samenwerking betreffende leefmilieu. Twee basisideeën liggen aan de grondslag van deze conferentie. Dat armoede de oorzaak is van de degradatie van het leefmilieu en dat milieuproblemen kunnen opgelost worden door het aanwenden van wetenschappelijke kennis en technologische *knowhow*. Eén van de belangrijkste uitkomsten van de conferentie is de oprichting van UNEP (*United Nations Environmental Programme*) in Nairobi die de taak krijgt de overeenkomsten van Stockholm in de praktijk om te zetten. De conferentie stimuleert de oprichting van milieuministeries en milieuagentschappen. Het is de aanzet voor een snelle ontwikkeling van internationaal milieurecht, vooral op het gebied van mariene vervuiling, afbraak van de ozonlaag en gevaarlijk afval. Hier begint de explosieve groei van milieu-ngo's.¹

1.1.2. VN-Conferentie Stockholm + 10. Nairobi, Kenya (1982)

In Nairobi legt men de nadruk op de onderliggende economische en sociale oorzaken van de milieuproblemen. Dit leidt tot de oprichting van de *World Commission on Environment and Development* (WCED) die werd voorgezeten door *Gro Harlem Brundtland*.² Deze Commissie publiceert in 1987 haar rapport '*Our Common Future*', dat nu beter bekend staat als het 'Brundtland rapport'. Weiler citeert dit rapport dat voor het eerst een definitie van duurzame ontwikkeling geeft: "*De mensheid is in staat haar ontwikkeling duurzaam te maken en te verzekeren dat zij tegemoet komt aan de noden van vandaag zonder die van de toekomstige generaties in gevaar te brengen.*"³ Het 'Brundtland rapport' riep de regeringen op om hun verantwoordelijkheid te nemen voor het leefmilieu omdat duurzame ontwikkeling een *common fate* is van de mensheid. We moeten ermee rekening houden dat niet alle landen evenveel hebben bijgedragen maar dit is toe te schrijven aan hun capaciteit om actie te ondernemen en verdere

---

¹ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 54-58.

² Ibid., pp. 54-58.

³ WEILER, R., *De weg naar de wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg*. Centrum voor Agrarische, Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), K.U.Leuven, 2003, p. 2.

milieudegradatie te voorkomen. Dit principe van '*common but differentiated responsibilities*' verdeelt verantwoordelijkheden en taken om duurzame ontwikkeling te promoten eerlijk over de wereld en houdt rekening met de beperkingen van de ontwikkelingslanden. *Differential obligations* kunnen verschillende vormen aannemen. Zo bijvoorbeeld verplicht het Kyoto Protocol geïndustrialiseerde landen en transitielanden om hun CO₂ -uitstoot te verminderen terwijl ontwikkelingslanden helemaal geen *targets* moeten behalen. Landen kunnen ook verschillende tijdschalen krijgen om hun verplichtingen te implementeren. Dit principe verzekert ons dat inspanningen om duurzame ontwikkeling te promoten een globaal karakter krijgen.⁴ Duurzame ontwikkeling moet dus een antwoord bieden op het fenomeen armoede. Aanvankelijk werd duurzame ontwikkeling sterk geïdentificeerd met het milieu en het planetaire ecosysteem. Inmiddels is het concept uitgebreid met de ecologische, economische, sociale en culturele dimensies.⁵ Eén van de concrete voorstellen in het 'Brundtland rapport' is dat de VN op korte termijn een *Earth Summit* moest houden.

1.1.3. VN-Conferentie over leefmilieu en ontwikkeling of 'Earth Summit'. Rio de Janeiro, Brazilië (1992)

Nooit namen zoveel landen deel aan een internationale conferentie als in Rio de Janeiro. Dit toont volgens Baker hoeveel belang men hecht aan de verslechtering van het leefmilieu.⁶ Op beleidsvlak wordt een link gelegd tussen ontwikkeling en milieu. Duurzame ontwikkeling en milieubescherming worden voor het eerst geïntegreerd in sociale en economische sectoren.⁷ De aardetop resulteert in een ambitieus programma voor duurzame ontwikkeling met Agenda 21, de Conventie over klimaatverandering, de Conventie over biodiversiteit, Conventie over woestijnvorming, de '*forest principles*' en de oprichting van de *Commission on Sustainable Development (CSD)*. Agenda 21 analyseert de oorzaken en symptomen van niet-duurzame vormen van ontwikkeling en geeft een kader hoe men duurzame ontwikkeling in praktijk moet stimuleren. Belangrijk hier is de *bottom-up* participatie en gemeenschapsgebaseerde benaderingen (lokale Agenda's 21).⁸ Lokale bevolkingen en gemeenschappen spelen een vitale rol in het management en de ontwikkeling van initiatieven omwille van hun kennis van hun leefmilieu en hun traditionele praktijken.⁹ Daarnaast werden nog twee belangrijke conventies ondertekend waarin men besluit samen te werken en ervaringen uit te wisselen voor de wereldwijde bescherming van bossen door middel van een gezonde economische exploitatie die in overeenstemming is met de beginselen van duurzame ontwikkeling. Bijzondere aandacht krijgen projecten die rationeel gebruik maken van energie, het ontwikkelen van duurzame energiebronnen en het oplossen van de problemen van industriële en stedelijke verontreiniging.¹⁰ De CSD wordt verantwoordelijk gesteld om vooruitgang te monitoren van de overeenkomsten van Rio. Ze heeft een systeem opgesteld van nationale rapporteringen zodat men een globaal beeld krijgt over de vooruitgang naar duurzame ontwikkeling. Dit rapporteren is nuttig als er internationaal overeengekomen indicatoren zijn om de vooruitgang te

---

⁴ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 36-38.

⁵ WEILER, R., *De weg naar de wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg*. Centrum voor Agrarische, Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), K.U.Leuven, 2003, p. 2.

⁶ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 54-58.

⁷ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on fisheries and poverty reduction COM(2000)724, Brussel, 08/11/2000. p. 15.

⁸ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 54-58.

⁹ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on fisheries and poverty reduction COM(2000)724, Brussel, 08/11/2000. p. 16.

¹⁰ Verklaring van Rio - Prioriteiten voor actie, bulletin EU 6-1999, verklaring van Rio (4/4), Brussel, 1999. <http://europa.eu/bulletin/nl/9906/p000448.htm> (18/03/2007)

meten. Daarom moet de CSD ook een lijst van duurzame ontwikkelingsindicatoren opstellen. Ondertussen was ook de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) bezig met het opstellen van internationale ontwikkelingsindicatoren.¹¹ Oorspronkelijk waren er 7 ontwikkelingsdoelen die door de OESO werden opgesteld in het document '*Shaping the Twenty-First Century*'. Deze internationale ontwikkelingsdoelen werden formeel vastgesteld tijdens de 34^e *High Level* samenkomst van de DAC (*Development Assistance Committee*) op 6 en 7 mei 1996 in Parijs. Deze ontwikkelingsdoelen hielden rekening met economisch welzijn, sociale ontwikkeling en duurzaamheid van het leefmilieu. Dus de doelen tonen aan dat armoede meer is dan een tekort aan inkomen. Toch ironisch, dat een groep van ontwikkelde landen zoals de DAC doelen zet voor ontwikkelingslanden.¹²

In Rio verklaart men projecten voor het behoud en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen te ondersteunen. Daarbij wordt gemikt op projecten die bijdragen aan de bestrijding van armoede, marginalisering en sociale uitsluiting, projecten die productie- en consumptiepatronen wijzigen, en initiatieven ter bevordering van het behoud van de biologische diversiteit.¹³

Sinds de Conferentie van Rio in 1992 zijn tal van nieuwe initiatieven in verband met specifieke aspecten van duurzame ontwikkeling genomen (Kyoto, Doha, Monterrey, Johannesburg) maar in het algemeen is maar langzaam vooruitgang geboekt. Veel landen en mensen kampen nog met armoede, werkloosheid en sociale uitsluiting. De ongelijkheid in en tussen landen neemt toe. Bovendien worden vele natuurlijke rijkdommen zoals water, velden, grond, biodiversiteit, bossen en visbestanden overgeëxploiteerd zodat het milieu ernstige schade oploopt.¹⁴

1.1.4. World Summit for Social Development. Kopenhagen, Denemarken (maart 1995)

Tijdens de wereldtop voor sociale ontwikkeling wordt een historische overeenkomst bereikt. Donoren verbinden zich ertoe om 20% van hun hulp te spenderen aan sociale basisdiensten, zoals water en sanitair. Parallel daarmee beloven ontwikkelingslanden om eveneens 20% van hun nationale budgetten aan projecten binnen deze sector te besteden. Van alle EU-lidstaten leeft enkel Nederland haar belofte na met een bijdrage van 19,09% ODA (*Official Development Assistance*) voor basisdiensten. Investerings in deze basis sociale diensten zijn essentieel om de fundamente te leggen voor evenwichtige economische groei. Helaas komen het merendeel van de EU-lidstaten hun eerder aangegeven engagement niet na. Het is een veeg teken dat opmerkelijk welgestelde lidstaten zoals Italië, Zweden, Portugal, België, Groot-Brittannië en Frankrijk zich helemaal onderaan de ladder bevinden.¹⁵

---

¹¹ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 54-58.

¹² BLACK, R., WHITE, H., *Targeting development: Critical perspectives on the Millennium Development Goals*, London, Routledge, 2004, pp. 1-5.

¹³ Verklaring van Rio - Prioriteiten voor actie, bulletin EU 6-1999, verklaring van Rio (4/4), Brussel, 1999. <http://europa.eu/bulletin/nl/9906/p000448.htm> (18/03/2007)

¹⁴ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 4.

¹⁵ EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActOnAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, pp. 6-7. <http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

1.1.5. United Nations General Assembly Special Session (UNGASS) of 'Earth Summit II' of Earth Summit + 5. New York (juni 1997)

De milieurapporten tonen aan dat het leefmilieu verslechtert aan een alarmerend tempo met stijgende hoeveelheid van CO₂-uitstoot en giftige vervuiling. Hernieuwbare rijkdommen zoals zoet water, bossen, visbestanden worden nog steeds niet-duurzaam gebruikt. Vijf jaar na Rio kan men alleen maar vaststellen dat de planeet er erger aan toe is dan ooit tevoren. Desondanks komen er geen grote doorbraken in New York. Het sterk gecontesteerde debat of er nu al of niet een wettelijke bindende *'Forest Convention'* (zoals de conventie over biodiversiteit en klimaatverandering) moet komen ondermijnt de *Earth Summit + 5*.¹⁶

1.1.6. Rio + 5 Forum (1997)

Dit alternatieve forum wordt georganiseerd door de *Earth Council*, een milieu-ngo opgericht door Maurice Strong die voorzitter was tijdens de onderhandelingen in Rio in 1992. Volgens dit forum is het overduidelijk dat het Noorden haar verantwoordelijkheid serieus moet opnemen en nu maar eens moet beginnen te handelen naar haar woorden nl. duurzame ontwikkeling echt te willen promoten. Deze overtuiging komt duidelijk terug in de Millenniumverklaring. Politieke verklaringen zijn één zaak maar ernaar handelen en effectief bijdragen tot veranderingen voor een duurzame toekomst is iets helemaal anders.¹⁷ In Rio verbonden de Europese Unie en de andere ondertekenaars zich ertoe *drafts* op te stellen voor duurzame ontwikkelingsstrategieën ter voorbereiding van de Rio+10 *World Summit* in Johannesburg.¹⁸

Dit vind ik een interessant uitgangspunt. Ik wil bekijken hoe de Europese Unie bijdraagt tot het promoten van duurzame ontwikkeling. Er zijn ontelbare internationale overeenkomsten waarin men plechtig verklaart bij te dragen tot de realisatie ervan. Maar in hoeverre handelt men naar die verklaringen?

1.2. VN-Top in New York 2000

Van 6 tot 8 september 2000 verzamelen alle staatshoofden en regeringsleiders van de VN leden in het hoofdkwartier in New York voor de eerste Algemene Vergadering van het nieuwe millennium. Aan het eind van deze driedaagse ondertekenen 189 leden, behalve Cuba en Venezuela, de Millenniumverklaring, "*We, the Peoples. The role of the UN in the 21st century*". Via dit document verbinden al deze landen zich ertoe inspanningen te leveren tegen armoede, honger, analfabetisme, ziekte, en de achteruitgang van het milieu.¹⁹

Deze Millenniumverklaring vormt de synthese van een aantal engagementen rond ontwikkelings-samenwerking en armoedebestrijding die tijdens de jaren '90 door de internationale gemeenschap, tijdens internationale conferenties en mondiale topontmoetingen, werden opgenomen. Uitgangspunt zijn fundamentele rechten en principes zoals vrijheid, gelijkheid,

---

¹⁶ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 61-63.

¹⁷ Ibid., pp. 61-63.

¹⁸ TANASESCU, I., *The Political Process Leading to the Development of the EU Sustainable Development Strategy*, In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A., *The European Union and Sustainable Development*, Brussel, VUB Press, 2006, p. 54.

¹⁹ Annual report 2005 on the European community's development policy and implementation of external assistance in 2004, p. 21. http://europa.eu.int/comm/europeaid/reports/index_en.htm (14/03/2007)

solidariteit, verdraagzaamheid, vrede en veiligheid. Hiermee gaat de Millenniumverklaring in tegen de (over)heersende trend die economische groei door liberalisering en het vrijmaken van de markt als enige voorwaarde voor ontwikkeling naar voor schuift.²⁰

Doel is een globaal samenwerkingsverband tussen ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen te sturen met als hoofdzaak de halvering van de armoede tegen 2015. Als referentiejaar neemt men 1990. Met deze Millenniumdoelstellingen hebben deze 189 landen zich geëngageerd om een vrijere wereld te bouwen en dit kan enkel slagen door samen te werken. Er zijn al genoeg woorden en goede intenties geweest. "Nu is de tijd gekomen om te handelen" volgens secretaris generaal van de VN, Kofi Annan. Hij verwijst hierbij naar de Amerikaanse president Franklin D. Roosevelt die ooit zei: "To make the right choice, leaders will need to have the courage to fulfil their responsibilities in an admittedly imperfect world. They will also need the wisdom to transcend their differences. Given firm, clear-sighted leadership, both within States and among them, I am confident that they can. I am also certain that they must. What I have called for here is possible. It is within reach. From pragmatic beginnings could emerge a visionary change of direction in our world. That is our opportunity and our challenge."²¹

1.3. Overzicht van de Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling

Een jaar na het ondertekenen van de Millenniumverklaring legt Kofi Annan een *roadmap* voor. Deze bevat de na te streven doelen voor de implementatie van de verklaring. De Millenniumdoelstellingen zijn geen nieuwe uitdaging in de bestrijding van armoede en ongelijkheid in de wereld. Eerdere verdragen waren vaak ambitieuzer en meer diepgaand dan deze. Maar voor het eerst ligt er een internationaal unaniem aanvaarde afspraak aan de basis met acht kwantificeerbare, concrete en aan een tijdschema gebonden doelen die als referentiepunt dienen op de nationale niveaus. In totaal zijn er acht doelstellingen met 18 streefdoelen en 48 meetbare indicatoren. De eerste zeven doelstellingen beogen een betere menselijke ontwikkeling in de armere landen terwijl doel acht zich specifiek richt tot de rijkere landen.²² Dit laatste is het grote verschil met de internationale ontwikkelingsdoelen van de OESO. De Millenniumdoelen leggen de verantwoordelijkheid bij de rijke landen en vragen de ontwikkelingslanden om deze inspanningen te ondersteunen en zich eveneens te engageren. Omdat zowel ontwikkelingslanden als de geïndustrialiseerde landen zich moeten inspannen om armoede uit de wereld te helpen, worden de Millenniumdoelen beter aanvaard.

- * Doel 1: vermindering van de armoede en de honger in de wereld
- * Doel 2: basisonderwijs voor iedereen
- * Doel 3: bevordering van de gelijkheid van mannen en vrouwen
- * Doel 4: bestrijding van kindersterfte
- * Doel 5: verbetering van de gezondheid van moeders
- * Doel 6: bestrijding van HIV/aids, malaria en andere ziekten
- * Doel 7: zorgen voor een duurzaam leefmilieu
- * Doel 8: deelname aan een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling²³

²⁰ <http://www.11.be> (16/03/2007)

²¹ In larger freedom: towards development, security and human rights for all, p. 53.
<http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm> (15/03/2007)

²² <http://www.11.be> (16/03/2007)

²³ BLACK, R., WHITE, H., Targeting Development: critical perspectives on the Millennium Development Goals, Routledge, 2004, pp. 7-8.

Waarom zijn de Millenniumdoelstellingen zo verschillend van andere doelen?

Ten eerste zijn ze gericht op mensen, tijdsgebonden en meetbaar. Ten tweede zijn ze gebaseerd op een globaal partnerschap. De ontwikkelingslanden hebben de verantwoordelijkheid om hun eigen huis op orde te stellen en de geïndustrialiseerde landen moeten deze inspanningen ondersteunen. Ten derde kennen de Millenniumdoelen een ongeziene politieke steun. En ten vierde zijn ze bereikbaar.²⁴ Bovendien focussen deze doelstellingen op meetbare uitkomsten. Dat neemt niet weg dat er een kloof zal blijven tussen de wens om armoede te verminderen en de uitkomst van de doelstelling. De resultaten in de verf zetten, garandeert de wijze waarop en waarvoor het geld wordt gebruikt. Toch zijn er ook problemen met dergelijke doelstellingen. Een eenvoudig geformuleerde '*target*' is gemakkelijk te begrijpen voor het grote publiek maar zeer moeilijk te bereiken. Immers, hoe concreter het wordt, hoe complexer. Men kan de prestaties van landen perfect in tabellen vergelijken en zien welke landen goed scoren en welke slecht. Maar de redenen achterhalen waarom een land '*off track*' is, valt moeilijker te achterhalen.²⁵

1.4. Afbakening in ruimte en tijd

In mijn scriptie zal ik me beperken tot Millenniumdoel 7: zorgen voor een duurzaam leefmilieu. Een duurzaam leefmilieu betekent dat men natuurlijke rijkdommen duurzaam moet gebruiken en complexe ecosystemen moet beschermen voor overleving. Duurzaamheid zal niet worden bereikt door de huidige consumptie- en productiepatronen aan te houden. Land wordt gedegradeerd, en planten en dieren sterven uit aan een alarmerend tempo. Het klimaat verandert waardoor we bedreigd worden met een stijgende zeespiegel, droogtes en overstromingen. Visbestanden en andere mariene rijkdommen worden overgeëxploiteerd. De arme bevolking in rurale gebieden wordt hier direct door geraakt. Zij zijn immers voor hun dagelijkse overleving afhankelijk van de natuurlijke rijkdommen rondom hen. Al heeft de exodus naar de steden de druk op rurale gronden verminderd, nu wonen er een groeiend aantal mensen in onveilige en overbevolkte sloppenwijken rondom de steden. Daar hebben zij geen toegang tot veilig drinkwater en sanitaire basisdiensten. Om deze problemen aan te pakken zal een nooit geziene internationale samenwerking nodig zijn. Actie om de verdere afbraak van de ozonlaag tegen te gaan toont aan dat vooruitgang mogelijk is mits de nodige politieke wil.²⁶

De laatste 50 jaar is de wereldbevolking bijna verdriedubbeld, bijgevolg hebben mensen het ecosysteem drastisch veranderd om aan hun groeiende behoefte van eten, water, hout, olie enz. te voldoen. De economische ontwikkeling en het menselijk welzijn zijn gestegen, ten koste van de natuurlijke rijkdommen van onze planeet. Vandaar dat het meer dan ooit noodzakelijk is om te zorgen dat de natuurlijke hulpbronnen duurzaam worden beheerd. Consumptie- en productiepatronen mogen de capaciteit van de aarde niet overschrijden zodat de aarde in staat is om het afval te verwerken en de emissies te absorberen. Dit is dé fundamentele uitdaging voor ontwikkelde landen en opkomende '*emerging economies*'. Milieuproblemen doen zich onafhankelijk van de politieke grenzen voor. Deze globalisering zorgt ervoor dat deze problemen internationaal moeten aangepakt en opgelost worden. Het leefmilieu is van levensbelang voor heel de

---

²⁴ The Millennium Development Goals Report 2005, VN Department of Public Information, New York, december 2005, p. 3.

²⁵ BLACK, R., WHITE, H., Targeting Development: critical perspectives on the Millennium Development Goals, Routledge, 2004, pp. 12-15.

²⁶ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 30.

wereldbevolking, maar des te meer voor de allerarmste die voor hun bestaan direct afhankelijk zijn van de natuurlijke rijkdommen en het ecosysteem van de planeet. Duurzaam beheren van natuurlijke rijkdommen zoals water, energie, olie, bossen, 'wetlands', en visbestanden is een absolute must.²⁷

1.5. Millenniumdoel 7: Ensure environmental sustainability

In dit deeltje schets ik wat Millenniumgoal 7 precies inhoudt. De doelstelling is onderverdeeld in verschillende targets. Target 9, 10 en 11 zijn verder onderverdeeld in acht indicatoren. De targets en indicatoren komen in hoofdstuk drie en vier nog uitgebreid aan bod. Daarom zal ik in dit onderdeel eerst verduidelijken waarover ze precies handelen.

1.5.1. Millenniumdoel 7: zorgen voor een duurzaam leefmilieu

Target 9: Principes van duurzame ontwikkeling integreren in landenprogramma's en beleid om het verlies van natuurlijke rijkdommen om te keren

- * *Indicator 25: proportie land dat bebost is*
- * *Indicator 26: ratio land dat beschermd is om biodiversiteit te behouden tegenover de totale oppervlakte*
- * *Indicator 27: energieverbruik per \$1 GDP (gross national product) (PPP) (polluter pays principle)*
- * *Indicator 28: CO₂-uitstoot per hoofd en consumptie van ozon vernietigende CFKs*
- * *Indicator 29: proportie van de bevolking die vaste brandstoffen gebruikt*

Target 10: Proportie bevolking zonder duurzame toegang tot veilig drinkwater halveren tegen 2015

- * *Indicator 30: proportie van de bevolking met toegang tot een duurzame waterbron in landelijke en stedelijke gebieden*
- * *Indicator 31: proportie van de bevolking met toegang tot duurzaam sanitair in landelijke en stedelijke gebieden*

Target 11: Een aanzienlijke verbetering bewerkstelligen in de levens van 100 miljoen mensen in sloppenwijken tegen 2020

- * *Indicator 32: proportie huishoudens met toegang tot secure tenure.²⁸*

1.5.2. Verduidelijking van de targets

Achtereenvolgens bespreek ik indicator 26 over biologische diversiteit, indicator 25 over bossen, indicatoren 27 en 29 over energie en brandstoffen, indicator 28 over klimaat, indicatoren 30 en 31 over water en sanitair, om af te sluiten met indicator 32 over de leefomstandigheden in sloppenwijken.

Het opzet van indicator 26, mikt erop de biologische diversiteit te behouden op genetisch, dierlijk en ecosystemisch vlak. Zonder biodiversiteit is leven op termijn onmogelijk. Een gezond en goedwerkend ecosysteem voorziet ons immers van tal van mogelijkheden en potenties om water- en luchtreiniging, overstromingen en erosie onder controle houden, om vruchtbare

---

²⁷ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, p. 4.

²⁸ Millennium Development Goals,

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Indicators/OfficialList.pdf> (28/04/2007)

gronden te creëren, en om toekomstige ziekten en problemen aan te pakken.²⁹ De natuur voert gratis basisdiensten uit zonder welke wij mensen niet kunnen overleven. De ozonlaag belet dat ultraviolette stralen mens, dier en plant beschadigen. Ecosystemen helpen de lucht en het water te zuiveren. Ecosystemen zetten afval om in hulpbronnen en verminderen atmosferische carbonstoffen, die anders zouden bijdragen tot de opwarming van de planeet. Biologische diversiteit biedt dus een overvloedige opslagplaats van medicijnen en voedsel, en ze behoudt de genetische variëteit wat de kwetsbaarheid voor ziektes en pesten vermindert. Maar we zijn de bekwaamheid van het milieu om deze levensnoodzakelijke diensten te leveren, op korte tijd aan het degraderen en zelfs aan het vernietigen.³⁰

Bossen zijn altijd al het centrum van biodiversiteit en een belangrijke opslagplaatsen voor koolstof geweest. Het ontwrichten van het bosbestand leidt niet alleen tot verlies aan biologische diversiteit, het draagt ook bij tot klimaatverandering. Bovendien vormt de toenemende druk op het bosbestand door extreme bevolkingsaan groei, een directe bedreiging voor de armsten. Van het totaal aantal mensen op aarde, leeft meer dan 1 miljard in extreme armoede. Een vierde van hen zijn afhankelijk van bossen voor hun elementaire bestaan, dit wil zeggen voor hun leefomgeving, voor eten en drinken. Een bijkomend miljard mensen leven juist boven de grens van extreme armoede, maar is toch arm. Zij zijn afhankelijk van houtrijke gebieden voor hun voedsel, voor brandstof en verwarming. Combineren we deze gegevens met de jaarlijkse teloorgang van het totale oppervlak van bossen, welke door de VN *Food and Agriculture Organization* (FAO) op 0,2% of 94.000 km² geschat wordt, dan kunnen we daar direct uit afleiden dat het dalende bosbestand voor deze mensen een directe levensbedreigende situatie betekent.³¹ Om nog niet in te gaan op de gevolgen op lange termijn.

Bijna 2 miljard mensen hebben geen toegang tot moderne energiediensten. Energievoorziening in ontwikkelingslanden zijn bovendien onveilig en onbetrouwbaar. Voor hun primaire energieverbruik zijn deze mensen voor 30% aangewezen op brandhout, steenkool, gewasresten en dierlijk afval. Elektriciteitsvoorzieningen zijn beperkt en vaak grillig. Olieprijzen zijn dan weer onderhevig aan onvoorspelbare globale marktmechanismen. Dus betere toegang tot veilige, betaalbare en duurzame energie is voor deze 2 miljard mensen essentieel.³² Daartegenover staat dat een vijfde van de totale wereldbevolking in de geïndustrialiseerde wereld, bijna 60% van alle energie consumeert. Naast de overconsumptie in de geïndustrialiseerde wereld, zijn er binnen de ontwikkelingslanden tussen bevolkingsgroepen onderling, grote verschillen in de energiesituatie. De minst ontwikkelde landen (MOLs) hebben een zeer beperkte toegang tot adequate energiediensten. Het gemiddelde elektriciteitsverbruik per hoofd van de bevolking is in de MOLs tien keer lager dan in de Europese Unie. Het gemiddelde elektriciteitsverbruik *per capita*

---

²⁹ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, pp. 19-20.

³⁰ We, the Peoples: the role of the UN in the 21th century. Report of the Secretary-General Kofi Annan, 54^e sessie, 27/03/2000, p. 40.
http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/SGReports/54_2000/a_54_2000e.pdf. (18/3/2007)

³¹ Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, p. 44.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)

³² Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, pp. 20-21.

bedraagt in de OESO landen ongeveer 10.000 KWh per jaar, maar slechts 1.000 KWh in de ontwikkelingslanden, 500 KWh in India en 100 KWh in verschillende Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara. In zuidelijk Afrika heeft nog geen 10% van de bevolking toegang tot elektriciteit.³³

Door klimaatverandering steeg de temperatuur van de aarde gedurende de laatste 10 jaar gemiddeld 0,6° Celsius en men voorspelt een verdere stijging van 1,4° tot 5,8° Celsius tegen 2100. Bijgevolg voorziet men een stijging van het zeeniveau tussen 9 en 88 centimeter. Dat vormt vooral een bedreiging voor eilanden en kustgemeenschappen. Deze temperatuurstijgingen zullen zware gevolgen hebben voor de waterkringloop, landbouw, ziektes en biodiversiteit. Zonder internationale samenwerking kunnen klimaatveranderingen niet aangepakt worden. Vandaar dat 171 landen de verplichting op zich genomen hebben, zich te houden aan internationaal overeengekomen minimum inspanningen zoals bepaald door het Kyoto Protocol.³⁴

In 2000 had meer dan 1 miljard mensen geen toegang tot veilig drinkwater en meer dan 2,4 miljard mensen hebben geen doeltreffende afvalwaterzuivering. Bijgevolg sterven in ontwikkelingslanden elke dag 6.000 mensen, vooral kinderen, aan ziekten die verband houden met vervuild water en slechte hygiëne. In plattelandsgebieden in Azië en Afrika moeten vrouwen en kinderen dagelijks ongeveer zes km lopen om water te halen. Vandaar dat kinderen weg blijven van school en vrouwen niet kunnen werken in de voedselproductie.³⁵

De helft van de wereldbevolking heeft geen toegang tot sanitaire basisvoorzieningen ongeacht of ze in stedelijke gebieden dan wel in sloppenwijken wonen. De nood aan sanitaire voorzieningen in stedelijke gebieden en sloppenwijken is ondertussen erkend als enorme uitdaging. Maar hoewel sanitaire voorzieningen in rurale gebieden even belangrijk zijn, lijkt men daaraan voorbij te gaan. Doordat sloppenwijken in stedelijke gebieden op de agenda als prioriteit golden, hadden mensen in steden in 2004 drie keer meer toegang tot sanitair dan mensen op het platteland. Als de huidige trend zich voortzet zullen 1,7 miljard mensen op het platteland tegen 2015 geen toegang hebben tot sanitaire voorzieningen.³⁶ Hier stoten we op de opgave onze prioriteiten bij te stellen.

Tijdens de volgende generatie zal de wereldwijde stedelijke bevolking verdubbelen van 2,5 naar 5 miljard mensen. Deze stijging zal grotendeels plaatsvinden in de stedelijke gebieden van ontwikkelingslanden. De 'sloppen' zijn binnen de stadsregio marginale gebieden, heel vaak met een illegale status, waar helemaal geen voorzieningen zijn. Vandaar dat sloppenbewoners in zeer onveilige omstandigheden moeten leven en werken en er blootgesteld worden aan ziektes, criminaliteit en gevaarlijke milieuomstandigheden.³⁷ De uitdaging bestaat erin om de

---

³³ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over samenwerking op energiegebied met de ontwikkelingslanden COM(2002)408, Brussel, 17/07/2002, pp. 3-19.

³⁴ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, pp. 19-20.

³⁵ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, 2003, p. 183.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

³⁶ Meeting the MDG drinking water and sanitation target, The urban and rural challenge of the decade, WHO Press, Zwitserland, 2006, pp. 19-23.

http://www.who.int/water_sanitation_health/monitoring/jmpfinal.pdf (19/03/2007)

³⁷ We, the Peoples: the role of the UN in the 21st century. Report of the Secretary-General Kofi Annan, 54^e sessie, 27/03/2000, pp. 19-20.

bevolkingsgroei tegen te houden want tussen 2005 en 2015 zullen er nog ongeveer 100 miljoen meer sloppenbewoners zijn. Naast de stedelijke bevolkingsaan groei, zullen ook steeds meer nieuwkomers zich in de steden vestigen. Dit is o.a. te wijten aan de migratie van het platteland naar de stad in de hoop daar werk te vinden en een beter leven te leiden. Tot nog toe is de bevolking op het platteland altijd groter geweest dan het aantal mensen in steden. Vanaf 2007 zal de stedelijke bevolking groter zijn dan de bevolking op het platteland. Deze bevolkingsdruk is een enorme uitdaging voor steden die nu al onvoldoende veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen bieden. Gebrek aan deze elementaire gezondheidsvoorzieningen kan leiden tot cholera-uitbraken en andere watergerelateerde ziektes. Bij gebrek aan sanitaire voorzieningen stoppen mensen hun uitwerpselen in een plastic zak die ze dan weggooien. Deze zogenaamde *flying toilets* vormen een groot probleem.³⁸ Een lokaal, nationaal en internationaal beleid betreffende stedelijke nederzettingen kan de druk op het systeem verminderen. Terwijl dergelijk beleid de migratie naar steden niet hoeft te belemmeren. Urbanisten zijn het er ondertussen over eens dat het fenomeen van snelle verstedelijking niet kan worden tegengegaan. Men moet de groei van steden proberen te reguleren en optimaal gebruik van hulpbronnen plannen.³⁹

1.6. Conclusie

In 1972 werd de eerste grote milieuconferentie op internationaal niveau gehouden. Daarna volgden een aantal belangrijke toppen met als hoogtepunt de *Earth Summit* in Rio. Uiteindelijk werden een groot aantal beloften en verklaringen in een politieke verklaring gegoten. Dit document '*We, the Peoples*' vormt de basis voor een globaal samenwerkingsverband waarbij rijke landen beloven hun verantwoordelijkheid op te nemen en de armoede in de wereld tegen 2015 te halveren. De armere landen verklaarden deze inspanningen te ondersteunen en zelf ook nationale ontwikkelingsstrategieën op te stellen. De *roadmap* die een jaar later volgde, bestond uit acht kwantificeerbare Millenniumdoelen waaraan de vooruitgang kan worden gemeten.

Zoals eerder aangegeven zal ik mij in deze scriptie beperken tot Millenniumdoel 7 met drie targets over natuurlijke rijkdommen, water en sloppenwijken met de bijhorende acht indicatoren.

In het volgende hoofdstuk geef ik meer uitleg over het theoretisch kader waarin Millenniumdoel 7 zit ingepast. Ik wil nagaan in welke omstandigheden de Europese Unie in haar specifieke 'sui generis' geaardheid kan bijdragen tot het bereiken van deze doelstelling. De Europese Unie wordt gekenmerkt door soft politics en niet of veel minder door het gebruik van hard power of militair geweld. Dit kadert in het concept 'Civilian Power Europe'. Vandaar dat in hoofdstuk 2 een beschrijving volgt van Europa als civiele macht. In hoofdstuk 3 wil ik dan concreet bekijken hoe Europa deze civiele macht in de praktijk omzet. Dit zal ik onderzoeken aan de hand van het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie, met name het beleid dat bijdraagt aan de Millenniumdoelstelling om een duurzaam leefmilieu te creëren.

---

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/SGReports/54_2000/a_54_2000e.pdf (18/03/2007)

³⁸ Meeting the MDG drinking water and sanitation target, The urban and rural challenge of the decade, WHO Press, Zwitserland, 2006, pp. 12-23.

http://www.who.int/water_sanitation_health/monitoring/jmpfinal.pdf (19/03/2007)

³⁹ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, 2003, p. 184.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

Hoofdstuk 2: Civilian Power Europe & Capability Expectations Gap

In dit hoofdstuk zal ik aan de hand van François Duchênes concept van 'Civilian Power Europe' Europa's rol in de wereld schetsen. 'Civilian Power Europe' is een valabel begrip om de politieke invloed van Europa in de wereld te beschrijven. Eerst zet ik uiteen wat het begrip inhoudt (2.1.). Europa beïnvloedt de wereld namelijk door *soft politics* & civiele middelen zoals ontwikkelingshulp, zonder gebruik te maken van *hard politics* zoals militaire middelen. Vervolgens nuanceer ik het begrip van Europa als grote invloedrijke internationale actor (2.2.). Daarvoor gebruik ik de 'capability-expectations gap' van Christopher Hill (2.3.). Die toont een kloof aan tussen de werkelijke capaciteit van de Europese Unie en de verwachtingen die derden daarover koesteren. Deze 'gap' duikt nu en dan op in het buitenlandse beleid van de Europese Unie. In een volgende punt zet ik twee begrippen uiteen die Christopher Hill gebruikt om Europa's activiteiten te omschrijven, namelijk 'presence' en 'actorness' (2.4.). Door mij af te vragen of de Europese Unie niet te veel hooi op haar vork neemt, loop ik in een laatste punt vooruit op wat in de volgende hoofdstukken volgt (2.5.). Ik sluit af met een voorlopige conclusie (2.6.).

2.1. François Duchêne: Civilian Power Europe

In dit eerste punt ga ik na hoe de verschillende auteurs zich ten aanzien van de term 'Civilian Power Europe' verhouden. Eerst geef ik de unieke positie van de Europese Unie op wereldvlak aan. Dan geef ik het concept van François Duchêne weer, aangevuld met dat van Helene Sjurssen en Mario Telò. Daarna bediscussiëren verschillende auteurs zoals Richard Whitman en Stelio Stavridis de twee verschillende aspecten die een civiele macht inhoudt: enerzijds het militaire, en anderzijds het economisch-normatieve.

De laatste 10 jaar wordt de Europese Unie steeds meer beschouwd als een relevante en belangrijke internationale actor. De Europese Unie is de grootste handelspartner ter wereld en de Unie is samen met haar lidstaten een belangrijke donor van humanitaire en ontwikkelingshulp. Ze geeft drie keer meer hulp in vergelijking met de VS, 55% van het totaal bedrag op wereldschaal. De EU is samen met de VS de grootste economische macht en is de tweede grootste monetaire macht.⁴⁰ Nu de EU ook haar capaciteiten op vlak van defensie en veiligheid probeert te ontwikkelen, heeft ze haar internationale rol op dit terrein gevestigd. Oorspronkelijk werd in vraag gesteld of Europa al dan niet een buitenlands beleid voerde. Nu verschuift de kernvraag naar hoe dit buitenlandse beleid eruit ziet.

Verschillende auteurs benadrukken het unieke karakter van de Europese Unie. Ze bouwen daarvoor verder op François Duchênes concept van een 'Civilian Power Europe' dat zowel de waarden als de karakteristieken van de Unie bevat. Bretherton en Vogler citeren Duchêne: " *The EC will only make the most of its opportunities if it remains true to its inner characteristics. They are primarily: civilian ends and means and a built-in sense of collective action, which in turn express, however imperfectly, social values of equality, justice and tolerance.*"⁴¹ De idee 'Civilian Power Europe' werd door Duchêne voor het eerst gebruikt begin jaren '70 in een poging om een nieuw concept te construeren om de toenmalige Europese Economische Gemeenschap te

---

⁴⁰ TELO, M., *Europe, a civilian power? European Union, global governance, world order*, Palgrave, Basingstoke, 2006, p. 53.

⁴¹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor (second edition)*, Routledge, London, 2006, p. 41.

typeren.⁴² Door de term *civilian power*, letterlijk vertaald als 'civiele macht', wordt benadrukt dat het internationale systeem hoofdzakelijk economische, financiële en politieke middelen gebruikt om invloed uit te oefenen, maar geen militaire middelen. Precies omdat Europa geen militaire macht bezit, is het een *civilian power*.⁴³ Sjurzen verwijst naar Duchêne die stelt dat de unieke internationale rol van Europa voortkomt uit de specifieke aard van de Europese structuur. De sterkte en nieuwigheid van de EU als internationale actor is gebaseerd op de bekwaamheid om haar model van stabiliteit en veiligheid uit te breiden door middel van economische en politieke middelen in plaats van militaire. Een aantal auteurs hebben dit idee opgepikt en verder ontwikkeld.⁴⁴

Stavridis citeert Duchêne die een *civilian power* typeert als: "A civilian group long on economic power and relatively short on armed forces".⁴⁵ Hij focust op de capaciteit van de EU om een interne en externe civiliserende rol te spelen, met name om de relaties tussen de lidstaten te verbeteren en om civiele en democratische standaarden te verspreiden over de hele wereld. Telò citeert Duchêne: "this means trying to bring to international problems the sense of common responsibility and structures of contractual politics, which have been in the past associated exclusively with "home" and not foreign, that is alien, affairs."⁴⁶

Volgens Mario Telò kan een politieke constructie echt een civiele 'macht' genoemd worden wanneer ze, omwille van historische en structurele redenen, eraan vasthoudt geen klassieke politiek-militaire macht te zijn. Dus alleen wanneer ze haar internationale vreedzame objectieven met andere middelen dan geweld probeert te bereiken. Precies omdat de EU voormalige grootmachten zoals Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië transformeert in een gezamenlijke civiele macht kan de EU een *civilian power* genoemd worden.⁴⁷ Helene Sjurzen voegt daaraan toe dat de Europese Unie zich onderscheidt van andere actoren omdat ze tegelijk ook een "normative, civilizing and ethical power" is. Daardoor verschoof de kern van het debat van de steriele discussie of de EU een echt buitenlands beleid heeft naar welke rol de EU kan spelen in internationale relaties en hoe het buitenlands beleid er dan uitziet.⁴⁸

Een *civilian power* bestaat volgens Duchêne uit twee elementen: ten eerste de afwezigheid van militaire middelen en ten tweede de economische en financiële macht van de EU.

Betreffende militaire middelen blijft het een punt van discussie of de militarisering van Europa meer dan wel minder mogelijkheden biedt om zich te gedragen als een echte civiele macht. Stavridis argumenteert dat de militaire capaciteiten van de Europese Unie effectief de

---

⁴² WHITMAN, R., *Muscles from Brussels. The demise of civilian power Europe?* In: ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, Routledge, London, 2006, p. 102.

⁴³ STAVRIDIS, S., *Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe*, EUI Working Papers, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001, pp. 3-6.

⁴⁴ SJURSEN, H., *What kind of power?* In: *Journal of European Public Policy* (volume 13, No. 3), Routledge, maart 2006, p. 169.

⁴⁵ STAVRIDIS, S., *Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe*, EUI Working Papers, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001, pp. 3-6.

⁴⁶ TELO, M., *Europe, a civilian power?* *European Union, global governance, world order*, Palgrave, Basingstoke, 2006, p. 208.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 51.

⁴⁸ SJURSEN, H., *What kind of power?* In: *Journal of European Public Policy* (volume 13, No. 3), Routledge, maart 2006, p. 170.

democratische principes in de wereld kunnen promoten. Hij spreekt dan niet meer over een 'civilian power by default' maar van een 'civilian power by design'.⁴⁹ Telò gaat hier duidelijk mee akkoord. De EU heeft in 1992 de condities voor het gebruik van geweld vastgelegd in de *Petersberg tasks*. Daarin wordt uitdrukkelijk gesteld dat het niet de bedoeling is om veiligheidsdilemma's te creëren tegenover buurlanden. Volgens Stavridis en Telò is de militaire dimensie niet in tegenspraak met de aard van een *civilian power*. Integendeel, de politieke geloofwaardigheid van de *civilian power* wordt enkel maar groter naarmate de *capability-expectations gap* kleiner wordt.⁵⁰ Bretherton en Vogler verwijzen naar Biscop en Coolsaet die argumenteren dat de Unie dankzij haar militaire capaciteiten misschien wel een *civilian superpower* kan worden.⁵¹ Bovendien argumenteert Bull dat er pas een echte internationale Europese aanwezigheid zal zijn als de Unie militaire capaciteiten ontwikkelt. De afwezigheid van militaire middelen is voor Whitman een onvoldoende criterium om te besluiten dat Europa een *civilian power* is. Even belangrijk is de focus op de internationale structuur, processen en actoren in de omgeving waarin de Europese Unie zich beweegt.⁵² Hiermee komen we bij het tweede belangrijke element van een *civilian power* volgens Duchêne.

Betreffende het economische en financiële belang van de Europese Unie in het internationale systeem zijn opnieuw tegenstrijdige visies op te merken. Sommigen argumenteren dat de specifieke aard van Europa haar buitenlands beleid bepaalt en niet omgekeerd. Stavridis refereert naar Duchêne die kort is over dit tweede karakteristiek element van de civiele macht. Een civiele macht promoot volgens hem de idealen van democratie, mensenrechten, economische groei en internationale samenwerking in ontwikkelingslanden.⁵³ Whitman zegt dat als men de capaciteit waarmee de Europese Unie werkt, ten volle wil begrijpen, men eerst de omgeving moet kennen waarin deze instrumenten worden gebruikt. Deze instrumenten geven aan welke plaats de Europese Unie in de omgeving inneemt. Er moet gelet worden op het proces van beleidsformulering en op de instrumenten die worden gemobiliseerd om dit beleid uit te voeren.⁵⁴ Zoals eerder aangegeven vindt Stavridis Europa pas een echte *civilian power* als ze zou handelen naar haar retoriek, zelfs zonder gebruik van militaire middelen. Dit wil echter niet zeggen dat Europa af en toe geen militaire middelen kán gebruiken.⁵⁵ Orbie refereert naar Manners die het

---

⁴⁹ STAVRIDIS, S., Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe, EUI Working Papers, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001, pp. 3-6.

⁵⁰ TELO, M., Europe, a civilian power? European Union, global governance, world order, Palgrave, Basingstoke, 2006, p. 57.

⁵¹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., The European Union as a global actor (second edition), Routledge, London, 2006, p. 42.

⁵² WHITMAN, R., Muscles from Brussels. The demise of civilian power Europe? In: ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), The European Union's roles in international politics: concepts and analysis, Routledge, London, 2006, pp. 103-112.

⁵³ STAVRIDIS, S., Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe, EUI Working Papers, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001, pp. 3-6.

⁵⁴ WHITMAN, R., Muscles from Brussels. The demise of civilian power Europe? In: ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), The European Union's roles in international politics: concepts and analysis, Routledge, London, 2006, p. 114.

⁵⁵ STAVRIDIS, S., Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe, EUI Working Papers, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001, p. 20.

daar niet mee eens is. Manners vindt dat de bekwaamheid om alleen civiele instrumenten te gebruiken nu juist het hoofdkenmerk van een *civilian power* is.⁵⁶

De Europese Unie een 'normatieve macht' noemen is volgens Manners de manier om de civiele versus militaire dichotomie te vermijden. Manners identificeert negen waarden die volgens hem essentieel zijn voor de normatieve rol van de Europese Unie in de wereld. Uit het pakket van negen waarden haal ik de 8^e norm omdat die van belang is voor de verdere ontwikkeling van mijn onderwerp. Norm acht is 'duurzame ontwikkeling' wat Manners definieert aan de hand van het 'Brundtland rapport' uit 1987. De Europese Unie heeft deze norm als richtlijn aangenomen door een duidelijke en ondubbelzinnige verbintenis aan te gaan met de VN Conventie over klimaatverandering van 1992. Zij hebben ook het daaruit ontwikkelde Kyoto Protocol ondertekend/als uitvoeringsbesluit aanvaard.⁵⁷

Wellicht zal de EU geen militaire grootmacht worden. Dit is één van de redenen waarom ze zich zo identificeert met multilaterale instellingen. Ze heeft instellingen als de Verenigde Naties (VN), de Wereldhandelsorganisatie (WHO) en de *General Agreement on Tariff and Trade* (GATT) altijd verdedigd tegen de hegemonie van de VS. Bovendien promoot de EU de constructie van nieuwe globale regimes en de verlenging van de internationale civiele agenda. Succesvol voorbeeld hiervan is het Kyoto Protocol om de CO₂ -uitstoot te verminderen. De EU verleende ook haar volledige steun aan de VN-Conferentie over ontwikkelingsfinanciering in Monterrey in 2002 en de Conferentie over duurzame ontwikkeling in Johannesburg datzelfde jaar. Zoals een *civilian power* betaamt, identificeert de EU zich sterk met de VN voor wat betreft haar extern beleid.⁵⁸

Dat de idee van *civilian power Europe* academici en beleidsmakers blijft inspireren is op het eerste zicht verrassend. Duchêne heeft zijn visie nooit tot in detail uitgewerkt. Waarom vindt dit concept dan 30 jaar na Duchênes originele idee nog zoveel gehoor? Mogelijk biedt het ontwerp een aannemelijke en geloofwaardige aanleiding om een actueel onderwerp aan te kaarten namelijk: welke kenmerkende rol heeft de EU in de wereld? De groeiende relevantie van deze vraag is zowel het gevolg van Europa's groeiende internationale aspiraties zowel op handels-, milieu- als veiligheidsvlak, als van de afkalvende legitimiteit van de macht van de Verenigde Staten.⁵⁹

2.2. *Civilian Power als uitgangspunt om de Europese rol in de wereld te conceptualiseren*

Het *civilian power* debat biedt een startpunt om enkele interessante vragen op te werpen: Welke rol speelt de Europese Unie in de wereld? Wat met de normatieve doelstellingen van haar buitenlands beleid? Tot op welke hoogte maakt de Unie gebruik van haar aanwezige machtsmiddelen om haar normatieve doelstellingen te bereiken? Hoe betrokken is de Unie om deze doelstellingen te halen? Empirische *casestudies* kunnen deze centrale vraag onderzoeken en

---

⁵⁶ ORBIE, J., *Civilian Power Europe, Review of the Original and Current Debates*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, p. 1.

⁵⁷ MANNERS, I., *The symbolic of the EU's normative rol in world politics*. In: ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, Routledge, London, 2006, pp. 69-73.

⁵⁸ TELO, M., *Europe, a civilian power? European Union, global governance, world order*, Palgrave, Basingstoke, 2006, pp. 54-57.

⁵⁹ ORBIE, J., *Civilian Power Europe, Review of the Original and Current Debates*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, p. 1.

de traditionele focus op de veiligheid- en defensievraagstukken verruimen door ook onderzoek te verrichten over Europa's internationale rol in milieubeleid, ontwikkelingsbeleid en handelsbeleid.⁶⁰

Duchênes concept vormt een perfect uitgangspunt om de centrale vraag in deze scriptie te formuleren nl. *tot op welke hoogte slaagt de Europese Unie erin om met behulp van haar civiele middelen haar belofte voor een duurzaam leefmilieu na te streven en bij te dragen tot de realisatie van Millenniumdoel zeven.*

Om deze vraag te beantwoorden, gaan we na wat de civiele middelen van de Europese Unie zijn, wat nodig is in het kader van een duurzaam leefmilieu en of beide op elkaar aansluiten. Hier kunnen we alvast het eerste deel van de vraag beantwoorden. Dé centrale componenten van Europese externe actie zijn haar financiële bijdragen aan ontwikkelingslanden, het Europese handelsbeleid en politieke dialoog. Door middel hiervan kan de Europese Unie de fundamentele waarden die ze nastreeft, promoten in de wereld en enkele globale uitdagingen van de 21e eeuw aanpakken. Sinds de hervorming van haar externe beleid dat de Commissie in mei 2000 lanceerde, streeft de Europese Unie een meer coherente en doelgerichte aanpak na. De ontwikkelingshulp zal zich concentreren op een aantal specifieke zaken, met het overkoepelende doel de armoede in ontwikkelingslanden te bestrijden en deze landen geleidelijk te integreren in de wereldeconomie. In deze hervorming van 2000 zijn ook veranderingen aangebracht in de uitvoer van haar ontwikkelingsbeleid. Deze mikken erop de kwaliteit van de hulp te verbeteren. Jaarlijks beheert de Europese Unie nu een ontwikkelingsbudget van meer dan 9 miljard euro dat wordt verdeeld over activiteiten en programma's in meer dan 140 landen.⁶¹

2.3. Christopher Hill: Capability-Expectations Gap

In dit deel benadrukt Hill aan de hand van de 'capability-expectations gap' dat we beter geen te hoge verwachtingen koesteren voor wat betreft de bijdrage van de Europese Unie aan internationale overeenkomsten en conventies. De capaciteit van Europa is immers gelimiteerd. Het gevaar bestaat dat onrealistische verwachtingen t.a.v. de middelen van de Europese Unie bijkomende frustraties creëren.

Hill waarschuwt dat we niet teveel mogen verwachten van de Europese Unie als internationale actor. Recente gebeurtenissen zoals de Uruguayronde, de oorlog in voormalig Joegoslavië enz. hebben aangetoond dat de Europese Unie niet altijd een effectieve internationale actor is. Dit betreft zowel de capaciteit van de Unie om gezamenlijk beslissingen te nemen, als haar impact op politieke gebeurtenissen. Hill argumenteert dat de *capabilities* van de Unie zodanig opgehemeld zijn dat een kloof ontstaan is tussen de capaciteiten en de verwachtingen. Er ontstond met andere woorden een *capability-expectations gap*.⁶² Voor de juiste betekenis van de mogelijkheden van een politieke actor ga ik te rade bij Gunnar Sjöstedt (1977) die *actor capability* als volgt definieert: "The capacity to behave actively and deliberately in relation to other actors in the international system." *Actor capability* is volgens hem een functie van interne

---

⁶⁰ ORBIE, J., *Civilian Power Europe, Review of the Original and Current Debates*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, p. 4.

⁶¹ Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, pp. 4-8. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)

⁶² HILL, C., *The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role*. In: *Journal of Common Market Studies* (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

hulpbronnen. *Capability* verwijst naar de interne context van Europa's externe optreden zoals de beschikbaarheid van beleidsinstrumenten en de bekwaamheid om deze instrumenten te gebruiken om munt te slaan uit haar aanwezigheid (*presence*) of te antwoorden op een *opportunity*. De term geeft die aspecten van de Europese beleidsprocessen weer, die het externe optreden mogelijk maken of beletten.⁶³

De idee van een *capability-expectations gap* is een bruikbaar instrument om de unieke positie van de Europese Unie als een volwaardige internationale actor te conceptualiseren. Het is echter een statisch concept dat de complexiteit van de impact van de Europese Unie op de wereldpolitiek niet volledig weergeeft, vandaar dat bijkomende concepten zoals *actorness* en *presence* nodig zijn welke ik in het volgende punt behandel. In wat volgt ga ik eerst in op de kloof tussen *capabilities* en *expectations* waardoor het Europees buitenlands beleid onder druk staat. Willen we deze kloof verkleinen, dan moet er iets gebeuren. Ofwel moeten de *capabilities* van de Unie worden verhoogd ofwel moeten de *expectations* dalen. Achtereenvolgens werk ik beide mogelijkheden uit.

Eenzijds heeft de Europese Unie *capabilities*. Ik geef eerst een beschrijving wat *capabilities* zijn, om vervolgens aan te geven over welke *capabilities* de Europese Unie beschikt om haar internationale rol waar te maken. *Capabilities* zijn beleidscoherentie voor wat betreft haar extern beleid, beschikbaarheid van hulpbronnen en de bekwaamheid om ze te gebruiken. Slaagt de Europese Unie erin om met één stem te spreken in Milieuconferenties? Hebben de Europese lidstaten voldoende financiële middelen om aan overeenkomsten te voldoen? En zijn ze bereid deze te mobiliseren? Slagen ze er bijvoorbeeld in om voldoende ontwikkelingshulp te geven in overeenstemming met de Barcelona verbintenissen?⁶⁴ Slaagt de Unie erin om op een coherente, consistente en geïntegreerde manier bij te dragen aan de realisatie van een duurzaam leefmilieu zowel binnen de Europese Unie als in de rest van de wereld? Wil ze de *capabilities* verhogen ten opzichte van het huidige niveau, dan zal een belangrijke politieke en constitutionele sprong noodzakelijk zijn.⁶⁵ Dergelijke sprong kan alleen gebeuren indien de lidstaten intern overtuigd zijn om coherent te handelen. Als de lidstaten het eens zijn over gemeenschappelijke doelstellingen, dan kunnen ze het nog fundamenteel oneens zijn over specifieke tactieken of middelen om deze doelstellingen te bereiken. De Europese Unie beschikt vooral over economische middelen, *the carrot or the stick* genaamd, om haar normatieve doelstellingen na te streven. De capaciteiten van deze economische hulpbronnen, reiken veel verder dan wat men zou verwachten van een organisatie die werd opgericht om de regionale economische integratie te bevorderen. De meest prominente *carrot* van het externe optreden van de Europese Unie is haar ontwikkelingshulp die vooral de voormalige kolonies van de lidstaten ten goede komt.⁶⁶

Anderzijds creëert de Europese Unie *expectations*, die ze in de praktijk moeilijk kan waarmaken. Om de verwachtingen van derden te doen dalen moet de ambitie van het Europees buitenlands beleid worden gemilderd. Ook intern naar de bevolking, moeten de beperkingen van het externe

---

⁶³ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor* (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 17-29.

⁶⁴ De Barcelona verbintenissen komen in volgend hoofdstuk uitgebreid aan bod onder *Official Development Aid*.

⁶⁵ HILL, C., *The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role*. In: *Journal of Common Market Studies* (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

⁶⁶ SMITH, M.E., *Implementation, Making the EU's International Relations Work*. In: HILL, C., SMITH, M. (eds.), *International Relations and the European Union*, Oxford university press, Oxford, 2005, pp. 156-165.

Europese optreden duidelijk gecommuniceerd worden. Zoniet worden er niet alleen onzinnige verwachtingen gecreëerd, er worden ook frustraties opgeroepen die vermeden hadden kunnen worden.⁶⁷

2.4. Actorness & Presence

Ik blijf nog even bij Christopher Hill die naast het concept van de capability-expectations gap nog twee begrippen aanbrengt die van belang zijn om in het volgende hoofdstuk de civiele invloed van de EU weer te geven. Het betreft de begrippen 'presence' en 'actorness', die gebruikt worden om de specifieke activiteiten van de Europese Unie in de wereld aan te geven.

Het begrip *actorness* geeft zowel de interne dynamiek van institutionele ontwikkelingen binnen de Europese Unie als de veranderende aard van de internationale omgeving weer.⁶⁸ *Actorness* combineert de interne karakteristieken van de Europese Unie met een analyse van de internationale situatie. De *inside* en de *outside* zijn wederzijds afhankelijk van elkaar. De positie van de Europese Unie in de wereld is de *inside*. De wereld die bijdraagt tot het vormgeven van de Europese Unie is dan de *outside*.⁶⁹ De aard van de Europese *actorness* bestaat uit de doelstellingen en waarden die ze nastreeft, de instrumenten die ze hiervoor gebruikt en de implicaties van haar unieke *sui generis* karakter hierop.⁷⁰ Bretherton en Vogler definiëren *actorness* aan de hand van drie elementen. Het eerste element is *opportunity*. Dat verwijst naar de externe omgeving die *actorness* kan beletten of mogelijk maken. Het tweede element is *presence* wat slaat op de bekwaamheid/bevoegdheid van de Europese Unie om invloed uit te oefenen over de grenzen heen. Het laatste element is *capability* dat wijst op de bekwaamheid om kansen te exploiteren en munt te slaan uit haar aanwezigheid.⁷¹

Het begrip *presence* neemt Hill over van Allen en Smith die dit definiëren als de variabele en multidimensionale aanwezigheid van Europa in internationale betrekkingen. De Europese Unie is opvallend aanwezig in internationale organisaties, in internationale diplomatie, in haar buurlanden en in ontwikkelingslanden.⁷² *Presence* wijst niet op doelgerichte externe actie maar is eerder een gevolg van aanwezig zijn. Het is een indicatie van de structurele macht van de Unie. *Presence* combineert de unieke aard van de Europese Unie en de vaak onbedoelde gevolgen van haar interne beleid. Een ware Europese *presence* in de wereld houdt in dat er een gezamenlijk beleid is in alle grote beleidsdomeinen. Er is samenhang maar de mate en de omvang van de betrokkenheid van de lidstaten varieert aanzienlijk.⁷³ De *presence* van de Europese Unie is

---

⁶⁷ HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: Journal of Common Market Studies (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

⁶⁸ HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: Journal of Common Market Studies (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

⁶⁹ HILL, C., SMITH, M., International Relations and the European Union, Themes and issues, Oxford university press, Oxford, 2005, p. 5.

⁷⁰ ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), The European Union's roles in international politics: concepts and analysis, Routledge, London, 2006, p. 250.

⁷¹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., The European Union as a global actor (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 2-17.

⁷² HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: Journal of Common Market Studies (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, pp. 321-322.

⁷³ Ibid., p. 324.

toegenomen als gevolg van de toetreding van nieuwe lidstaten en de uitbreiding van Europese bevoegdheden naar nieuwe beleidsdomeinen.⁷⁴ De *presence* van de Europese Unie is aanzienlijk groot in het klimaat *issue*. De Europese Unie speelt hierin een voortrekkersrol. Ze trekt aan de kar tijdens internationale conferenties, zorgt ervoor dat de onderhandelingen niet in het slop raken en gebruikt haar binnenlandse ervaring (met tegengestelde belangen) om een consensus binnen de internationale gemeenschap in de wacht te slepen. Ook het feit dat de Europese Unie intern haar beleid aanpast aan de klimaatproblematiek, draagt heel wat bij aan haar internationale imago van klimaatleider. Vanden Brande argumenteert dat de Europese Unie het ontwerp van het internationale klimaatregime heeft geïnternaliseerd en probeert de regels die dit regime inhoud geven te externaliseren. Europese initiatieven worden langzaam overgenomen op internationaal vlak zoals gebeurd is bij de emissiehandel.⁷⁵ Deze *presence* op klimaatvlak wijst dus niet op een doelgerichte actie, maar is het gevolg van aanwezig zijn. Sinds 2004 zijn anno 2007, 12 nieuwe lidstaten toegetreden tot de Europese Unie, waardoor de interne markt enorm is gegroeid. Daardoor wordt de Europese Unie een actor waarmee rekening moet worden gehouden op de internationale scène.

Presence en actorness zijn twee begrippen die de civiele macht/invloed van de Europese Unie concreet vorm geven. Dat de Europese een invloedrijke actor met veel potentieel is, bestaat geen twijfel over. In volgend puntje vraag ik me af of de EU zich met al haar beloftes nog raad weet.

2.5. Neemt de Europese Unie teveel hooi op haar vork?

De vele internationale overeenkomsten, verklaringen en samenwerkingsverbanden tussen de EU en haar partners vormen een uitdaging voor de *capabilities* van de Europese Unie. Zoals Hill aangeeft, valt te betwijfelen of de *capabilities* van de EU niet zodanig zijn opgehemeld dat ze niet meer in staat is om aan de vele verwachtingen te voldoen. Denken we o.a. aan Oost- en Centraal Europa democratiseren, armoede in de derde wereld aanpakken, de Millenniumdoelstellingen bereiken en het Kyoto Protocol naleven. De Europese Unie heeft noch de hulpbronnen (zoals geld en plaats voor vluchtelingen) noch de politieke structuur (die haar in staat stelt om beslissingen te nemen en deze ook daadwerkelijk uit te voeren) om deze zaken te verwezenlijken.⁷⁶

Daartegenover staat dat de EU-lidstaten nooit afstand gedaan hebben van bepaalde bevoegdheden inzake buitenlands beleid. Nu is het moment aangebroken om een consistent Europees beleid te voeren, zowel op horizontaal vlak (tussen verschillende beleidsdomeinen) als op verticaal vlak (tussen formele verklaringen en operationele aspecten). Krijgt de EU deze krachtsinspanning voor elkaar, dan maakt ze optimaal gebruik van de *capabilities* en kan geleidelijk aan de kloof tussen de *capabilities* en *expectations* dichten. Dan pas zal volgens Teló de Europese Unie een ware deelnemer in het politieke leiderschap van de wereld zijn.⁷⁷

---

⁷⁴ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor* (second edition), Routledge, London, 2006, p. 29.

⁷⁵ VANDEN BRANDE, E., *EU External Environmental Policy, Green Civilian Power Europe?* In: ORBIE, J., *Europees Extern Beleid, Academiejaar 2006-2007*, p. 20.

⁷⁶ HILL, C., *The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role*. In: *Journal of Common Market Studies* (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, pp. 321-322.

⁷⁷ TELO, M., *Europe, a civilian power? European Union, global governance, world order*, Palgrave, Basingstoke, 2006, p. 265.

2.6. Conclusie

De Europese Unie heeft volgens sommigen de reputatie een civiele macht te zijn. Dit houdt in dat ze hoofdzakelijk economische, politieke en financiële middelen gebruikt om invloed uit te oefenen. De Europese Unie kan tot op zekere hoogte gebruik maken van militaire macht maar verkiest om dit niet te doen. De Europese Unie zou dan immers niet langer een *civilian power by default* maar een *civilian power by design* zijn. Volgens sommigen zijn *soft politics* minder dreigend maar even doeltreffend om haar idealen van democratie, mensenrechten, economische groei en internationale samenwerking te promoten. Realistisch gezien heeft de Europese Unie ook niet de mogelijkheden om een militaire grootmacht te worden. Onder meer hierdoor identificeert ze zich in haar extern beleid zo sterk met multilaterale instellingen zoals de Verenigde Naties. Het *civilian power* concept van François Duchêne is een valabel uitgangspunt om de rol van de Europese Unie in de wereld te omschrijven. Toch blijven vele vragen onbeantwoord: Tot op welke hoogte is de Europese Unie in staat haar civiele middelen aan te wenden om haar normatieve doelstellingen over een duurzaam leefmilieu na te streven? Kan de Europese Unie bijvoorbeeld haar retoriek over de Millenniumdoelstellingen naleven? Kan ze de verwachtingen inlossen door civiele middelen te mobiliseren? Volgens Stavridis is Europa immers dan pas een echte *civilian power* als ze kan handelen naar haar retoriek zonder gebruik te maken van militaire middelen.

Christopher Hill waarschuwt dat we niet teveel mogen verwachten van de Europese Unie als internationale actor. De *capabilities* van de Europese Unie zijn zodanig opgehemeld dat er een *capability-expectations gap* is ontstaan. Buitenstaanders hebben hoge verwachtingen van de Europese Unie waaraan de ze niet kan voldoen. De EU beschikt niet over voldoende hulpbronnen, is niet bekwaam ze efficiënt te gebruiken, noch in staat ze allemaal te mobiliseren omdat ze niet coherent en consistent optreedt. Toch kan de Europese Unie deze *gap* verkleinen door op horizontaal en verticaal vlak een consistent beleid uit te werken en uit te voeren. Op verticaal vlak betekent dit dat ze zo consistent mogelijk haar formele verklaringen operationeel maakt en dus handelt naar haar woorden.

*In het volgend hoofdstuk zal ik kijken of de Europese Unie een consistent verticaal beleid voert op het vlak van duurzaam leefmilieu (Millenniumdoel 7). Zal de Europese Unie de verwachtingen inlossen die ze door haar retoriek heeft opgewekt? Hill reikt ons twee interessante concepten aan om de activiteiten van de Europese Unie in de wereld te beschrijven, nl. *actorness* en *presence*. Deze begrippen krijgen in het volgende hoofdstuk over het Europese milieu- en ontwikkelingsbeleid een concrete invulling.*

Hoofdstuk 3: Het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie op het gebied van duurzame ontwikkeling van het leefmilieu en haar bijdrage tot het bereiken het Millenniumdoel 7.

3.0. Algemene Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijf ik het theoretisch kader van het Europese ontwikkelings- en milieubeleid. Aan de hand van Millenniumdoel 7 ga ik na of de Europese Unie haar beloftes kan naleven.

Het eerste deel brengt het institutionele kader van het Europese ontwikkelingsbeleid. Eerst schets ik het algemene kader van het Europese ontwikkelingsbeleid (3.1.) en hoe deze ontwikkelingshulp doorheen de jaren is geëvolueerd (3.1.1). Dan ga ik iets dieper in op de ontwikkelingsrelaties van de Europese Unie met de rest van de wereld (3.1.2). Daarvoor maak ik gebruik van twee categorieën: de zogenaamde ACP-landen en de rest van de wereld. Het ontwikkelingsbeleid met de ACP-landen met de Yaoundé en Lomé Conventies en het akkoord van Cotonou werk ik eerst uit. Dan komen de Europese relaties met Latijns-Amerika, Azië, Europa en de Mediterrane regio aan bod. Vervolgens geef ik uitleg over de middelen die de Europese Unie heeft om haar woorden van op de Millenniumtop in New York in de praktijk om te zetten (3.1.3.). Tenslotte bespreek ik de Conferentie van Monterrey inzake Ontwikkelingsfinanciering die een belangrijke rol speelt in het realiseren van de Millenniumdoelstellingen (3.1.4.).

In het tweede deel neem ik het milieubeleid van de Europese Unie onder de loep (3.2.). Eerst komt er een inleiding over Europa's ecologische voetafdruk en de invloed daarvan op ontwikkelingslanden. Daarna bekijk ik de Europese Verdragen en hoe deze de milieuproblematiek aanpakken (3.2.1.). Daarna beschrijf ik de Europese strategie om duurzame ontwikkeling te promoten (3.2.2.). Dan bespreek ik de Wereldtop in Johannesburg over Duurzame Ontwikkeling die de realisatie van de Millenniumdoelstellingen opnieuw mogelijk maakt (3.2.3.). De integratie van het milieubeleid in andere beleidsdomeinen is enorm belangrijk om een geslaagd Europees milieubeleid te promoten. De Cardiff-strategie zette hierin een eerste belangrijke stap (3.2.4.). Ik rond dit stuk over het institutionele kader van het milieubeleid af met een beschrijving van de Europese rol in internationale milieuconferenties (3.2.5.). Ik ga dus na hoe het theoretisch kader eruit ziet waarbinnen de Europese Unie handelt om een duurzaam leefmilieu te creëren zowel binnen Europa als in ontwikkelingslanden.

3.1. Institutionele kader van het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie

3.1.0. Inleiding

De Europese Unie en haar lidstaten zijn de grootste ontwikkelingsdonor ter wereld. Consistentieproblemen tussen het beleid van de lidstaten enerzijds en de Europese Unie als geheel anderzijds, kunnen deze claim weliswaar ondermijnen. Zo zijn bilaterale ontwikkelingsinitiatieven van de lidstaten niet noodzakelijk complementair met die van de Europese Unie. De Unie heeft complexe relaties ontwikkeld met ontwikkelingslanden in alle delen van de wereld. Oorsprong van deze complexe relaties vanaf het ontstaan in 1957 van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) is gelegen in een historisch bepaalde relatie met de voormalige kolonies van haar lidstaten. Eerst waren dit vooral landen in Sub-Sahara Afrika. Door de toetreding van Groot-Brittannië, Spanje en Portugal breidde dit gebied zich uit naar de Caraïben en de Stille Oceaan. De *actorness* en *presence* van de Europese Unie inzake ontwikkelingsbeleid is gekenmerkt door de oprichting van de ACP-groep en het steeds groeiende aantal landen in deze groep is een indicatie

van het belang ervan. Manifestatie van de *actorness* van de EU ligt ondermeer in de dicterende aard van de ontwikkelingsrelaties sinds het midden van de jaren '90. De politieke voorwaarden om hulp te ontvangen werden voortdurend uitgebreid en verscherpt. Slaagde een ontwikkelingsland er niet in om de Europese voorschriften na te leven, dan werd het gestraft. Ondertussen is de Europese *presence* in Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan of *Pacific* (ACP) het grootst. Ze voorziet daar in meer dan 30% van alle ontwikkelingshulp. De Europese Unie heeft ook relaties ontwikkeld met andere regio's zoals Azië en Latijns-Amerika (ALA), de mediterrane landen (MEDA) en Europa en Centraal Azië (TACIS). Hier ontbreekt een dergelijk geïnstitutionaliseerd kader.⁷⁸

3.1.1. Evolutie van de ontwikkelingshulp aan de hand van de internationale setting en de filosofische fundering

Ontwikkelingshulp wordt bepaald door een waaier aan factoren. Twee belangrijke zijn de internationale setting en de filosofische fundering van de ontwikkelingsparadigma's en de ontwikkelingsideologieën. Beide factoren veranderden doorheen de jaren.

De *internationale setting* om ontwikkelingshulp te geven is veranderd. De streken die op steun konden rekenen, werden vanaf de jaren '50 bepaald door een aantal politieke kwesties. Eerst was er het Marshall Plan dat bestond uit enorme financiële transfers van de VS naar Europese landen om de wederopbouw na WO II mogelijk te maken. Dan kwam de Koude Oorlog waarin ontwikkelingshulp een instrument van het machtsspel tussen de grote mogendheden werd. Doordat inmiddels de kolonies onafhankelijk geworden waren, bepaalde vervolgens het belang goede relaties te behouden met de voormalige kolonies de internationale setting. Uiteindelijk bleek de VN een drijvende kracht achter het formuleren van doelstellingen en normen om ontwikkelingshulp te geven. Tegen het eind van de jaren '80 veranderde de internationale omgeving drastisch. De implosie van de Sovjet-Unie en het daaruit volgende einde van de bipolaire wereldorde beïnvloedden tot nu toe het ontwikkelingsbeleid.⁷⁹

Ook de *filosofische fundering* van het verstrekken van ontwikkelingshulp is gewijzigd. De neoliberale orthodoxie, ook wel de Washington Consensus genoemd, domineerde tijdens de jaren '80 het discours. Centraal in dit discours staat de werking van de vrije markt zonder interventie van de staat. De dominantie van de neoliberale filosofie beïnvloedde het beleid van de westerse regeringen aanzienlijk. Met als gevolg een liberaal ontwikkelingsparadigma, dat in zijn uitwerking niet de juiste gevolgen bleek te hebben. Integendeel, de op samenwerking en wederzijdse ondersteuning gerichte economieën van de ontwikkelingslanden werden erdoor vernietigd, met grotere armoede en grotere verschillen tussen en in ontwikkelingslanden als gevolg.⁸⁰ In de jaren '90 groeide de bezorgdheid over de menselijke gevolgen van wat men 'ontwikkelings'-samenwerking noemde. De ontwikkelingsagenda werd hoe langer hoe meer gestuurd door een moderniseringsparadigma dat economische groei en armoedevermindering gelijkstelt.⁸¹ Hoewel de sterke nadruk op liberale politieke waarden niet verminderd is. Deze ideologische mix werd de 'Washington-New York Consensus' genoemd. Aandacht voor een duurzaam milieu maakte deel uit van dit nieuwe discours met een specifieke nadruk op Agenda 21

---

⁷⁸ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor* (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 111-136.

⁷⁹ HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 32-46.

⁸⁰ Ibid.,

⁸¹ KARAGIANNIS, N., *Avoiding responsibility: the politics and discourse of European development policy*, Pluto press, London, 2004, p. 14.

van de *Earth Summit*.⁸² In deze periode werd steeds meer nadruk gelegd op conditionaliteit in het ontwikkelingsbeleid van de EU. De ACP-landen moesten mensenrechten respecteren, democratie handhaven, *good governance* garanderen enz.⁸³ Tegen het begin van het nieuwe millennium groeide bij de donorlanden een groter besef dat armoede op globaal vlak moet aangepakt worden. Dit besef werd tijdens de Millenniumtop omgezet in een politieke verklaring en een actieprogramma, de Millenniumdoelstellingen.⁸⁴ Gevolg daarvan is dat de donorgemeenschap de laatste jaren meer dan ooit samenwerkt met elkaar en met regeringen in ontwikkelingslanden. De Millenniumverklaring vormt dus een ambitieus gemeenschappelijk kader voor samenwerking tussen donoren en ontwikkelingslanden. Donorcoördinatie en harmonisatie van procedures staan hoog op de internationale agenda. Dit is een kans om het ontwikkelingsbeleid af te stemmen op de noden van de armen.⁸⁵

3.1.2. Europees ontwikkelingsbeleid

3.1.2.1. Het Verdrag van Maastricht

In het Verdrag van Maastricht werden voor het eerst de basisprincipes van het Europese ontwikkelingsbeleid vastgelegd. Het Verdrag geeft het ontwikkelingsbeleid de status van een volwaardig beleidsdomein van de Europese Unie.

Artikel 130U van het Verdrag van Maastricht stelt dat het beleid van de Gemeenschap op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, dat een aanvulling vormt op het beleid van de lidstaten, gericht moet zijn op de bevordering van duurzame economische en sociale ontwikkeling van ontwikkelingslanden en strijd tegen armoede.

*Artikel 130X benadrukt dat de Gemeenschap en de lidstaten hun beleid inzake ontwikkelingssamenwerking moeten coördineren en overleg moeten plegen over hun hulpprogramma's, ook in internationale organisaties en tijdens internationale conferenties.*⁸⁶

Deze twee artikels geven de tendens weer van het Verdrag van Maastricht. Daarin worden verder een aantal fundamentele principes van het ontwikkelingsbeleid vermeld zoals de nood aan coördinatie, coherentie en complementariteit. In Amsterdam werd een 4^e principe toegevoegd: consistentie. Deze vier C's tonen aan dat voormalige beleidskaders ineffectief waren. Immers, de verschillende doelen van het ontwikkelingsbeleid van de individuele lidstaten blijken steeds weer een fundamenteel obstakel te zijn voor coördinatie, coherentie of complementariteit.⁸⁷

Hoebink en Stokke stellen vast dat de Europese Unie op het gebied van ontwikkelingssamenwerking nog altijd niet éénstemmig spreekt. Het ontwikkelingsbeleid verschilt per lidstaat en regering. Weinig gemeenschappelijke trends kunnen onderscheiden worden. Tot dusver is de

---

⁸² HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 100-102.

⁸³ KERREMANS, B., ORBIE, J., *EU external trade and development policy*. In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007, p. 339.

⁸⁴ HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 48-80.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 1-2.

⁸⁶ Verdrag van Maastricht, pp. 28-29. <http://eur-lex.europa.eu/nl/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (26/04/2007)

⁸⁷ KARAGIANNIS, N., *Avoiding responsibility: the politics and discourse of European development policy*, Pluto press, London, 2004, p. 17.

Europese Commissie er niet in geslaagd om het beleid van de lidstaten op elkaar af te stemmen.⁸⁸ De Europese Unie beseft dit maar al te goed. In haar mededeling '*Naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling*' stelt ze dat haar beleidsmaatregelen meer samenhang moeten krijgen. De doelstellingen voor duurzame ontwikkeling moeten geleidelijk in alle beleidsmaatregelen worden geïntegreerd, waarbij zowel aan de externe als de interne dimensie aandacht wordt geschonken. Bijgevolg stelt de Europese Unie voor om alle belangrijke beleidsvoorstellen aan een impactstudie te onderwerpen. Bovendien moeten in de toekomst beleidsmaatregelen zoals het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB), gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB), en het energie-, transport, en industriebeleid aan de interne en externe doelstellingen van duurzame ontwikkeling aangepast worden. Ten slotte wil de EU bij de formulering, herziening of hervorming van beleidsmaatregelen incoherentie voorkomen.⁸⁹

3.1.2.2. Europese ontwikkelingshulp

De Europese Unie geeft aan meer dan 100 landen ontwikkelingshulp. Doorgaans worden de ontwikkelingsrelaties van de Europese Unie met de ontwikkelingslanden ingedeeld in twee categorieën. Achtereenvolgens bespreek ik de ontwikkelingshulp naar Afrikaanse landen en landen in de Caraïben en de Stille Oceaan (ACP). Dan komen de mediterrane landen, Azië, Latijns-Amerika en landen binnen Europa aan bod.

De ontwikkelingshulp aan *ACP-landen* is onderwerp van zes conventies en één akkoord. Twee Yaoundé Conventies en vier Lomé Conventies hebben vanaf 1963 de samenwerking tussen de Europese Unie en de ACP-landen bepaald. Het Cotonou Akkoord regelt sinds 2000 de EU-ACP relaties. De financiering van het ontwikkelingsbeleid voor de ACP-landen gebeurt door het Europese ontwikkelingsfonds (EOF).⁹⁰ Aangezien het EU-ACP partnerschap het grootste financiële en politieke kader voor Noord-Zuid samenwerking ter wereld is, mag het belang ervan niet onderschat worden. De banden tussen de EU en de ACP-regio worden dan ook regelmatig hernieuwd en aangepast aan nieuwe globale condities.⁹¹

Het Europese ontwikkelingsbeleid tegenover de *mediterrane landen, Azië, Latijns-Amerika en Europa* is, in tegenstelling tot het beleid ten aanzien van de ACP-landen, historisch niet bepaald door (ex-)kolonisatie. Ook de financiering van dit deel van het ontwikkelingsbeleid is anders gestructureerd, namelijk door het gewone budget van de EU. Bijgevolg is het onderwerp van veel debat en is het onderhevig aan politiek getouwtrek. Het laatste decennium zien we een verschuiving in het beleid ten voordele van de Centraal en Oost-Europese en mediterrane landen, met een opmerkelijke daling van ontwikkelingshulp voor de ACP-landen. Deze verschuiving van

---

⁸⁸ HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 19-29.

⁸⁹ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM(2002)82, Brussel, 13/02/2002, p. 15.

⁹⁰ KARAGIANNIS, N., *Avoiding responsibility: the politics and discourse of European development policy*, Pluto press, London, 2004, p. 8.

⁹¹ Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, p. 90. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)

Europese ontwikkelingshulp is niet eenduidig te verklaren.⁹² Achter de Europese hulp aan de mediterrane regio, de Balkan, Oost- en Centraal Europa, Latijns-Amerika en Azië zitten verschillende logica's verborgen: socio-economische achteruitgang in de mediterrane regio tegengaan, de buitengrenzen stabiliseren (Balkan), sociale stabiliteit bevorderen binnen Europa (Oost- en Centraal Europa), en meer algemene armoedebestrijding in Latijns-Amerika en Azië. Deze laatste twee regio's zijn nooit een Europese beleidsprioriteit geweest.

Door het ontwikkelingsbeleid van de EU aan de ACP-landen en de landen buiten deze akkoorden beleidsmatig te differentiëren, is gebleken dat ondanks de vernieuwde Cotonou overeenkomst van 2000 tussen de Europese Unie en 77 ACP-landen, de enge focus van het Europese ontwikkelingsbeleid op de ACP-regio het laatste decennium verruimd is. Het Europees ontwikkelingsbeleid kreeg daardoor een meer globale focus.⁹³

3.1.2.3 Europees ontwikkelingsbeleid: een gedeelde bevoegdheid?

Het Europese ontwikkelingsbeleid is een gedeelde bevoegdheid, zowel tussen de Europese Unie en de lidstaten als tussen verschillende commissarissen binnen de Europese Commissie. Deze gedeelde bevoegdheid garandeert echter nog niet de integratie van het ontwikkelingsbeleid in andere beleidsdomeinen, wat cruciaal is om een efficiënt en coherent beleid ter zake te voeren.

De Europese Unie deelt de bevoegdheid over het ontwikkelingsbeleid met haar lidstaten. Het Verdrag van Maastricht stelt dat het Europese ontwikkelingsbeleid complementair moet zijn met dat van de lidstaten. Het subsidiariteitsprincipe wordt hiervoor gebruikt. Toegepast op dit beleidsterrein betekent dit dat men afweegt of de Europese Unie dan wel de lidstaten het meest geschikt zijn om het beleid te formuleren en implementeren.⁹⁴ Toch blijft het Europese ontwikkelingsbeleid hoe dan ook een gedeelde bevoegdheid. De Europese Unie heeft haar eigen ontwikkelingsbeleid naast het individueel ontwikkelingsbeleid dat elke lidstaat apart heeft ontwikkeld. Dit betekent dat er 27 + 1 aparte kaders voor ontwikkelingsbeleid zijn in de Europese Unie. Hiermee is de grote handicap betreffende het gebrek aan coördinatie tussen het beleid van de lidstaten en het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie aangegeven. Daar bovenop is er geen sprake van een gemeenschappelijke standpuntinname tussen de lidstaten en de Europese Unie in internationale instellingen, noch in directe relaties met andere ontwikkelingsdonoren. Samenwerking tussen de Europese instellingen en de lidstaten op vlak van het ontwerpen, monitoren en opvolgen van de werkzaamheden is een *conditio sine qua non* voor een consistent, effectief en efficiënt Europees beleid. Toch zijn afzonderlijke initiatieven en projecten meer regel dan uitzondering. Er is dus geen sprake van een gecoördineerd ontwikkelingsbeleid.⁹⁵ In de mededeling 'Naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling' bevestigt de Europese Unie dat een strategie voor duurzame ontwikkeling alleen

---

⁹² HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 573-576.

⁹³ *Ibid.*, pp. 573-576.

⁹⁴ *Development cooperation policy in the run up to 2000, Collection of communications from the Commission to the Council and the European Parliament and of relevant resolutions, declarations and conclusions of the Council of Ministers, May 1992-May 1995*, Luxemburg, 1996, pp. 15-16.

⁹⁵ *Ibid.*, pp. 3-12.

doeltreffend kan worden uitgevoerd, als de Europese Unie en de lidstaten hun inspanningen bundelen.⁹⁶

Ontwikkelingsbeleid is een gedeelde bevoegdheid tussen verschillende commissarissen van de Commissie. In 1999 werd de Commissie Prodi aangesteld met ontwikkelingscommissaris Poul Nielson. Deze laatste was verantwoordelijk voor de relaties met de ACP-landen en werd het hoofd van het *Bureau voor humanitaire hulp van de Europese Gemeenschap* (ECHO). Hij was ook verantwoordelijk voor de ontwikkelingssamenwerking met Azië, Latijns-Amerika en het Midden-Oosten. De commissaris voor externe betrekkingen, Chris Patten, kreeg de verantwoordelijkheid voor alle andere relaties met de landen uit Azië, Latijns-Amerika en het Midden-Oosten. Handel met ontwikkelingslanden was de bevoegdheid van de handelscommissaris Pascal Lamy. Dus niet minder dan 3 commissarissen waren in de Commissie Prodi bevoegd voor de relaties met de ontwikkelingslanden. Dergelijke opdeling komt uiteraard de efficiëntie en consistentie van het ontwikkelingsbeleid niet ten goede.⁹⁷ Ditzelfde scenario zien we ook in de huidige Commissie Barroso waar de Belgische commissaris Louis Michel verantwoordelijk is voor het ontwikkelingsbeleid. Hij staat aan het hoofd van ECHO en onderhoudt de relaties met de ACP-landen. Commissaris voor externe betrekkingen, Benita Ferrero-Waldner, staat daartegenover aan het hoofd van *EuropeAid Co-operation Office* (AIDCO, opgericht in 2001) en is verantwoordelijk voor de relaties met Latijns-Amerika, Azië, de mediterrane landen en Europa. De handelscommissaris, Peter Mandelson, is verantwoordelijk voor alle handelsrelaties met de ontwikkelingslanden.⁹⁸ Tenzij deze mensen dagelijks samenwerken, is consistent beleid onmogelijk.

Coherentie tussen het Europees ontwikkelingsbeleid en andere Europese beleidsdomeinen is cruciaal om duurzame ontwikkeling op een systematische manier te promoten. Samenhang tussen ontwikkeling en handel, landbouw, industrie en visserij is bijzonder belangrijk maar niet eenvoudig te realiseren. Het ontwikkelingsbeleid moet zodanig geformuleerd en geïmplementeerd worden, dat het in het verlengde ligt van zowel de doelstellingen van andere beleidsdomeinen zoals leefmilieu en veiligheid, als van de hoofddoelstellingen van de Europese Unie zoals armoedebestrijding. Bijkomend probleem wordt gevormd door de verschillende milieu-impact van het Europese ontwikkelingsbeleid per ontwikkelingsland, wat bijgevolg moeilijk globaal in te schatten is. Om dit te verhelpen zouden ontwikkelingslanden meer terugkoppelingmogelijkheden moeten krijgen om hun ervaringen met het Europese ontwikkelingsbeleid kenbaar te maken.⁹⁹ De Europese Unie van haar kant moet haar ontwikkelingsbeleid ook meer complementair maken met andere beleidinitiatieven, zoals het GLB en GVB. Tenslotte moet men de negatieve implicaties van

---

⁹⁶ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM(2002)82, Brussel, 13/02/2002, p. 21.

⁹⁷ HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 597-602.

⁹⁸ VERSLUYS, H., *European Union humanitarian aid, lifesaver or political tool?* In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007, p. 7.

⁹⁹ *Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the Economic and social committee on integrating environment and sustainable development into economic and development co-operation policy* COM(2000)264, Brussel, 18/05/2000, p. 6.

de ontwikkelingshulp op de plaatselijke economieën van ontwikkelingslanden onderkennen en wegwerken.¹⁰⁰ *Dat zijn althans de officiële voornemens van de Unie.*

Hierboven is aangetoond dat het Europese ontwikkelingsbeleid noch coherent noch consistent is doordat het heen en weer slingert tussen het Europees ontwikkelingsbeleid en het ontwikkelingsbeleid van de lidstaten.¹⁰¹ Omdat het Europese ontwikkelingsbeleid niet goed gecoördineerd wordt, kunnen ontwikkelingslanden er niet optimaal van genieten. De Europese Unie is op dit gebied niet steeds een unanieme noch sterke actor. Dergelijk gebrek aan eenstemmigheid kan vijandigheden tussen de lidstaten en de Europese Unie in de hand werken. Dit komt uiteraard niet ten goede aan de internationale identiteit van de Europese Unie.¹⁰²

3.1.3. Official Development Assistance (ODA)

Al in 1970 namen de 22 rijkste landen zich voor om 0,7 procent van hun bruto nationaal product (BNP) aan ontwikkelingshulp uit te geven.¹⁰³ In 1979 werd op een VN-Conferentie deze 0,7% ODA/BNP norm bekrachtigd. Doel is de rijke landen te stimuleren om hun beloftes na te komen ontwikkelingslanden uit de armoede te willen helpen. Deze 0,7% ODA/BNP norm is tot 2000 dé norm geweest om de officiële ontwikkelingssamenwerking te meten.

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) definieert officiële ontwikkelingshulp (ODA) als volgt: "*those flows to countries on Part I of the DAC list of aid recipients and flows to multilateral institutions for flows to Part I aid recipients which are:*

- * *Provided by official agencies, including state and local governments, or by their executing agencies; and*
- * *Each transaction of which is administered with the promotion of the economic development and welfare of developing countries as its main objective and is concessional in character and conveys a grant element of at least 25%¹⁰⁴*

Er werd een lijst opgemaakt van de landen die op deel I van de DAC lijst voor het ontvangen van hulp staan. Deze lijst is te vinden op de site van de OESO.¹⁰⁵

Op de Milleniumtop in 2000 ging de internationale gemeenschap akkoord om deze 0,7% ODA/BNP norm voortaan als streefdoel te gebruiken in de realisatie van de Millenniumdoelstellingen. De 0,7% ODA/BNP norm werd vanaf dan de *millenniumnorm*. De internationale gemeenschap verbond zich ertoe om het ODA volume te verhogen en een aantal regeringen maakten specifieke verbintenissen met tijdschema's om deze doelstelling te bereiken.¹⁰⁶ De Europese Raad heeft daarop herhaaldelijk verklaard tot een wereldwijd akkoord over globale duurzame ontwikkeling te willen komen. In Göteborg (juni 2001) en Laken (december

---

¹⁰⁰ Development cooperation policy in the run up to 2000, collection of communications from the Commission to the Council and the European Parliament and of relevant resolutions, declarations and conclusions of the Council of Ministers, May 1992-May 1995. Luxemburg, 1996, p. 16.

¹⁰¹ KARAGIANNIS, N., *Avoiding responsibility: the politics and discourse of European development policy*, Pluto press, London, 2004, p. 17.

¹⁰² Development cooperation policy in the run up to 2000, collection of communications from the Commission to the Council and the European Parliament and of relevant resolutions, declarations and conclusions of the Council of Ministers, May 1992-May 1995. Luxemburg, 1996, pp. 13-14.

¹⁰³ <http://www.maakhetwaar.nl/?nid=2181> (14/05/2007)

¹⁰⁴ <http://www.oecd.org/dataoecd/26/14/26415658.PDF> (18/05/2007)

¹⁰⁵ <http://www.oecd.org/dataoecd/23/34/37954893.pdf> (18/05/2007)

¹⁰⁶ HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005, pp. 80-100.

2001) bevestigde de Europese Raad nogmaals dat de Europese Unie streeft naar 0,7% ODA/BNP zodat de Millenniumdoelstellingen kunnen worden verwezenlijkt. Het Directoraat-generaal (DG) Ontwikkelingssamenwerking heeft de Commissie gevraagd de dialoog met de lidstaten aan te gaan over welke initiatieven worden opgezet om de 0,7% doelstelling concreet te realiseren. In 2001 had Koos Richelle, directeur-generaal Ontwikkeling, daarover bilaterale gesprekken met de 15 lidstaten. Hiervan werd een verslag opgesteld met vermelding van de wijze waarop men de financiële kloof tussen het huidige ODA-volume en de steun die nodig is om de Millenniumdoelstellingen te bereiken, kan overbruggen.¹⁰⁷ Dit 'Richelle rapport' stelt voor dat alle lidstaten die in 2006 de 0,7% norm nog niet hebben gehaald toch tenminste het Europees gemiddelde van 2000 behalen wat 0,33% ODA/BNP bedraagt. Een verhoging van ODA in de lidstaten die momenteel onder het 0,33% gemiddelde zitten, betekent dat het Europees gemiddelde zou stijgen tot ongeveer 0,39% in 2006. Dit nieuwe Europese gemiddelde zou dan opnieuw als *benchmark* worden gebruikt die alle lidstaten tegen 2010 moeten bereiken. Zo kan de Europese Unie het streefcijfer van 0,7% ODA/BNP via realistische stappen bereiken.¹⁰⁸ Uit het 'Hold the Applause' rapport (2007) van CONCORD (koepelorganisatie van nationale ngo's uit de 27 lidstaten) blijkt dat de EU in 2006 slechts 0,30% van haar BNP spendeerde aan ontwikkelingshulp. Hierdoor wordt de collectieve *target* van 0,39% niet gehaald. Deze cijfers tonen dat de EU er tot nog toe niet in slaagt om haar eigen doelstellingen en aangegane verbintenissen na te komen.¹⁰⁹

De Europese donoren worden steeds belangrijker als ODA-verleners. Figuur 1 toont echter aan dat de laatste decennia gekenmerkt worden door dalende tendensen in het verlenen van ODA-hulp. Slechts drie lidstaten behaalden de 0,7% ODA/BNP *target* van de VN: Denemarken, Nederland en Zweden. Sinds 2000 is Luxemburg de vierde in de rij. Bij Nederland en Zweden is er zelfs sprake van een daling. Toch blijven beide landen nog boven de 0,7% ODA/BNP *target*. Van de lidstaten die deze *target* nog niet hebben bereikt, verbonden België en Ierland zich ertoe hun ODA regelmatig te verhogen. Bij de eerder kleine ODA-verleners zoals Griekenland, Portugal, Spanje en Groot-Brittannië is er meestal een lichte stijging merkbaar. Italië is het buitenbeentje met amper 0,1% ODA/BNP, waarmee ze zelfs slechter scoort dan enkele nieuwe Oost- en Centraal Europese lidstaten.¹¹⁰ In punt 3.1.2.2. haalde ik aan dat de VN ontwikkelingslanden in verschillende categorieën heeft verdeeld, waardoor 41 landen als minst ontwikkelde landen (MOLs) werden gecategoriseerd. Idealiter ontvangen deze MOLs de grootste proportie ODA. De realiteit is schokkend. Griekenland spendeert slechts 6% van haar ODA aan MOLs, Spanje 13%, Oostenrijk 15% en Finland 24%. Andere EU-lidstaten zoals Luxemburg, België, Ierland, Portugal en Frankrijk geven ongeveer de helft van hun ODA aan MOLs. Italië scoort nu wel goed met een percentage van 72% van haar ODA dat integraal naar MOLs gaat. Voor Italië ligt de prioriteit wel goed, maar dat maakt niet goed dat de kwantiteit ondermaats is.

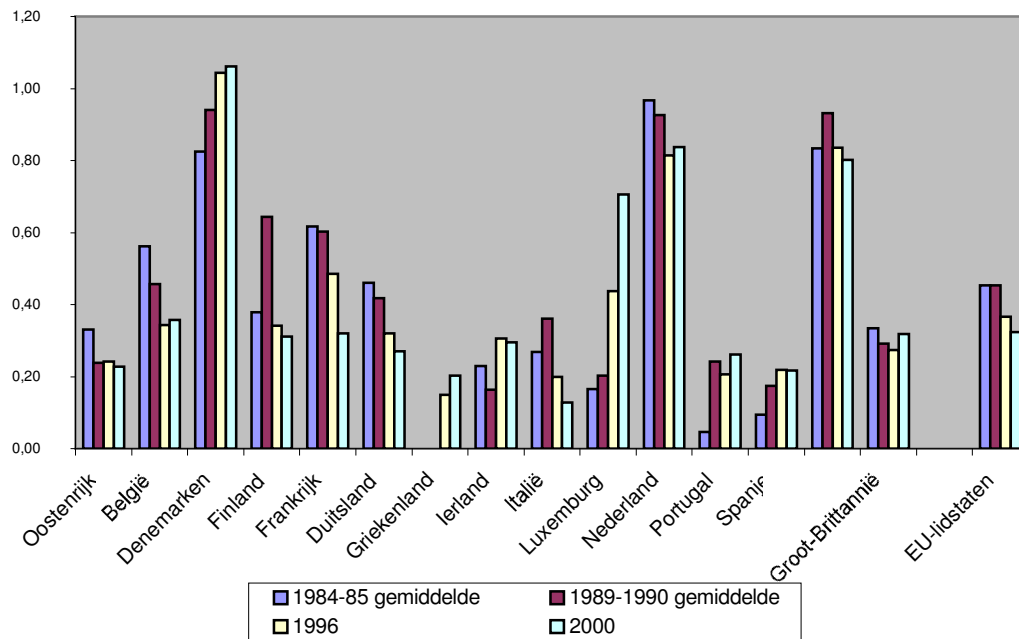
¹⁰⁷ Mededeling van de Commissie aan de Raad, voorbereiding van de Internationale Conferentie inzake Ontwikkelingsfinanciering (Monterrey, Mexico, 18-22 maart 2002) COM(2002)87, Brussel, 13/02/2002, p. 2.

¹⁰⁸ ORBIE, J., VERSLUYS, H., Recent Evolutions in European Union Development Aid: More Europe, More aid, Less Development? In: ORBIE, J. (ed.), Europees Extern Beleid, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007, pp. 4-5.

¹⁰⁹ Hold the Applause! EU governments risk breaking aid promises, april 2007. <http://www.concordeurope.org> (10/07/2007)

¹¹⁰ HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU, Routledge, London, 2005, pp. 19-29.

Een absolute voorrang voor ontwikkelingshulp aan MOLs is nodig opdat de Europese Unie haar Millenniumdoelstellingen alsnog zou halen.¹¹¹

Figuur 1: ODA-uitgaven van de EU-lidstaten¹¹²

Recente berekeningen door de Wereldbank van de effectieve kosten om de doelstellingen uit de Millenniumverklaring te kunnen verwezenlijken, tonen aan dat er een aanzienlijke som extra geld nodig is dan wat momenteel voorhanden is om de Millenniumdoelstellingen te realiseren. Een volgende VN-Conferentie werd bijeengeroepen om aanvullende financiële middelen te mobiliseren.¹¹³

3.1.4. De Internationale Conferentie in zake Ontwikkelingsfinanciering in Monterrey, Mexico

Tussen 18 en 22 maart 2002 vond de Internationale Conferentie in zake Ontwikkelingsfinanciering plaats in Monterrey, Mexico. De verwachtingen in Monterrey waren hooggespannen omdat deze conferentie zes maanden later zou worden gevolgd door de Wereldtop voor Duurzame Ontwikkeling (WSSD) in Johannesburg. De uitkomst van Monterrey was een consensus die bestaat uit een aantal maatregelen om ontwikkelingsfinanciering aan te pakken, noodzakelijk om de Millenniumdoelstellingen alsnog te realiseren. De Europese Unie heeft deze consensus omgezet in acht concrete verbintenissen die vlak na Monterrey door de Europese Raad van Barcelona in 2002 zijn goedgekeurd. Ik werk deze acht verbintenissen kort uit.

¹¹¹ EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActOnAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, p. 6.
<http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

¹¹² ORBIE, J., VERSLUYS, H., Recent evolutions in European Union Development Aid: More Europe, More Aid, Less Development? p. 11.

¹¹³ Mededeling van de Commissie aan de Raad, voorbereiding van de Internationale Conferentie inzake Ontwikkelingsfinanciering (Monterrey, Mexico, 18-22 maart 2002) COM(2002)87, Brussel, 13/02/2002, p. 3.

- * Ten eerste moet elke lidstaat de 0,7% ODA/BNP *target* behalen met een collectief intermediair streefcijfer van 0,39% tegen 2006 en 0,33% voor elke lidstaat afzonderlijk. Voor de 10 nieuwe lidstaten die in 2004 toetraden, gelden deze doelstellingen niet. Deze landen moeten hun ODA-bijdrage verhogen naar 0,11% ODA/BNP in 2006. Dit lijkt weinig, maar is een verdrievoudiging van het bedrag in nominale termen in vergelijking met de 0,03% die ze haalden in 2002.¹¹⁴
- * De tweede verbintenis van Barcelona vereist dat steun doeltreffender ingezet wordt. Het ontwikkelingsbeleid moet meer gecoördineerd verlopen. Coördinatie is belangrijk omdat de Unie dan een efficiënte partner wordt om mee samen te werken. Onderzoek bevestigt onze eerder uitgewerkte vaststelling dat het Europese ontwikkelingsbeleid niet gestructureerd en niet systematisch is. Dit is in het nadeel van ontwikkelingslanden die hierdoor hogere transactiekosten krijgen.
- * Ten derde moet hulp voor de MOLs ontkoppeld worden van politieke condities, zoals respect voor mensenrechten en *good governance*. Eerder, al in 2001 keurde de DAC een aanbeveling goed om de steun voor de MOLs te ontkoppelen. In Monterrey stemde de Europese Raad in met de voortzetting van de besprekingen met het oog op verdergaande ontkoppeling. Het loskoppelen van steun is een belangrijke factor om tot een samenhangend en op de bevolking gericht ontwikkelingsbeleid te komen. Praktisch gevolg daarvan is dat de waarde van ontwikkelingshulp wordt verhoogd. De ontwikkelingspartners kunnen dan immers vrij en naargelang hun behoeften de meest geschikte en kostenefficiënte producten kiezen. Gekoppelde steun is naar schatting 20 tot 25% duurder dan ontkoppelde. In november 2002 stelde de Commissie een bijna volledige ontkoppeling van de ontwikkelingshulp voor.¹¹⁵ Helaas hebben slechts enkele lidstaten het voorstel van de Commissie geïmplementeerd. Italië heeft sinds 2001 niet meer gerapporteerd over de ontkoppeling van haar hulp. Meer dan de helft van de Oostenrijkse en Spaanse ontwikkelingshulp is gebonden. Enkel Ierland en Groot-Brittannië hebben hun bilaterale hulp volledig ontbonden. België volgt op de voet met 99% ontbonden hulp.¹¹⁶
- * Ten vierde moet er meer steun worden gegeven op handelsgebied, voor capaciteitsopbouw, productiecapaciteit en technische bijstand, om de onderhandelingscapaciteit van de ontwikkelingspartners te verbeteren.¹¹⁷
- * Ten vijfde moet gebruik worden gemaakt van internationale handel en buitenlandse investeringen om verdere ontwikkeling te ondersteunen.¹¹⁸ Buitenlandse privé-investeringen vormen de belangrijkste bron van buitenlands kapitaal voor de ontwikkelingslanden. Bij directe buitenlandse investeringen gaan landen een lange termijn relatie aan op basis van duurzame belangen in de economie van het gastland. Dit geeft een belangrijke impuls aan de economische groei en de sociale vooruitgang. Jammer genoeg gaat het leeuwendeel van de

---

¹¹⁴ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement, omzetting van de Consensus van Monterrey in de praktijk: bijdrage van de Europese Unie COM(2004)150, Brussel, 05/03/2004, pp. 2-20.

¹¹⁵ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 21.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

¹¹⁶ EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActlonAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, p. 7.

<http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

¹¹⁷ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement, omzetting van de Consensus van Monterrey in de praktijk: bijdrage van de Europese Unie COM(2004)150, Brussel, 05/03/2004, pp. 2-20.

¹¹⁸ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, p. 179.

directe buitenlandse investeringen naar een klein aantal landen en blijven de armste landen grotendeels in de kou.¹¹⁹

- * Ten zesde moeten relevante mondiale collectieve goederen geïdentificeerd en ondersteund worden. De VN definieert mondiale collectieve goederen als collectieve voorzieningen waarvan de voordelen grenzen, generaties en bevolkingsgroepen overstijgen. Innoverende, internationale belastingsheffingen zullen ingevoerd worden zoals een belasting op geldtransacties, een koolstofbelasting en een belasting op wapenexporten.¹²⁰
- * Ten zevende moeten hervormingen van het internationale financiële systeem de stem van ontwikkelingslanden versterken.
- * Als laatste moet er een draaglijke schuldensituatie in het kader van het *Heavily Indebted Poor Countries (HIPC)* initiatief worden gecreëerd.¹²¹ Omdat deze ondraaglijke schuldensituatie een groot obstakel vormt in de ontwikkeling van derdewereldlanden en dus ook in het bereiken van de Millenniumdoelstellingen wil ik hier even dieper op ingaan. Doordat de rente op leningen van ontwikkelingslanden enorm verhoogde, stapelden de schulden zich op eind jaren '70. Maatregelen om deze stijgende schuldenescalatie te stoppen, hebben tot nu toe weinig resultaten geboekt.¹²² In 1996 deden het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank (WB) een poging om deze situatie te verhelpen door het *Highly Indebted Poor Country (HIPC) initiative* te lanceren. Dit initiatief is een gecoördineerde inspanning van alle donoren, vooral multilaterale creditoren, om de schuldenlast van arme landen te verlichten. In 1999 lanceerde Duitsland het *Enhanced HIPC initiative* om de schuldverlichting te versnellen en te vergroten. Hetzelfde jaar kondigde de Europese Commissie aan dat ze een bijdrage zou leveren van meer dan 1 miljard euro voor het HIPC initiatief.¹²³ De Europese Unie ondersteunt maatregelen die de schuldensituatie in ontwikkelingslanden willen aanpakken. De schulden lopen zo hoog op dat terugbetaling in dergelijke situatie utopisch is. Vandaar dat we toe zijn aan innoverende voorstellen, zoals het omzetten van schulden in ruil voor milieubescherming. Dergelijke voorstellen zijn gebaseerd op de idee dat de maatregelen die ontwikkelingslanden nemen ter bescherming van het milieu ook ten goede komen aan de schuldeisers en dus kunnen omgeruimd worden met schuldverlichting.¹²⁴

3.1.5. Conclusie

Het Europese ontwikkelingsbeleid kreeg haar eerste vorm door het Verdrag van Maastricht. Het ontwikkelde zich tot een volwaardig Europees beleidsdomein. We kunnen de

---

¹¹⁹ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 19.

¹²⁰ Ibid., p. 20.

¹²¹ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement, omzetting van de Consensus van Monterrey in de praktijk: bijdrage van de Europese Unie COM(2004)150, Brussel, 05/03/2004, pp. 2-20.

¹²² Development cooperation policy in the run up to 2000, Collection of communications from the Commission to the Council and the European Parliament and of relevant resolutions, declarations and conclusions of the Council of Ministers, May 1992-May 1995, Luxemburg, 1996, pp. 27-28.

¹²³ Development co-operation with the least developed countries: fighting poverty, Office for official publications of the European Communities, Luxemburg, 2001, pp. 8-9.

¹²⁴ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, pp. 19-20.

ontwikkelingssamenwerking van de Europese Unie opsplitsen in twee groepen. Een eerste groep naar de ACP-regio is ontstaan in het spoor van de dekolonisatie en wordt nu door verscheidene ontwikkelingskaders vorm gegeven. Momenteel regelt het Cotonou akkoord de relaties tussen de Europese Unie en de ACP-landen. Ten tweede is er het ontwikkelingsbeleid naar de mediterrane landen, Azië, Latijns-Amerika en landen binnen Europa, wat lange tijd het 'kleine broertje' was van het geïnstitutionaliseerde kader voor de ACP-landen. We toonden aan dat de enge focus van het Europees ontwikkelingsbeleid naar de ACP-landen het laatste decennium verruimd is waardoor het Europese ontwikkelingsbeleid een meer globale focus kreeg. Bovendien is het ontwikkelingsbeleid een gedeelde bevoegdheid tussen enerzijds de Europese Unie en de lidstaten en anderzijds drie commissarissen binnen de Europese Commissie. Bijgevolg is er nog geen sprake van een consistent, effectief en efficiënt ontwikkelingsbeleid zoals het Verdrag van Maastricht vereist. Om de negatieve implicaties van maatregelen van andere domeinen (bv. landbouw) op ontwikkelingslanden te kunnen wegwerken is het ook nog van belang dat het ontwikkelingsbeleid geïntegreerd geraakt in andere Europese beleidsdomeinen. Een belangrijk middel van het Europese ontwikkelingsbeleid daartoe is geld. In het kader van de Millenniumtop verklaarden de Europese leiders dat ze streven naar de 0,7% ODA/BNP norm om zo de realisatie van de Millenniumdoelstellingen mogelijk te maken. De Monterrey Conferentie inzake Ontwikkelingsfinanciering van maart 2002 werd bijeengeroepen omdat een rapport van de Wereldbank de vinger op de wonde legde door te berekenen dat er meer geld nodig zal zijn om de Millenniumdoelstellingen te bereiken dan voorhanden is. De Conferentie van Monterrey werd bijgevolg aangewend om naar nieuwe financieringsmogelijkheden te zoeken. Slechts vier lidstaten van de Europese Unie slagen erin om de 0,7% ODA/BNP norm te bereiken. En hoewel de uitkomst nog onvoldoende is, hebben we gezien dat de Europese Unie inspanningen heeft geleverd om de hulpvolumes op te trekken.

In het volgende deel werk ik het institutionele kader van het milieubeleid van de Europese Unie uit.

3.2. Institutionele kader van het milieubeleid van de Europese Unie.

3.2.0. Inleiding

Europa's ecologische voetafdruk is na die van de VS de grootste ter wereld. Het *WWF Living Planet Report* zegt: "The European Union has the second largest per person deficit of 2,6 global hectares ... the region is using over twice its own biocapacity".¹²⁵ De koerswijziging van de Europese Unie om sinds de jaren '90 op internationaal milieuvlak een prominente rol te spelen, kwam dus eerder onverwacht. De Unie heeft nu een voortrekkersrol zowel op vlak van regionale als globale milieu *governance*. De Europese Unie participeert in milieuonderhandelingen, streeft naar duurzame ontwikkeling en probeert van haar leiderschap gebruik te maken om de klimaatdreiging af te wenden.¹²⁶ De Europese Unie is naar eigen zeggen ook zeer geschikt om deze op te nemen bij het streven naar wereldwijde duurzame ontwikkeling. De Unie is immers de belangrijkste donor van ontwikkelingshulp, de grootste handelspartner ter wereld en een

---

¹²⁵ Living Planet Report 2006, p. 20. http://assets.panda.org/downloads/living_planet_report.pdf (18/05/2007)

¹²⁶ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 52-53.

belangrijke bron van directe buitenlandse investeringen. Bovendien heeft de Unie een groot aantal milieuvriendelijke technologieën ontwikkeld en gepromoot.¹²⁷

In de jaren '90 ontstonden een aantal specifieke internationale milieuregimes die zich buigen over een waaiër aan milieuproblemen. Voorbeelden hiervan zijn de VN Conventie over klimaatverandering (UNFCCC) en de VN Conventie over biodiversiteit (UNCBD). Deze conventies bieden een algemeen kader voor actie. De geassocieerde protocols bevatten concrete stappen om specifieke aspecten van het milieuprobleem aan te pakken. Voorbeelden hiervan zijn het Kyoto Protocol onder de UNFCCC en het Cartagena Protocol over *biosafety* onder het UNCBD. Dergelijke collectieve activiteiten worden *global environmental governance* genoemd.¹²⁸ De *presence* van de Europese Unie op dit wereldforum ligt mee aan de basis van deze conventies. Aangezien de Unie één van de grootste vervuilers en hulpbronverbruikers ter wereld is en de Europese economie een enorme druk op het leefmilieu legt, draagt de EU ook verantwoordelijkheid voor de toekomstige generaties. De visvangst van de Europese schepen is veel hoger dan het maximum dat wordt toegelaten in het gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB). Dit heeft implicaties voor de duurzaamheid van de visbestanden. Hetzelfde geldt voor het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB), wat directe gevolgen heeft voor de biodiversiteit. De *presence* van de Europese Unie in wetgeving/documenten over het leefmilieu oefent een enorme invloed uit op haar directe burens in Centraal en Oost-Europa en de Mediterrane landen waardoor het Europese milieubeleid invloedrijk geworden is. Binnen de EU stijgt het besef dat de Europese economie zware gevolgen heeft voor het leefmilieu. Doordat het verband tussen economie en verschijnselen zoals afbraak van de ozonlaag, klimaatverandering, woestijnvorming en verlies van biodiversiteit wetenschappelijk wordt aangetoond, kan de EU niet meer voorbij aan haar milieuverantwoordelijkheid.¹²⁹

Ik heb aangegeven dat in het Europese beleid *capabilities* een hoofdbestanddeel zijn van *actorness*. De *capabilities* inzake milieubeleid zijn beschikbaar voor de Europese Unie door haar *presence*, haar expertise, haar intensieve netwerk van economische afhankelijkheidsrelaties en de bilaterale diplomatieke links van de lidstaten. Een specifieke karaktertrek van het Europese milieubeleid is haar wetenschappelijke kennis van o.a. het Europese milieuagentschap en het Europese ruimteagentschap. Een andere dimensie van *capability* is de capaciteit om overeenkomsten te implementeren eens die gemaakt zijn. De mate waarin dit effectief gebeurt, heeft grote gevolgen voor de geloofwaardigheid van de Europese Unie. Europa krijgt immers de kritiek onbetrouwbaar te zijn in het uitvoeren van haar verklaringen. Zoals eerder aangetoond, bestaat er een *gap* tussen haar werkelijke capaciteit om verklaringen te implementeren en de verwachtingen van derden. Of dit nu het gevolg is van een gebrek aan politieke wil, dan wel door werkelijke tekortkomingen in de Europese capaciteit, laat ik voorlopig in het midden.¹³⁰ Hierop kom ik later terug in hoofdstuk vijf.

3.2.1. Europese Verdragen over het leefmilieu

In dit deel zal ik de Europese Verdragen onder de loep nemen en kijken wat ze zeggen over het leefmilieu en duurzame ontwikkeling. Bij het ontstaan van de Europese Economische

---

¹²⁷ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 6.

¹²⁸ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 52-53.

¹²⁹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor (second edition)*, Routledge, London, 2006, pp. 236-295.

¹³⁰ *Ibid.*,

Gemeenschap in '57 was het leefmilieu geen 'hot issue'. Doorheen de jaren veranderde dit en in '97 werd duurzame ontwikkeling een fundamentele doelstelling van de Europese Unie.

Het *Verdrag van Rome* van 1957 rept met geen woord over milieuaangelegenheden. Er is geen gemeenschappelijk milieubeleid en internationale aandacht voor milieuproblemen is quasi onbestaande. Pas eind jaren '80 ontstaat een beginnend milieubewustzijn doordat de Europese Gemeenschap te kampen krijgt met zure regen die grote bosbestanden, vooral in Duitsland, kapot maakt. Dankzij wetenschappelijke kennis ontstaat een publiek bewustzijn over de ernst en de grensoverschrijdende impact van bepaalde milieuproblemen.¹³¹

In artikel 130 R van de *Europese Eenheidsakte* van 1987 worden de milieudoelstellingen van de Gemeenschap opgesomd. Deze houden in de kwaliteit van het milieu te behouden, te beschermen en te verbeteren, en het beschermen van de menselijke gezondheid. Zorg dragen voor een behoedzaam en rationeel gebruik van de natuurlijke hulpbronnen is de derde doelstelling van het Europese milieubeleid. In het verdrag worden ook preventiemaatregelen opgenomen: "*het optreden van de Gemeenschap op milieugebied berust op de beginselen van preventief handelen, bestrijding van milieuaantastingen aan de bron en het beginsel dat de vervuiler betaalt.*"¹³² De Europese rol in de bescherming van het milieu wordt door dit Verdrag officieel erkend. De Europese Commissie is enthousiast om milieubeleid op het Europese niveau te ontwikkelen. Er komt een golf van wetten en verordeningen. Het leefmilieu is hét domein waar de grootste stijging van Europese activiteit merkbaar is. Het beleid van de lidstaten wordt nu ook grotendeels bepaald en vastgelegd op het Europese niveau.¹³³

Langzaamaan verschuift de beleidsfocus van de Europese Unie van maatregelen ter bescherming van het milieu naar maatregelen die duurzame ontwikkeling promoten. Verdragswijzigingen reflecteren deze evolutie.¹³⁴

Het *Verdrag van Maastricht* wordt geratificeerd in 1992. Dit is dezelfde periode als de *Earth Summit*. In tegenstelling tot de enorme vooruitgang die in Rio wordt geboekt, zijn de lidstaten nog niet klaar om duurzame ontwikkeling als een fundamentele doelstelling in het Verdrag van Maastricht op te nemen. Het concept wordt enkel vermeld in de context van economische en sociale vooruitgang. Opmerkelijk is dat men wel refereert naar duurzame ontwikkeling in de context van ontwikkelingssamenwerking: "*...ontwikkelingssamenwerking ter bevordering van de duurzame economische en sociale ontwikkeling van de ontwikkelingslanden...*", maar dat deze beleidslijn inzake milieu nog niet wordt doorgetrokken. Begin jaren '90 beschouwt de Europese Unie duurzame ontwikkeling als een geschikte doelstelling voor ontwikkelingslanden maar niet voor Europa.¹³⁵

In het *Verdrag van Amsterdam* van 1997 wordt duurzame ontwikkeling voor het eerst formeel erkend als een fundamentele doelstelling van de Unie. De doelstelling '*bescherming van het leefmilieu*' wordt uit het hoofdstuk over milieubeleid gelicht en vooraan in het verdrag bij de fundamentele doelstellingen ingepast. Dit betekent dat alle andere beleidsdomeinen zoals

---

¹³¹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor* (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 89-90.

¹³² Europese Eenheidsakte, <http://www.eudor.net/~XvwXNLIA/EURLEX004734/> (26/04/2007)

¹³³ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, p. 136.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 136.

¹³⁵ Verdrag van Maastricht, p. 28-29; 87. <http://eur-lex.europa.eu/nl/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (26/04/2007)

landbouw, industrie en transport dit principe in hun beleid moeten integreren.¹³⁶ Het verdrag stelt dat "de eisen inzake milieubescherming moeten worden geïntegreerd in de omschrijving en uitvoering van het beleid en het optreden van de Gemeenschap ... in het bijzonder met het oog op het bevorderen van duurzame ontwikkeling" waarmee ze verklaart dat integratie van milieuoverwegingen in andere domeinen zeer belangrijk is om duurzame ontwikkeling te bereiken.¹³⁷

Dankzij deze verdragswijzigingen is er geen andere regering of associatie dan de Europese Unie met dergelijk sterke constitutionele verbintenis om duurzame ontwikkeling na te streven. Duurzame ontwikkeling is een gevestigde norm in de Europese politiek, zowel op binnenlands als op internationaal vlak.¹³⁸ De *Europese Grondwet* zou al deze overlappende verdragen samenbrengen in één tekst waarin de Europese bevoegdheden en beperkingen worden afgebakend. De Europese Unie verklaart zich in te zetten voor de duurzame ontwikkeling van Europa en bij te dragen tot de duurzame ontwikkeling van de ganse aarde.¹³⁹

3.2.2. Het ontstaan van het concept 'duurzame ontwikkeling' in het politieke discours van de Europese Unie en de ontwikkeling van de 'Strategy for Sustainable Development' (SDS)

Dit deeltje schetst hoe de Europese Unie zich langzaam bewust wordt van haar ecologische voetafdruk (of footprint) op het leefmilieu. In de jaren '80 groeit het ecologische bewustzijn, wat weerspiegeld wordt op beleidsvlak waar een aantal verklaringen aangenomen worden. Begin jaren '90 staat het milieubeleid nog op een laag pitje. Eind jaren '90 beseft men dat milieuoverwegingen moeten geïntegreerd worden in andere beleidsdomeinen. Zoniet worden milieu-inspanningen teniet gedaan door niet-duurzame activiteiten van bijvoorbeeld het landbouw- en transportbeleid. Met het aanbreken van het nieuwe millennium ontwikkelt de Europese Unie een 'Strategy for Sustainable Development'. Ik geef kort weer wat deze strategie inhoudt.

Midden jaren '80 is milieubeleid af en toe een Europees agendapunt. De Europese Raad gebruikt het concept duurzame ontwikkeling voor het eerst in december 1988, in het licht van de groeiende bezorgdheid over de afbraak van de ozonlaag en klimaatverandering. In *Rhodos* neemt de Europese Raad een verklaring aan over het leefmilieu. Dat toont de verhoogde aandacht voor milieuzaken op het hoogste politieke niveau aan.

Het *5th Environmental Action Programme (EAP)*¹⁴⁰ 'Towards Sustainability' (1993-2000) is de eerste expliciete beleidsverbintenis en strategie om duurzame ontwikkeling in de Europese Unie te promoten. Het concept duurzame ontwikkeling raakt ingeburgerd in het politieke discours van de instellingen. Het 5^e EAP richt zich op thema's zoals klimaatverandering, energie, transport,

---

¹³⁶ PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, pp. 24-25.

¹³⁷ Verdrag van Amsterdam, pp. 7 en 21. <http://eur-lex.europa.eu/nl/treaties/dat/11997D/htm/11997D.htm> (26/04/2007)

¹³⁸ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, p. 136.

¹³⁹ COLLINS, K., *The Constitution: A Charter for Sustainable Development in Europe? In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), The European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, pp. 101-102.

¹⁴⁰ Het Europese milieubeleid wordt vastgelegd in kaders van middellange termijn, in EAPs. Tot op heden zijn er zes geweest. Ze worden opgesteld door de Europese Commissie en bieden een strategische focus die nodig is om verklaringen en wettelijke verbintenissen om te zetten in werkelijke beleidsmaatregelen

landbouw en biodiversiteit. Deze zaken krijgen steeds meer aandacht door de verhoogde druk die de interne markt uitoefent op de natuurlijke rijkdommen. Ook de morele verplichting is voelbaar, dit was immers de periode van de *Earth Summit*.¹⁴¹

In *Helsinki* (1999) vragen de staats- en regeringsleiders aan de Europese Commissie om een voorstel uit te werken om het economische en sociale beleid te verbinden met een ecologisch duurzaam beleid. Dit is dé start van het proces dat zal leiden tot de adoptie van de '*European Strategy for Sustainable Development*' (SDS).¹⁴² Op 11 maart 2001 publiceert de Commissie een consultatie *paper* over de SDS om input te krijgen van de andere instellingen en de *civil society* over de draagwijdte en inhoud van haar strategie. De betrokkenheid van het Europees Parlement is echter teleurstellend. De enige politieke fractie die reageert, zijn de Groenen. Zij zijn bovendien enorm kritisch. Ze beschuldigen Prodi van *ecological illiteracy* en bekritisieren de algemene benadering van het document omwille van haar economische vooroordelen, tekort aan ambitie en de smalle visie op duurzame ontwikkeling. Van de parlementaire comités reageert enkel het comité voor het leefmilieu. Niet-duurzame beleidsmaatregelen, zoals het GVB en GLB worden op de korrel genomen. Op 15 mei 2001 stelt de Commissie haar voorstel '*A Sustainable Europa for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development*' voor aan de Europese Raad van Göteborg.¹⁴³

Het politieke debat over duurzame ontwikkeling bereikt haar hoogtepunt in Zweden tijdens de Europese Raad van Göteborg in juni 2001. In de aanloop naar de *World Summit on Sustainable Development* (WSSD) in Johannesburg in 2002 komen de staats- en regeringsleiders daar tot een overeenkomst over de SDS in een poging om het Europese leiderschap op wereldvlak te promoten. De tekst die uiteindelijk wordt aangenomen, bestaat uit algemene principes en vage doelstellingen die nog verdere precisering vereisen.¹⁴⁴ In het eerste deel wordt een definitie van duurzame ontwikkeling gegeven aan de hand van het 'Brundtland rapport'. Het document biedt een algemene uiteenzetting over duurzame ontwikkeling en identificeert de voornaamste gevaren voor onze duurzame ontwikkeling. Het tweede deel bevat enkele aanbevelingen om duurzame ontwikkeling waar te maken, zoals betere samenhang in het beleid en betere communicatie met de burgers. De behoefte aan een veelomvattend multisectorale benadering wordt aangehaald. Het derde deel focust op vier lange termijn doelstellingen en streefwaarden. Deze zijn klimaatveranderingen beperken en meer schone energie gebruiken, maatregelen om gevaren voor de volksgezondheid te bestrijden, het verantwoordelijk beheren van natuurlijke hulpbronnen en tenslotte een verbetering van het vervoersysteem en aanbevelingen over ruimtelijke ordening. Ieder onderdeel bevat bijbehorende actieprioriteiten en maatregelen op het Europese niveau.¹⁴⁵ De SDS focust hoofdzakelijk op een intern Europese dimensie van duurzame ontwikkeling. In de aanloop naar Johannesburg wordt een deel toegevoegd dat integraal gewijd is aan de externe dimensie van duurzame ontwikkeling: '*Towards a global partnership for sustainable development*'.

---

¹⁴¹ PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, pp. 23-24.

¹⁴² *Ibid.*, pp. 27-28.

¹⁴³ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, p. 145.

¹⁴⁴ PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, p. 28.

¹⁴⁵ Mededeling van de Commissie over duurzame ontwikkeling in Europa voor een betere wereld: een strategie van de Europese Unie voor duurzame ontwikkeling (voorstel van de Commissie aan de Europese Raad van Göteborg) COM (2001) 264, Brussel, 19/06/2001, pp. 1-19.

Dit extra deel houdt ook rekening met de verbintenissen die de Commissie aanging in Monterrey.¹⁴⁶

De ontwikkeling van een *Sustainable Development Strategy* is niet eenvoudig geweest. Er zijn immers grote verschillen tussen de lidstaten. Voor *leader* Zweden kan het niet verregaand genoeg zijn, terwijl *laggard* Italië duidelijk op de rem staat. Doel is de Europese Unie op de Wereldtop in Johannesburg te presenteren als een coherente en uniforme actor. Daartoe wordt de SDS elk jaar geëvalueerd op de Lentetop volgens de open coördinatiemethode.¹⁴⁷ Deze Lentetoppen hebben de Europese strategie nooit aan een grondig herzieningsproces onderworpen, waardoor er sinds de top van Göteborg weinig is toegevoegd. De integratie van het Europese milieubeleid voldoet niet aan de *expectations* mede door het ontbreken van de wil van de lidstaten om zich te engageren in radicale hervormingen om duurzaamheid te promoten. Bijgevolg brachten ook de daaropvolgende Europese Raden weinig vernieuwing. Na de top in Johannesburg werd geen vooruitgang meer geboekt. De nadruk ligt weer bij economische groei en competitiviteit. De Europese Raad valt terug op haar *business as usual*.¹⁴⁸ Green 10, een groep van milieu-ngo's,¹⁴⁹ nam de Commissie Barroso hiervoor op de korrel. Ze verweet de Commissie een *'narrow focus on growth and jobs within the Lisbon strategy...blinded to the opportunities of a sustainable and progressive industrial policy'*. Uitzondering vormt de aandacht die de Europese Commissie besteed aan de klimaatproblematiek, die dankzij de media-aandacht momenteel in het middelpunt van de belangstelling staat.¹⁵⁰

3.2.3. Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling (WSSD) in Johannesburg, Zuid-Afrika (26 augustus- 4 september 2002)

Deze top die 10 jaar na de *Earth Summit* plaatsvond, had twee doelstellingen: de voorbije vooruitgang evalueren en de verbintenissen aangaande duurzame ontwikkeling onder de aandacht brengen. Uitgaande van een positieve evaluatie van de vooruitgang in duurzame ontwikkeling, werd gehoopt op een doorbraak naar een coherent systeem om duurzame ontwikkeling te promoten. Maar daarvoor bleek Johannesburg niet het juiste moment. Daarom wordt deze top soms wel eens 'Rio-10' genoemd in plaats van 'Rio+10'.¹⁵¹ De tweede doelstelling was het versterken van de globale verbintenis om duurzame ontwikkeling te promoten. Deze wereldtop bouwde voort op de voorgaande VN klimaat- en milieuconferenties, documenten en rapporten van de VN-Conferentie over milieu en ontwikkeling (UNCED), de Millenniumverklaring, de Doha Verklaring en de Monterrey Consensus.¹⁵² Deze top is dus een kans tot verantwoordelijkheid

---

¹⁴⁶ PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, pp. 31-32.

¹⁴⁷ TANASESCU, I., *The Political Process Leading to the Development of the EU Sustainable Development Strategy*. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, pp. 53-57.

¹⁴⁸ PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, p. 36.

¹⁴⁹ Een groep van milieu ngo's, zoals *Birdlife International*, *CAN Europe*, *Friends of the Earth Europe*, *Greenpeace*, *WWF*, enz. die actief op het Europees niveau.

¹⁵⁰ *Green groups deliver critical mid-term review of Barroso Commission*, Brussel, <http://www.climnet.org> (27/04/2007)

¹⁵¹ BOSSELMANN, K., *Missing the point? The EU's Institutional and Procedural Approach to Sustainability*. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, p. 105.

¹⁵² BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 64-65.

nemen door de wereldleiders om de beloften van Rio na te komen en zo de Millenniumdoelstellingen te helpen verwezenlijken.¹⁵³ Volgens mij geeft Kofi Annan bij het begin van deze wereldtop helder weer wat er op het spel staat: *"Let us face the uncomfortable truth. The model of development we are accustomed to has been fruitful for the few, but flawed for the many. A path to prosperity that ravages the environment and leaves a majority of humankind behind in squalor will soon prove to be a dead-end road for everyone. Action starts with governments and that the richest countries must lead the way. They have the wealth. They have the technology. And they contribute disproportionately to global environmental problems. But governments cannot do the job alone and civil society groups have a critical role to play, along with commercial enterprises."*¹⁵⁴

Hoewel sommigen verklaarden dat de Top gedoemd was te mislukken omwille van incompatibele agenda's, eindigde ze in de '*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*'. Deze verklaring was een politiek compromis dat wellicht niet zal leiden tot nieuwe internationale onderhandelingen of conventies. De centrale thema's in dit politiek document steunen op het vijf punten programma van de toenmalige Secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan. Dit programma omvat Water, Energie, Health, Agriculture en Biodiversiteit (WEHAB).¹⁵⁵ Het tweede en centrale document van de Top, '*Joint Plan of Implementation*', beschrijft hoe bestaande *targets* en verbintenissen kunnen worden bereikt.¹⁵⁶ Daarin zijn vijf hoofdstukken gewijd aan de Millenniumdoelstellingen met een specifieke focus op doel zeven. In de hoofdstukken komen verscheidene zaken aan bod zoals het verschaffen van toegang tot zuiver drinkwater, het ombuigen van niet-duurzame productie- en consumptiepatronen, en het beschermen en beheren van natuurlijke grondstoffenvoorraden voor duurzame economische en sociale ontwikkeling.¹⁵⁷ Twee derde van dit finale plan bestaat uit herhalingen van voorgaande verbintenissen, waaronder alle *targets* en een aantal indicatoren van de Millenniumverklaring.¹⁵⁸ De Europese Unie heeft in Johannesburg de verschillende onderdelen van haar strategie voor duurzame ontwikkeling gepropageerd. Zo werd meteen duidelijk dat de EU-strategie onderdeel uitmaakt van de wereldwijde inspanningen op het punt van duurzame ontwikkeling. De initiatieven die de Europese Unie in Johannesburg heeft voorgelegd, zal ik in hoofdstuk vier in detail uitwerken.¹⁵⁹ Belangrijk is hier dat in Johannesburg twee nieuwe *targets* toegevoegd werden: de proportie bevolking zonder duurzame toegang tot sanitaire basisdiensten halveren tegen 2015 en vernielende vispraktijken vervangen tegen 2012.¹⁶⁰ Na de top is er merkbare ontgoocheling en scepticisme. Volgens Weiler is dit begrijpelijk. *"Willen we dergelijke top realistisch evalueren, dan moet deze in het perspectief worden geplaatst van het verleden waaruit de top is ontstaan. Een*

---

¹⁵³ De agenda van de EU voor de Wereldtop over duurzame ontwikkeling, 01/07/2002, p. 1.

http://ec.europa.eu/environment/wssd/documents/agenda_nl.pdf (23/03/2007)

¹⁵⁴ Johannesburg Summit 2002. <http://www.un.org/events/wssd/> (28/03/2007)

¹⁵⁵ WEILER, R., De weg naar de wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg. Centrum voor Agrarische, Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), K.U.Leuven, 2003, p. 5.

¹⁵⁶ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 64-66.

¹⁵⁷ WEILER, R., De weg naar de wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg. Centrum voor Agrarische, Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), K.U.Leuven, 2003, p. 5.

¹⁵⁸ Johannesburg Summit 2002. <http://www.un.org/events/wssd/> (28/03/2007)

¹⁵⁹ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 21.

¹⁶⁰ BOSSELMANN, K., Missing the point? The EU's Institutional and Procedural Approach to Sustainability. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), The European Union and sustainable development: internal and external dimensions, VUB press, Brussel, 2006, p. 107.

wereldconferentie waaraan 180 landen deelnemen is nu eenmaal niet het meest geschikte forum om concrete plannen uit te werken. Dit zou onze verwachtingen moeten temperen. Duurzame ontwikkeling is bovendien een stapsgewijs proces." Toch is Weiler ook kritisch over de top. "Het is betreurenswaardig dat het politieke discours niet verder is gegaan dan de gebruikelijke retoriek die ver verwijderd blijft van de gestelde uitdagingen. Het feit dat er geen overeenkomst of conventie werd opgesteld, toont het gebrek aan politieke wil aan".¹⁶¹

3.2.4. Integratie van het milieubeleid in andere Europese beleidsdomeinen

Milieuoverwegingen integreren in andere beleidsdomeinen van de Europese Unie is van cruciaal belang om duurzame ontwikkeling te bereiken. Als er geen integratie is, worden de inspanningen van het milieubeleid teniet gedaan door niet-duurzame maatregelen uit andere beleidsdomeinen. Nog voor de inwerkingtreding van het Verdrag van Amsterdam, waarin de integratie van het milieubeleid als essentieel erkend is, wordt de noodzaak van een geïntegreerd milieubeleid op een ander niveau binnen de Europese Unie aangekaart.

De Europese Raad van Luxemburg vraagt aan de Europese Commissie om een strategie te ontwerpen om milieuoverwegingen te integreren in andere beleidsdomeinen. Daarop ontvangt de Europese Raad van Cardiff in juni 1998 een *draft* van de Commissie om het milieubeleid sectorieel door te voeren.¹⁶² Vervolgens vraagt de Europese Raad aan de negen raadsformaties om strategieën te ontwerpen die milieuoverwegingen integreren in hun specifieke beleidsdomein. Ook moeten ze mechanismen, gebaseerd op indicatoren, ontwikkelen om hun vooruitgang te rapporteren. Alle raadsformaties hebben een strategie ontwikkeld behalve visserij. Dit laatste is te verklaren door voortdurende problemen in de Commissie over de hervorming van het GVB.¹⁶³ De idee achter de Cardiff-strategie is dat milieubeleid niet alleen de verantwoordelijkheid is van het Directoraat-generaal (DG) milieu, maar ook raakpunten heeft met DG handel, landbouw, industrie, energie, belasting, transport, ontwikkelingshulp en wetenschappelijk onderzoek. Beleidscoherentie tussen DG handel, landbouw, visserij en milieu is geen gemakkelijke opdracht, het vraagt heel wat *interservice* overleg. Het is echter niet alleen een kwestie van overleg, er speelt ook een machtsprobleem. Probleem is dat DG handel, landbouw en visserij sterke en grote DG's zijn met machtige commissarissen terwijl DG milieu en ontwikkeling eerder kleinere en zwakkere DG's zijn met 'junior' commissarissen. Deze machtskwestie maakt zowel de integratie van milieu- als van ontwikkelingsbeleid in andere domeinen zeer moeilijk. Het milieubeleid raakt bovendien aan alle andere beleidsdomeinen, waardoor ze ook nog eens aan verschillende Europese besluitvormingsprocedures kan worden onderworpen.¹⁶⁴ Of deze Cardiff-strategie tot werkelijke institutionele veranderingen heeft geleid is onzeker. Voor Baker heeft het Cardiff-proces niet de gewenste resultaten behaald.¹⁶⁵ De Europese Commissie publiceerde in 1998 en 2004 voortgangsrapporten. Daaruit blijkt, dat ondanks herhaalde oproepen van de Europese Raad, de

---

¹⁶¹ WEILER, R., De weg naar de wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg. Centrum voor Agrarische, Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), K.U.Leuven, 2003, p. 6.

¹⁶² PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), The European Union and sustainable development: internal and external dimensions, VUB press, Brussel, 2006, p. 25.

¹⁶³ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, p. 149.

¹⁶⁴ BRETHERTON, C., VOGLER, J., The European Union as a global actor (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 90-91.

¹⁶⁵ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 153-154.

Commissie in haar tweede rapport moet concluderen dat het Cardiff-proces gemengde resultaten heeft geboekt en faalt bij het voldoen aan de gestelde verwachtingen.¹⁶⁶

3.2.5. Internationaal milieubeleid

Na deze uiteenzetting van het interne Europese kader voor milieubeleid, beschrijf ik nu het externe milieubeleid, op internationaal vlak. Ik ga na welke rol de Europese Unie speelt bij het op gang trekken van internationale milieuconferenties en bij het formuleren van internationale milieuverklaringen. We zullen zien dat de Europese Unie qua milieu aan de internationale kar trekt. Een overzicht van alle milieuconventies en -overeenkomsten die de Europese Unie en haar lidstaten mede hebben ondertekend, zal dit illustreren.

Tegen eind van de jaren '70 ontwikkelt de Europese Unie zich als een internationale milieu actor. De bevoegdheid voor het milieubeleid wordt gedeeld tussen de Unie en haar lidstaten. De exacte samenstelling aan de onderhandelingstafel hangt af van de interne bevoegdheden en de externe erkenning van de actoren. Dit maakt de Europese deelname aan milieuonderhandelingen complex en het komt haar prestatie niet ten goede. Toch heeft de Europese Unie een belangrijke regionale rol als gevolg van haar *presence* en *knowhow* op milieuvlak enerzijds en omwille van haar dichte en wederzijdse afhankelijkheidsrelaties met haar buurlanden anderzijds. Europees regionaal milieubeleid komt zeer vaak voor. Dergelijk beleid wil regionale zeeën, rivieren en andere gedeelde ecosystemen managen. De Europese Unie ziet zich verplicht om actief regionaal beleid te voeren. Gezien zij ecologisch afhankelijk is van haar buurlanden en zelf moet beantwoorden aan de *expectations* en eisen van de regeringen van de lidstaten, moet zij door haar *presence*, een actieve regionale rol spelen. De Unie heeft door milieu-*acquis* ten opzichte van toetredende landen en door milieuovereenkomsten met andere landen in de nabije omgeving een imago van *green regional actorness* gecreëerd. De *presence* van de Europese interne markt oefent door haar milieustandaarden een enorme invloed uit op haar buurlanden waardoor het Europese milieubeleid invloedrijk geworden is. De toetredende landen moeten voldoen aan het milieu-*acquis* vooraleer ze lid kunnen worden. De mediterrane landen vallen op vlak van milieusamenwerking onder het Euro-Mediterrane Partnerschap dat in 1995 in Barcelona werd opgericht. Dit samenwerkingsmodel is veel meer dan een economisch kader. Het doel is mogelijkheden te creëren voor duurzame regionale stabiliteit.¹⁶⁷ Het is uitermate belangrijk om juist op dit regionaal en subregionaal vlak maatregelen te nemen om milieuschade te voorkomen en de gevolgen van milieuverontreiniging tegen te gaan. In sommige regio's liggen watergebrek en bodemuitputting immers ten grondslag aan plaatselijke conflicten die in de toekomst een gevaar voor de veiligheid van Europa kunnen vormen. Steun aan deze regionale en subregionale initiatieven om milieu- en veiligheidsproblemen in Europa en het Middellandse Zeegebied op te lossen, kan dus een veel bredere draagwijdte krijgen.¹⁶⁸

Vanaf de jaren '80 krijgen de aspiraties van de Europese Unie een globale dimensie. De Europese Commissie en enkele lidstaten ambiëren globaal leiderschap inzake milieubeleid en willen

---

¹⁶⁶ PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006, pp. 26-27.

¹⁶⁷ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 118.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007).

¹⁶⁸ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 14.

agendasetter op het internationale niveau zijn. Dankzij de omvang van de interne markt is de Europese Unie een noodzakelijke speler op het internationale niveau geworden. De terugtrekking van de VS als voortrekker op internationaal milieuvlak geeft de Unie vrij spel om deze leegte op te vullen. Toch is een globaal leiderschap niet gemakkelijk door meningsverschillen tussen de lidstaten onderling, tussen de Europese Unie en de lidstaten, en door problemen met gedeelde bevoegdheden.¹⁶⁹

Tijdens de jaren '90 domineert het debat over klimaatverandering en het verhoogde broeikas effect de internationale milieugenda. Aangezien geïndustrialiseerde landen verantwoordelijk zijn voor de opwarming van de aarde is het ondenkbaar dat de Europese Unie niet van meet af aan zou deelnemen aan de onderhandelingen. De EU geeft bijgevolg ook financiële ondersteuning aan de uiteindelijke ontwikkeling van de Kaderconventie over klimaatverandering van 1992. Milieudeskundigen koesteren de verwachting dat de Europese Unie het Kyoto Protocol zou redden. De Unie speelt inderdaad een voortrekkersrol in globale conventies over o.a. biodiversiteit en woestijnvorming.¹⁷⁰

Tegen 2000 heeft de Europese Unie al over 37 conventies, protocols en amendementen aangaande het milieu mee gedebatteerd, onderhandeld en uiteindelijk mee ondertekend. Daarnaast is de Europese Unie ook mede ondertekenaar van 15 andere milieuovereenkomsten, waarbij ze een iets minder prominente voortrekkersrol speelde. De Europese Unie is zeer actief in *Multilateral Environmental Agreements* (MEAs) en is een drijvende kracht tijdens vele onderhandelingen in het kader van internationaal milieurecht. Doordat de Europese Unie ervaring heeft in het bereiken van compromissen met haar intussen 27 lidstaten, heeft zij internationaal *knowhow* te bieden. De kennis en ervaring die ze heeft opgedaan om compromissen te bereiken is ook essentieel op bredere fora. Omgekeerd hebben internationale overeenkomsten ook de interne Europese wetgeving vormgegeven. De Europese Unie heeft dankzij haar verscheidene raadsformaties en de *comitologie* dus een unieke waaier aan expertise voorhanden om deel te nemen aan onderhandelingen op het internationale niveau. Ze heeft de *capability* om slabakkende internationale onderhandelingen een duwtje te geven zoals dat is gebeurd met het Euro-Mediterrane Partnerschap, de VN Commissie over duurzame ontwikkeling en het intergouvernementele forum over bossen. Deze milieuovereenkomsten hebben niet altijd betrekking op de ACP-regio en ALAMED-landen (Azië, Latijns-Amerika en de mediterrane regio), omdat ze vaak regionale regelingen zijn voor binnen Europa. Binnen Europa worden deze overeenkomsten ingedeeld in verscheidene groepen. Zo zijn er zes overeenkomsten over Europese stroomgebieden. Vier gaan over de zeeën rondom Europa. De Europese Unie nam ook deel aan de onderhandelingen over andere regionale overeenkomsten over zeeën zoals de Cartagena Conventie over de Caraïbische zeeën en de Nairobi Conventie over de Oost-Afrikaanse zee. Daarnaast zijn er zeven overeenkomsten die gaan over natuurbescherming, flora en fauna waarvan er drie wereldwijd van toepassing zijn, nl. de Conventie over biologische diversiteit (CBD), de Conventie over woestijnvorming (CCD) en de Bonn Conventie over de bescherming van migrerende soorten. Verder zijn er drie overeenkomsten over lucht en atmosfeer waarvan er twee een globale impact kennen, nl. de Conventie van Wenen met het Montréal Protocol en de VN Kaderconventie over klimaatverandering (UN FCCC) met het bijhorende Kyoto Protocol. Twee van de vier overeenkomsten over industrie, gevaarlijke stoffen en afval hebben opnieuw een globale dekking. De Europese Commissie neemt deel aan de Conventie over Internationale Handel in Bedreigde Diersoorten (CITES). Ten slotte neemt de Europese Commissie actief deel aan

---

¹⁶⁹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor* (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 236-295.

¹⁷⁰ *Ibid.*,

discussies over een mogelijk potentieel bindend instrument voor het beheren en beschermen van alle bossen. Dergelijk instrument zou de implementatie en handhaving van wetgeving op het gebied van bossen makkelijker maken.¹⁷¹ Opmerkelijk is dat dergelijk instrument nog niet bestaat in tegenstelling tot de bindende conventies over klimaat, biodiversiteit en woestijnvorming. In Johannesburg was er discussie over het feit of er al dan niet een legaal bindende conventie over het beschermen en beheren van bossen moest komen. Door de grote onenigheid hieromtrent werd dit onderwerp afgesloten.¹⁷² Tenslotte zijn er nog andere types van overeenkomsten die een grote impact hebben op natuurlijke rijkdommen en het milieu. Dat zijn de VN Conventie over *Law of the Sea* en de overeenkomst die de *Regional Fisheries Organisations* opricht. Ontwikkelingslanden zijn partij bij een groot aantal van deze milieuovereenkomsten.¹⁷³

Op milieuvlak is de Europese Unie van *policy taker* geëvolueerd naar *policy shaper*, wat concreet wil zeggen dat ze meer investeert dan enkel vooropgestelde beleidsinitiatieven uitvoeren. Ze werkt actief mee bij het creëren van nieuwe wetgevende maatregelen. Ze is een belangrijke actor in de ontwikkeling van milieuovereenkomsten en neemt duidelijk een leiderspositie in binnen de multilaterale milieuregimes. Het Europese leiderschap is vooral geloofwaardig in domeinen waarin haar bevoegdheid al lang is gevestigd.¹⁷⁴ De Europese Commissie benadrukt dat ontwikkelingslanden moeten worden ondersteund in het antwoord op globale milieuproblemen en bij de implementatie van grote VN milieuconventies. De vereisten van deze conventies worden opgenomen in het Europese ontwikkelingsbeleid.¹⁷⁵

3.2.6. Conclusie

Bij het ontstaan van de Europese Economische Gemeenschap was milieu geen 'hot topic'. Eind jaren '80 ontstond een milieubewustzijn in de Europese Gemeenschap doordat de lidstaten zelf met milieuproblemen te kampen kregen. Pas met het Verdrag van Amsterdam in 1997 wordt duurzame ontwikkeling een fundamentele doelstelling van de Europese Unie. Kort na Amsterdam vroegen de staats- en regeringsleiders aan de Europese Commissie om een Europese strategie voor duurzame ontwikkeling (SDS) te ontwikkelen. Op de Europese Raad in Göteborg in 2001 werd een overeenkomst bereikt over de Europese SDS. In de aanloop naar de Wereldtop in Johannesburg werd aan de SDS een deel toegevoegd dat integraal gewijd is aan de externe dimensie van duurzame ontwikkeling. Deze strategie was belangrijk om het Europese leiderschap op de Wereldtop te bevestigen. Helaas viel de Europese Unie na de top grotendeels terug op business as usual. Volgens mij heeft de Europese Unie het pad naar duurzame ontwikkeling meer toegankelijk gemaakt. Van groot belang is dat het milieubeleid van de Europese Unie geïntegreerd wordt in andere beleidsdomeinen. De Europese Raad van Cardiff ondernam een noemenswaardige poging om milieubeleid sectoraal door te voeren.

---

¹⁷¹ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the Economic and Social Committee on integrating environment and sustainable development into economic and development co-operation policy COM (2000) 264, Brussel, 18/05/2000, pp. 12-30.

¹⁷² United Nations Forum on Forests, <http://www.un.org/esa/forests/about.html> (11/07/2007)

¹⁷³ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the Economic and Social Committee on integrating environment and sustainable development into economic and development co-operation policy COM (2000) 264, Brussel, 18/05/2000, pp. 12-30.

¹⁷⁴ BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor* (second edition), Routledge, London, 2006, p. 105.

¹⁷⁵ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the Economic and Social Committee on integrating environment and sustainable development into economic and development co-operation policy COM (2000) 264, Brussel, 18/05/2000, pp. 12-13.

Op internationaal vlak trekt de Europese Unie in vele milieuconferenties aan de kar door de rol van compromismaker op zich te nemen. De Europese Unie heeft de capability om slabakkende internationale onderhandelingen een duwtje in de rug te geven. Tegen eind '70 was de Europese Unie een belangrijke regionale actor. De interne markt oefent een enorme aantrekkingskracht uit op de directe buurlanden en de mediterrane landen waardoor o.a. Europese milieustandaarden en het milieu-acquis invloedrijk zijn. Vanaf de jaren '80 kregen de aspiraties van de Europese Unie een globale dimensie. Doorheen de jaren wordt een waaier aan wetgeving, verklaringen en actieprogramma's goedgekeurd en geïmplementeerd. We kunnen gerust concluderen dat de Europese Unie op wereldvlak haar voortrekkersrol waarmaakt. Ze is geëvolueerd van een policy taker naar een policy shaper.

3.3. Algemene conclusie: Ontwikkeling & Milieu

In deze algemene conclusie neem ik de themata van het tweede hoofdstuk op. Ik ga na wat in hoofdstuk drie opviel over actorness, presence, capabilities en expectations-capability gap.

Zowel in het milieu- als het ontwikkelingsbeleid is er duidelijk sprake van actorness van de Europese Unie. De actorness en presence van de EU inzake ontwikkelingsbeleid is gekenmerkt door de oprichting van de ACP-groep en het steeds groeiend aantal landen die er deel van uitmaken, is een indicatie van het belang ervan. De dicterende aard van de ontwikkelingsrelaties zijn een duidelijke manifestatie van haar actorness. De presence van de Europese Unie is het grootst in de ACP-regio. Ze voorziet er immers in meer dan 30% van de totale ontwikkelingshulp. Tegelijk kunnen we concluderen dat de enge focus van het Europese ontwikkelingsbeleid op de ACP-landen het laatste decennium verruimd is naar de mediterrane regio, de Balkan, Oost- en Centraal Europa, Latijns-Amerika en Azië. Het Europese ontwikkelingsbeleid heeft nu een meer globale focus.

Door haar presence op milieuvlak en wederzijdse afhankelijkheidsrelaties met haar buurlanden speelt de Europese Unie een belangrijke regionale rol. De presence van de Europese interne markt oefent een grote aantrekkingskracht uit op haar buurlanden. De EU speelt een actieve regionale rol met haar milieu-acquis ten opzichte van toetredende landen en milieu-overeenkomsten met de nabije omgeving. Hierdoor kreeg de Europese Unie een 'green regional actorness' imago. Ook op internationaal vlak is de Europese Unie een belangrijke actor. De Europese actorness op milieugebied wordt gekenmerkt door haar capabilities. Deze laatste zijn beschikbaar door de Europese presence, expertise, economische afhankelijkheidsrelaties en de bilaterale diplomatieke links van de lidstaten. Een andere dimensie van capabilities is de capaciteit van de Europese Unie om slabakkende internationale onderhandelingen een duwtje te geven en de bekwaamheid om overeenkomsten te implementeren eens die zijn gemaakt. De mate waarin dit laatste effectief gebeurt, heeft gevolgen voor de geloofwaardigheid van de Europese Unie. Er is sprake van een capability-expectations gap tussen haar werkelijke capaciteit om verklaringen te implementeren en de verwachtingen van derden. Met behulp van het Millenniumdoel over een duurzaam leefmilieu wil ik nagaan of er echt sprake is van een kloof.

In het vierde hoofdstuk zal ik per indicator bekijken wat de Europese Unie concreet heeft gedaan tijdens de periode 2000-2005 om bij te dragen tot de realisatie van de geformuleerde doelstellingen. Om dan in een volgend vijfde hoofdstuk terug te koppelen naar het tweede hoofdstuk en na te gaan of er effectief een capability-expectations gap is, dan wel of dit moet genuanceerd worden.

Hoofdstuk 4: De Tijd loopt... Tijd om te handelen

4.0. Inleiding

In dit deel bekijk ik wat de Europese Unie in de periode 2000-2005 in haar ontwikkelingsamenwerking concreet heeft gedaan om bij te dragen tot de realisatie van een duurzaam leefmilieu. Dit doe ik aan de hand van de targets en indicatoren van Millenniumdoel 7. Per indicator beschrijf ik acties van de Europese Unie. Aan het begin van elke nieuwe indicator geef ik aan wat de indicator precies inhoudt. Als civilian power heeft de Europese Unie een aantal instrumenten tot haar beschikking om haar fundamentele waarden in de wereld te verspreiden en om de globale uitdagingen van de 21^e eeuw aan te pakken. De Europese Unie kan haar ontwikkelingsbeleid en de bijkomende financiële hulp ook aanwenden om enkele uitdagingen, zoals een duurzaam leefmilieu, te realiseren. Na een algemene opmerking betreffende de Europese uitvoeringsbesluiten (4.1.) bespreek ik Millenniumdoel 7 dat bestaat uit drie targets. De eerste target (in de Millenniumverklaring target 9 genaamd) wil het verlies aan natuurlijke rijkdommen omkeren tegen 2015 (4.2.). Target negen bestaat uit vijf indicatoren die samen een geïntegreerd kader vormen om deze target te realiseren. De indicatoren zijn de hoeveelheid bos in een land (4.2.1.), de hoeveelheid gebied waar de biologische diversiteit beschermd is (4.2.2.), het energieverbruik en het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt (4.2.3.) en CO₂ -uitstoot en gebruik van CFK's (4.2.4.). De tweede target die ik bespreek (target 10 in de Millenniumverklaring) wil het aantal mensen zonder toegang tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen halveren tegen 2015 (4.3.). Target 10 bestaat uit twee indicatoren 30 en 31. Deze indicatoren meten het aantal mensen met toegang tot respectievelijk veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen (4.3.1.). Ten slotte bespreek ik een derde target (target 11) die een verbetering wil brengen in de levens van 100 miljoen mensen in de sloppenwijken tegen 2020 (4.4.). Target 11 bestaat uit indicator 32 die het aantal huishoudens met een blijvende woonplek of 'secure tenure' meet (4.4.1.).

Sommige indicatoren zoals CO₂ -uitstoot verminderen en energieverbruik doen dalen, zijn quasi uitsluitend gericht op de geïndustrialiseerde landen. Vandaar dat ik ook kijk naar acties die plaats vinden binnen de Europese Unie. Als er in de Europese Unie gebruik wordt gemaakt van meer duurzame praktijken zal dit op lange termijn een positief effect hebben in de ontwikkelingslanden. Rijke westerse landen hebben een enorme ecologische schuld opgebouwd ten aanzien van de ontwikkelingslanden. Daarom beschrijf ik de acties die de Europese Unie onderneemt om een duurzaam leefmilieu te realiseren, zowel in de ontwikkelingslanden als binnen Europa.

4.1. Practice what you preach

"Het is tijd dat de Europese Unie een streep zet onder de gewoonte om haar beleidsdoelstellingen en -verbintenissen telkens opnieuw te bevestigen. Ze moet doorslaggevende nieuwe stappen ondernemen om haar ambitieuze doelstellingen in actie om te zetten", stelt de Commissie aan de Raad en het Europese Parlement.¹⁷⁶ Duurzame ontwikkeling is één van die ambitieuze doelstellingen van de Europese Unie. Basisstrategieën om deze doelen te bereiken, omvatten het beschermen van natuurlijke rijkdommen, het ecologische evenwicht herstellen en

---

¹⁷⁶ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement, omzetting van de Consensus van Monterrey in de praktijk: bijdrage van de Europese Unie COM(2004)150, Brussel, 05/03/2004, p. 16.

bos- en landdegradatie tegengaan. De noodzaak aan een geïntegreerd beleid is daarbij van cruciaal belang.¹⁷⁷

Op 7 november 2000, amper één maand na de Millenniumtop, wordt een maatregel aangenomen over de integratie van milieuoverwegingen in het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie. In deze tekst erkent de Europese Unie de ernst van de huidige situatie, namelijk het vernietigende effect van overexploitatie van natuurlijke rijkdommen op de economieën van ontwikkelingslanden. De huidige consumptie- en productiepatronen moeten worden omgebogen. Er is nood aan een coherent milieubeleid om een effectief antwoord te bieden op deze uitdaging om de consumptiecultuur om te buigen tot een milieucultuur. De Europese Unie verklaart dat ze ontwikkelingslanden zal ondersteunen om milieuoverwegingen te integreren in hun ontwikkelingsstrategieën. De EU biedt financiële steun en expertise aan internationale organisaties, staten, regio's, private operatoren, lokale gemeenschappen, ngo's en organisaties die de inheemse bevolking representeren om duurzame ontwikkeling te helpen realiseren.¹⁷⁸ Verschillende lidstaten vinden dat economische groei en armoedevermindering niet duurzaam kunnen zijn als het ten koste gaat van het leefmilieu. Ze hebben de milieudimensie in hun ontwikkelingsbeleid geïntegreerd.¹⁷⁹

In 2002 publiceerde de Commissie de mededeling '*Naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling*' waarin een geïntegreerd pakket acties wordt beschreven. Ze vormen de bijdrage van de Europese Unie aan wereldwijde duurzame ontwikkeling en vullen daarmee de *Sustainable Development Strategy* van Göteborg aan. Om de Millenniumdoelstellingen tegen 2015 te halen, benadrukt de Commissie dat de kwantiteit, kwaliteit, impact en duurzaamheid van de ontwikkelingssamenwerking moeten opgedreven worden. Bijgevolg zal de Europese Unie haar ontwikkelingsbeleid nog meer op de MOLs en de armste groepen in andere ontwikkelingslanden afstemmen. Daarnaast voorziet de Unie dat dankzij haar interne strategie ter bevordering van duurzame ontwikkeling, de impact van haar activiteiten op het milieu in de ontwikkelingslanden kleiner zal worden. Door spaarzamer met natuurlijke rijkdommen om te springen en de economische groei van milieuverontreiniging en grondstoffenverbruik los te koppelen, zal de Europese Unie bijdragen aan wereldwijde duurzame ontwikkeling.¹⁸⁰

4.2. Target 9: principes van duurzame ontwikkeling integreren in landenprogramma's om het verlies van natuurlijke rijkdommen om te keren

Milieuproblemen zijn een belangrijke oorzaak van armoede en omgekeerd worden armen er het hardst door getroffen. Vanwege het ontbreken van initiatieven dragen armen bij tot de milieuachteruitgang. In mei 2000 presenteert de Europese Commissie een strategie om milieuoverwegingen en duurzame ontwikkeling te integreren in economische samenwerking en

---

¹⁷⁷ Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, p. 106. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)

¹⁷⁸ Regulation (EC) No 2493/2000 of the European Parliament and of the Council of 7 November 2000 on measures to promote the full integration of the environmental dimension in the development process of developing countries, Official Journal of the European Communities, Brussel, 15/11/2000, pp. 1-5.

¹⁷⁹ EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 37. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

¹⁸⁰ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, pp. 7-12.

ontwikkelingssamenwerking. Dit document legt de nadruk op de cruciale rol die de ontwikkelingslanden zelf spelen bij de integratie van milieuoverwegingen. Dialoog met ontwikkelingslanden is essentieel zodat de Europese Unie steun kan geven in gebieden waar het echt nodig is en bijgevolg ook meest voordelen zal opleveren. Dé uitdaging bestaat erin om binnen het ontwikkelingsbeleid een milieubewuste reflectie op gang te brengen zodat milieuoverwegingen automatisch geïntegreerd geraken in het beleid.¹⁸¹ In 2004 nam de Commissie een aantal initiatieven aan om deze integratie van milieuoverwegingen in beleid en programma's te versterken. *Country Environmental Profiles* werden verplicht in alle landstrategieën van de ACP-regio. Ook een aantal nationale sectorale strategieën moeten aan strategische milieubeoordelingen onderworpen worden. Via twee milieu- en ontwikkelingsnetwerken, *Poverty Environment Partnership* en OESO/DAC/ENVIRONET, wordt de ervaring met geïntegreerd milieubeleid verspreid naar de lidstaten en grote donoren.¹⁸²

Een beter milieubeheer is essentieel voor duurzame armoedebestrijding. In samenwerking met internationale organisaties verleent de Europese Unie steun aan een aantal projecten die de capaciteit van ontwikkelingslanden om te reageren op milieuproblemen wil verbeteren. De Europese Unie financiert daarnaast nog milieuprojecten uit haar eigen begroting. De financiering in de milieusector kunnen we opdelen in twee categorieën. Enerzijds zijn er budgetten voor financiële en technische samenwerking, anderzijds zijn er specifieke begrotingslijnen om proefprojecten te financieren.¹⁸³ Gespecialiseerde budgetlijnen zoals '*Environment in developing countries*' (B7-6200) en '*tropical forests*' (B7 6201) bekostigen pilootactiviteiten en strategische studies. Zo kan nieuwe aanpak van milieuproblemen op een flexibele manier worden ondersteund.¹⁸⁴ Tijdens de periode 2000-2006 werd in het kader van de budgetlijnen '*tropische bossen*' en '*milieu in ontwikkelingslanden*' 249 miljoen euro besteed om duurzame bosbeheerpraktijken te ondersteunen en werd 93 miljoen euro uitgegeven aan projecten ter bescherming van het leefmilieu. Een aanvullend bedrag van 53 miljoen euro werd besteed via het LIFE programma om de capaciteiten en administratieve structuren van ontwikkelingslanden te helpen uitbouwen.

Figuur 2 toont aan welke sectoren de budgetlijnen '*tropical forests*' en '*Environment in developing countries*' hebben ondersteund tijdens de periode 2000-2004 voor een totaal bedrag van 218 miljoen euro. Opvallend is dat slechts 1% in de energiesector werd geïnvesteerd. Dit moet echter genuanceerd worden omdat financiële ondersteuning aan energieprojecten vooral onder de categorieën '*sustainable development*' of '*forests*' werd geregistreerd.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Development co-operation with the least developed countries: fighting poverty, Office for official publications of the European Communities, Luxemburg, 2001, p. 43.

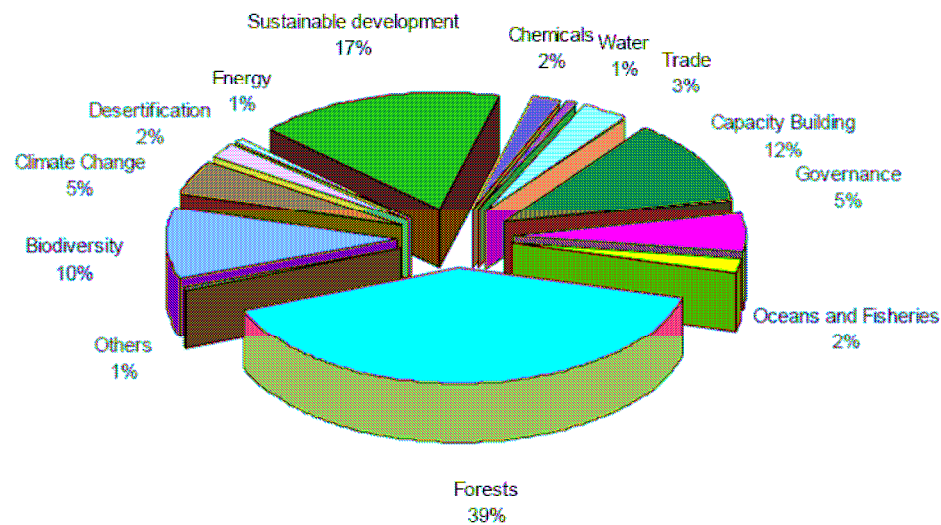
¹⁸² Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 86.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

¹⁸³ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, pp. 74-75 en 174. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

¹⁸⁴ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the Economic and Social Committee on integrating environment and sustainable development into economic and development co-operation policy COM (2000) 264, Brussel, 18/05/2000, p. 15.

¹⁸⁵ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, pp. 7 en 23.

Figuur 2: Budgetlijnen 'tropische bossen' en 'milieu in ontwikkelingslanden' 2000-2004 (218 miljoen euro)¹⁸⁶

Projecten die worden goedgekeurd onder het milieuprogramma focussen op capaciteitsopbouw zodat de ontwikkelingslanden *Multilateral Environmental Agreements* (MEAs) kunnen implementeren. Acties onder het bosprogramma zijn vaak langdurige verbintenissen om lokale inspanningen te ondersteunen. Het bosprogramma maakte zo'n 20 miljoen euro beschikbaar om, in het kader van het *Forest Law Enforcement, Governance and Trade* (FLEGT) actieplan acties te ondersteunen die de illegale houtkap bestrijden. Het FLEGT-actieplan zal ik verder uitwerken in de indicator over bossen (4.2.1.).¹⁸⁷

De Europese Unie en haar lidstaten zijn de grootste donator van het UNEP *Environmental Fund* en dragen bij aan het fonds van het Montréal Protocol, de *Global Environmental Facility* en het VN forum over bossen. De helft van de belangrijke conventies wordt door de EU en haar lidstaten gesponsord. Extra hulpmiddelen worden vrijgemaakt om ontwikkelingslanden te assisteren om deze conventies na te leven.¹⁸⁸

Nu ik target negen verduidelijkt hebt, bespreek ik in volgend puntje de programma's en projecten van de Europese Unie om het verlies aan natuurlijke rijkdommen tegen te gaan. Target negen bestaat uit vijf indicatoren die samen een geïntegreerd kader vormen om deze target te realiseren. De indicatoren zijn de hoeveelheid bos in een land (4.2.1.), de hoeveelheid gebied waar de biologische diversiteit beschermd is (4.2.2.), het energieverbruik en het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt (4.2.3.) en CO₂-uitstoot en gebruik van CFK's (4.2.4.).

¹⁸⁶ Ibid., p. 23.

¹⁸⁷ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 87.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

¹⁸⁸ EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 38. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

4.2.1. Indicator 25: de hoeveelheid bos in een land

Van de vijf indicatoren die natuurlijke rijkdommen aangeven, bepaalt indicator 25 wat de hoeveelheid bosgebied is als deel van de totale landoppervlakte. Deze definitie van de UN Food and Agriculture Organization (FAO) omvat zowel natuurlijke bossen als aangeplante bossen. Men kan pas van een bos spreken als de bomen meer dan 10% van het land bedekken, voor een gebied groter dan 0,5 hectare waarbij de bomen een minimumhoogte van 5 meter bereiken. Land dat in de nabije toekomst (her)bebost wordt, kan bij de totale proportie van bebost land gerekend worden. Bomen voor landbouwproductie zoals fruitbomen worden in deze indicator niet ingecalculleerd.¹⁸⁹

Het netto bosbestand wereldwijd daalt en resterende bossen raken in snel tempo aangetast door milieuvervuiling. Door de teloorgang van *habitats* wordt 25% van alle zoogdiersoorten en 11% van alle vogelsoorten met uitsterven bedreigd.¹⁹⁰ Van alle bossen bevindt 57% zich in ontwikkelingslanden. Volgens Poul Nielson zou het zonder de budgetlijn '*tropical forests*' van de Europese Unie voor ontwikkelingslanden onmogelijk zijn om, zo ze dit al willen, hun bossen op een duurzame manier te beheren en te beschermen. De financiering is een efficiënt drukingsmiddel tegen overexploitatie.¹⁹¹

In wat volgt bespreek ik de Wereldtop in Johannesburg (4.2.1.1.) met daarop aansluitend de lopende projecten van de EU, voor wat betreft bossen. Het actieplan inzake Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT) is van groot belang in de strijd tegen de illegale houtkap waardoor grote bosbestanden in ontwikkelingslanden verdwijnen (4.2.1.2.). Het ECOFAC programma is één van de paradepaardjes van de Europese Unie inzake milieuprojecten (4.2.1.3.). Daarna bespreek ik een drietal projecten voor het behoud en duurzaam beheer van bossen in Azië (4.2.1.4.). Dan bespreek ik een project ter bescherming van het Amazonewoud in Latijns-Amerika (4.2.1.5.) Tenslotte geef ik een woordje uitleg over bosbeheer in Mali (4.2.1.6.) en hoe het is gesteld met de bossen in Centraal en Oost-Europa (4.2.1.7.).

4.2.1.1. De Wereldtop in Johannesburg (augustus- september 2002)

Bescherming van bossen is een belangrijk onderwerp in de bijdrage van de Europese Commissie aan de Wereldtop in Johannesburg. De Commissie speelt tijdens de top een actieve rol bij het vormgeven van twee belangrijke partnerschappen betreffende bosbehoud. Enerzijds is er het partnerschap voor de bossen in Azië en anderzijds het partnerschap voor de bossen in het stroomgebied van de Congo. De Commissie ondersteunt eveneens de tweede fase van het proefprogramma voor het behoud van het Braziliaanse regenwoud. Deze drie projecten richten na de Wereldtop grotendeels de Europese strategie. Omdat ze de drie grootste tropische bosgebieden ter wereld bevatten met meest rijkdom aan biodiversiteit, zijn deze projecten van wereldbelang. In Johannesburg functioneerde de Commissie als gastheer tijdens een

---

¹⁸⁹ Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, p. 19.
http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf
(24/05/2007)

¹⁹⁰ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 13.

¹⁹¹ Development co-operation with the least developed countries: fighting poverty, Office for official publications of the European Communities, Luxemburg, 2001, p. 40.

nevenonderdeel van het programma over de illegale houtkap. Ministers en hoge vertegenwoordigers van grote houtproducerende en houtverbruikende landen waren aanwezig en toonden hun betrokkenheid om deze kwestie aan te pakken. In sommige landen is de illegale houtkap een zodanig groot probleem geworden dat de rechtstaat en de beginselen van *good governance* worden aangetast.¹⁹²

4.2.1.2. *Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT) actieplan*

Enkele maanden voor Johannesburg publiceerde de Commissie de mededeling '*Naar een duurzaam partnerschap voor duurzame ontwikkeling*' waarin ze toont dat ze een actieplan inzake *Forest Law Enforcement, Governance and Trade* (FLEGT) voorbereidt. Dit actieplan wil de illegale houtkap en illegale houthandel bestrijden door internationaal nauwer samen te werken om bosmisdrijven en overtredingen van de boswetgeving aan te pakken.¹⁹³ Illegale houtkap veroorzaakt milieudegradatie en verlies aan biologische diversiteit. Het draagt bij tot ontbossing en vergemakkelijkt de illegale exploitatie van diersoorten. Dergelijke praktijken ondermijnen een duurzaam bosbeheer en hebben op lange termijn een negatieve impact op de levens van mensen die voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van bossen.¹⁹⁴ In mei 2003 is het plan klaar en publiceert de Commissie het FLEGT-actieplan. Dit plan omvat een aantal vrijwillige partnerschapsovereenkomsten met houtproducerende landen en regio's, zoals Indonesië, Maleisië, Ghana, Congo en Gabon. De EU en de partnerlanden voeren een vergunningschema in om er toezicht op te houden dat alle houtsoorten die worden geïmporteerd naar de Europese Unie op een legale manier gekapt zijn.¹⁹⁵ Samenwerking met de private sector is daarbij van groot belang. De private sector speelt een hoofdrol in het bestrijden van illegale houtkap en kan een directe en positieve invloed uitoefenen door haar netwerk aan zakenrelaties. Europese ondernemingen die werkzaam zijn in de bossector ontwikkelen initiatieven die sociale en milieuverantwoorde maatregelen willen integreren in de houtkap.¹⁹⁶ Dit actieplan benadrukt *governance* hervormingen en capaciteitsopbouw in de houtproducerende landen zodat deze landen de middelen hebben om de illegale houtkap aan te pakken. De consumptie van illegaal gekapt hout op de Europese markt en de wereldmarkt moet verminderen. Dit actieplan focust hoofdzakelijk op vier regio's, Centraal Afrika, Rusland, tropisch Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië, die samen bijna 60% van alle bossen ter wereld bezitten. De uitdaging bestaat erin om de machtige spelers die louter uit zijn op eigen gewin ten koste van de arme plaatselijke bevolking uit te schakelen zonder dat de bevolking negatieve gevolgen ervaart. De Europese Unie helpt ook de partnerlanden om systemen op te bouwen die legaal gekapt hout verifiëren. Transparantie van informatie binnen de bossector is

---

¹⁹² Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 75.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

¹⁹³ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 14.

¹⁹⁴ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT), Proposal for an EU Action Plan COM(2003)251, Brussel, 21/05/2003, p. 4.

¹⁹⁵ EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 38. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

¹⁹⁶ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT), Proposal for an EU Action Plan COM(2003)251, Brussel, 21/05/2003, pp. 16-17.

van groot belang. Dit houdt in dat er accurate informatie over bossen, wetgevende maatregelen enz. voorhanden is. Technologieën zoals *remote sensing* en luchtfotografie dragen bij tot het verzekeren van transparantie. Het *Joint Research Centre of the European Commission* (JRC) heeft expertise met *remote sensing* technologieën en ondersteunt het FLEGT-programma ten volle. De budgetlijn '*tropical forests*' draagt bij aan de implementatie van het actieplan. De Europese Unie en de lidstaten voeren dit actieplan op een coherente manier uit onder de coördinatie van de *European Tropical Forest Advisers Group*. Vooraleer dit actieplan was ontworpen, ondersteunde de Europese Unie al regionale initiatieven om het bosrecht te handhaven in Azië en Afrika. De afzonderlijke lidstaten hadden eerder al initiatieven tot bosbehoud ontwikkeld. Zo ondersteunde Frankrijk het Afrikaanse initiatief in samenspraak met Groot-Brittannië, Zwitserland, de VS en de Europese Commissie. Groot-Brittannië ondersteunde het Aziatische initiatief. Deze regionale processen focusten enkel op het legale vraagstuk terwijl het nu voorliggende wereldwijde actieplan een duurzamer bosbeheer wil bereiken.¹⁹⁷ Een succesvol FLEGT-project vindt plaats in West-Kalimantan, Indonesië waar in het dorp Pendaun een systeem is gelanceerd om bossen te beschermen. Dit werd verspreid naar naburige dorpjes waardoor illegale houtkappers op een effectieve manier worden uitgesloten van een groot gebied onbeschermd bossen.¹⁹⁸ Een belangrijke activiteit van de Europese Unie die zowel rechtstreeks als onrechtstreeks het bosbeheer steunt, is de dialoog met houtkapbedrijven om de beheerplannen te verbeteren en de plaatselijke gemeenschappen te betrekken bij zowel de controle van de illegale handel in vlees van wilde dieren als bij het opzetten van gemeenschappelijke bospercelen.¹⁹⁹ De *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* (CITES) speelt ook een belangrijke rol in het bestrijden van handel in bedreigde boomsoorten. Alle Europese lidstaten zijn partij van de conventie en CITES wordt geïmplementeerd in het Europese recht. Sommige boomsoorten zijn geregistreerd als bedreigd, waardoor handel in houtproducten van deze bomen enkel is toegestaan als de legaliteit verzekerd is en ze vergezeld zijn van een exportvergunning van het uitvoerende land en een importvergunning voor de Europese markt. Dergelijke vergunningen kunnen enkel verkregen worden als de boskapactiviteiten geen schadelijke gevolgen hebben voor de overleving van de soort.²⁰⁰

4.2.1.3. *Ecosystèmes Forestiers d'Afrique Centrale (ECOFAC)*

Twee *paradepaardjes* van de Europese Unie op het gebied van milieu in Afrika zijn ECOPAS en ECOFAC. Het ECOPAS-project betreft biodiversiteit, bijgevolg bespreek ik dit project in het puntje over biodiversiteit (4.2.2.). Het ECOFAC-programma, ter waarde van 23 miljoen euro, heeft de bescherming van het regenwoud in Centraal Afrika tot doel.²⁰¹ De dichte bossen van Centraal Afrika zijn het op één na grootste regenwoud ter wereld. Ze bezitten een rijke biodiversiteit met meer dan 10.000 plantsoorten, 263 zoogdieren en 708 vogelsoorten. Sinds

¹⁹⁷ Ibid., pp. 3-27.

¹⁹⁸ Ibid., p. 6.

¹⁹⁹ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 121.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

²⁰⁰ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT), Proposal for an EU Action Plan COM(2003)251, Brussel, 21/05/2003, p. 20.

²⁰¹ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 141.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

1992 loopt een initiatief van de Europese Commissie om grote regionale bossen in Congo-Brazzaville, Gabon, Kameroen, Equatoriaal-Guinea, de Centraal-Afrikaanse Republiek en São Tomé e Príncipe te beschermen. Momenteel is al een gebied van 28.000 km² bossen beschermd. Er werd infrastructuur aangelegd en personeel getraind. Een innovatieve manier van parkbeheer, *CyberTracker*, werd geïntroduceerd. Dit is een op patrouille gebaseerd controlesysteem dat geografische data verzamelt die onmiddellijk worden opgenomen in een *Geographic Information System (GIS)*. Dit systeem laat snelle beslissingen toe op basis van harde data. Zo werden ook nieuwe sites ontdekt met uitzonderlijke biologische rijkdommen die leidden tot de creatie van nieuwe beschermde gebieden of uitbreiding van bestaande. ECOFAC zoekt naar alternatieve inkomstbronnen om zo de impact van het jagen op dierenpopulaties te verminderen. Ecotoerisme gebaseerd op *great ape viewing* zorgt voor belangrijke financiële inkomsten voor de lokale bevolking en inkomsten van geregeerde safari's worden direct doorgespeeld naar de lokale gemeenschappen die deze gebruiken voor lokale ontwikkelingsactiviteiten en het beheren van het jachtgebied.²⁰² Dankzij het ECOFAC-programma nam de capaciteit en het bewustzijn van de nationale overheden inzake beheer van natuurlijke rijkdommen aanzienlijk toe. In 2001 werd de omvang van het *Odzala National Park* in Congo vervijfvoudigd: van 2.800 km² tot 13.280 km². Het *Monte Alen National Park* in Equatoriaal-Guinea werd uitgebreid van 1.004 km² tot 2.000 km². Als gevolg van het ECOFAC-programma werd een netwerk, *Réseau des Aires Protégées d'Afrique Centrale (RAPAC)* opgericht om beschermde gebieden in Centraal Afrika te beheren. De bereidheid van de vijf tot werelderfgoed verklaarde gebieden in de Democratische Republiek Congo om zich bij het netwerk aan te sluiten, samen met het nieuwe lidmaatschap van het *Zakouma National Park* in Tsjaad, zullen waarschijnlijk een positieve impuls geven aan het RAPAC.²⁰³

4.2.1.4. Behoud en duurzaam beheer van bossen in Azië

Met de term 'behoud en duurzaam beheer van bossen' vat ik drie verschillende projecten in Azië samen onder één noemer. Het betreft eerder lokale projecten die wel uitgaan van een globale visie van de EU, maar (nog) niet in een continentaal akkoord zijn vervat.

* *Synergy Foundation in Bangladesh*

Armen in Azië moeten landbouw bedrijven op onder druk staande marginale gronden in hooglanden en kustgebieden. De Europese Unie erkent dat in dergelijke omstandigheden de zorg voor het milieu geen prioriteit is voor de plaatselijke bevolking. De *Synergy Foundation* in Bangladesh richtte een project op dat armen in staat moet stellen om zelf milieubeheerder te worden. Mensen zonder land zorgen voor de pas aangeplante bomen en krijgen zo een actieve rol als lid van de samenleving. Gedurende een periode van vijf jaar steunt de EU de reeds bestaande *Synergy Foundation* om duurzame bosbouw op een nieuwe manier aan te pakken, waarin armen zonder land en de particuliere sector worden samengebracht. Dergelijke partnerschappen tussen regeringen, ondernemingen en maatschappelijke organisaties zijn essentieel voor de verwezenlijking van de Millenniumdoelstellingen. Sinds 1994 verricht de *Synergy Foundation*

---

²⁰² Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 10.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

²⁰³ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 121.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

baanbrekend werk in de zoektocht naar een herbebossingmethodologie ten gunste van de armen.²⁰⁴

* *EU- Indonesië bosbouwprogramma*

In Indonesië werd in 2001 een bosbouwprogramma opgericht dankzij financiële ondersteuning van het ALA-fonds (Azië en Latijns-Amerika). Het bosbouwprogramma helpt de capaciteitsopbouw te versterken met als overkoepelend doel bij te dragen tot het behoud en duurzaam beheer van meer dan twee miljoen hectare tropisch bos in verschillende delen van Indonesië. Ook worden er opleidingen gegeven aan een paar honderd mensen in diverse sectoren, gaande van duurzaam bosbeheer, brandpreventie en interpretatie van satellietbeelden. Door de steun aan het ALA-fonds is de Europese Unie als donoor voor bosprojecten duidelijk aanwezig in Indonesië en is ze een hoofdrolspeler in de politieke dialoog met de bosbouwsector van het land. In Zuid-Sumatra werd een specifiek project opgericht voor bosbrandbeheer. Het project mikt op de bestrijding van bos- en bodembranden. Aanleiding hiervoor waren de bosbranden die Indonesië in 1997 teisterden. Enorme gebieden gingen in de vlammen op. De schade door verlies aan houtopbrengst, landbouwgewassen, andere bosbouwproducten zoals hars of ingrediënten voor medicijnen, bevuilding van grondwater en bodem en de bijkomende kosten voor herstel, liepen door de bosbranden hoog op. Om dergelijke catastrofes te voorkomen, werd voor het bosbrandbeheer project een bedrag van 8,5 miljoen euro gereserveerd. In heel Zuid-Sumatra worden brandbeheerssystemen opgericht, zowel op het niveau van de provincie, het district, subdistrict als in dorpen. De Europese Unie en het Indonesische Ministerie van Bosbouw sloten daarenboven een financieringsovereenkomst af voor twee miljoen euro waarmee een responscentrum voor illegale houtkap werd opgericht in het kader van het FLEGT-actieplan.²⁰⁵

* *Natural Forest Protection Programme (NFPP)*

De Europese Unie ondersteunt het *Natural Forest Protection Programme* (NFPP) van de Chinese regering met een bijdrage van 16,9 miljoen euro. Dit natuurlijk bosbeheerproject verbiedt om hout te kappen in natuurlijke bossen. Voor China is dit het eerste grote Europese project in de bossector. NFPP werd in samenwerking met de Wereldbank ontwikkeld als onderdeel van een ontwikkelingsprogramma voor duurzame bosbouw.²⁰⁶

4.2.1.5. Duurzaam beheer van bossen in Latijns-Amerika

De Europese Unie financiert het programma '*Ecologische corridors*' ter bescherming van het Braziliaanse regenwoud. Dit project wil de beschermde gebieden van de twee belangrijkste Braziliaanse wouden, het Amazonewoud en het Atlantische woud uitbreiden, diversifiëren en er meer samenhang tussen creëren.²⁰⁷ In het Peruviaanse Amazonewoud loopt een gelijkaardig

---

²⁰⁴ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, pp. 156-157.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

²⁰⁵ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, pp. 153-154.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

²⁰⁶ Ibid., pp. 153-154.

²⁰⁷ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 172.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

project dat door de Europese Unie bekostigd wordt door de budgetlijn '*tropical forests*'. De lokale bevolking krijgt verantwoordelijkheid bij de ontwikkeling van milieuvriendelijke productiemethoden en wordt geschoold in duurzaam bosbeheer. Daardoor steeg het bewustzijn van de plaatselijke bevolking over hun milieurijkdommen aanzienlijk.²⁰⁸

Bossen brengen niet alleen hout op door ze te kappen, ze voorzien ook in andere handelsproducten, zoals bijvoorbeeld hars, noten en ingrediënten voor de farmaceutische industrie. In het Amazonewoud groeien notenbomen die de gekende Braziliaanse noten voortbrengen. Ze zijn dé primaire inkomstbron voor een 800-tal families van de Quilombola gemeenschappen in Oriximiná, Brazilië. De Quilombola gemeenschappen bezitten meer dan 6.000 km² tropische bossen. De plaatselijke bevolking heeft zich georganiseerd tot een ngo, ARQMO, die tot taak heeft *ownership* te garanderen en de leefomstandigheden van de gemeenschappen te verbeteren. Het duurzaam beheer van het Amazonewoud wordt financieel ondersteund door de Europese Commissie. Het project verzamelt collectieve landtitels die de rechten van de Quilombola vastleggen. Meer dan 3600 km² bossen werden op deze manier al erkend als beschermd gebied. Het aantal Quilombola die zich engageren in de exploitatie van noten is de laatste vijf jaar verviervoudigd. De inkomsten voor de families waren in 2005 veertien keer hoger dan in 2001.²⁰⁹

4.2.1.6. Bosbeheer in Mali

Bossen worden niet alleen door milieuverontreiniging bedreigd, in Mali gaan ze teloor door oprukkende woestijnvorming. Vandaar dat de Europese Unie sinds 1990 in Mali actief is in projecten die woestijnvorming tegengaan. Sinds 2002 financiert de Europese Commissie een project dat 8.000 hectare bos wil beschermen en 1.000 hectare nieuwe bossen wil aanleggen. Participatie van plaatselijke bewoners en capaciteitsopbouw op het lokale niveau zijn daarbij van groot belang. Met het oog op plaatselijke verantwoordelijkheid, wordt de plaatselijke bevolking getraind en worden contracten ondertekend met o.a. bosexperts. Aangezien de bossen ook door een plaatselijk gebrek aan brandstof bedreigd worden, pakt dit project ook het brandstofprobleem van huishoudens aan (indicator 29). Men maakt een inventaris van brandhouthulpbronnen, beheert de houtvoorraden op een duurzame manier en richt brandhoutmarkten voor het platteland op. Door het gebruik van verbeterde ovens en haarden voor huishoudens, daalt de milieuverontreiniging.²¹⁰

4.2.1.7. Bossen in Oost- en Centraal Europa

In Oost- en Centraal Europa zijn grote bosbestanden gelegen, met een rijke biologische diversiteit. Deels hebben deze bossen een '*protected area*' status. In Hongarije en Slowakije zijn ongeveer 20% van alle bossen beschermd gebied. Oost- en Centraal Europese landen zijn zich van oudsher bewust van de waarde van dit bosbestand. Hun wetgeving betreffende bossen is dan ook strenger dan het Europese *acquis* vereist. Nu bestaat het gevaar dat lidmaatschap van de Europese Unie de milieustandaarden van de bossector in Oost- en Centraal Europa zal doen dalen. De Europese Unie voert immers geen adequaat beleid om duurzaam bosbeheer te promoten. Er is een gebrek aan coördinatie tussen het beleid op het gebied van bossen en andere

---

²⁰⁸ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 12.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

²⁰⁹ Ibid., p. 15.

²¹⁰ Ibid., p. 26.

beleidsinitiatieven zoals de Europese biodiversiteitsstrategie. Bovendien heeft de Europese Commissie geen duidelijke strategie ontwikkeld over hoe bossen binnen de uitgebreide Unie moeten worden beheerd.²¹¹

Bovenstaand heb ik een overzicht gegeven van de verschillende initiatieven van de Europese Unie binnen en buiten Europa om het aantal bossen in stand te houden en het bosbestand uit te breiden. Het valt op dat het Europese beleid voor indicator 25 sterk afhankelijk is van samenwerking met de plaatselijke gemeenschappen waarin 'ownership' centraal staat en hun eigen verantwoordelijkheid en capaciteiten betreffende bosbeheer ondersteunt. In hoeverre deze principes van 'ownership' en 'verantwoordelijkheid' effectief worden toegepast in de realiteit is moeilijk te achterhalen. Het feit dat ik me voor deze indicator bijna uitsluitend heb gebaseerd op officiële EU bronnen, maakt het voor mij moeilijk om vanuit andere, meer kritische invalshoeken de Europese bijdrage betreffende bossen te analyseren. In de volgende indicator ga ik na hoe de biologische diversiteit beschermd wordt.

4.2.2. Indicator 26: hoeveelheid gebied waar de biologische diversiteit is beschermd

Indicator 26 is het percentage van totaal beschermd gebied zowel in de zee (tot op 12 zeemijlen) als op het land ten opzichte van het totaal land- en zeeoppervlak. In deze beschermde gebieden wordt de biologische diversiteit op een duurzame manier beheerd.²¹²

Hoewel dit vierde hoofdstuk de praktische realisaties van de Millenniumdoelstellingen nagaat, moet ik dit toch weer eerst kaderen binnen haar beleid. Daarom bespreek ik eerst een mededeling van de Commissie over duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen in ontwikkelingslanden (4.2.2.1.). Daarna beschrijf ik het institutionele kader waarbinnen de internationale gemeenschap handelt om de biologische diversiteit te beschermen, nl. de Conventie over Biologische Diversiteit en het Cartagena Protocol (4.2.2.2.). De ontwikkelingslanden worden bijgestaan in hun inspanningen om de conventie te implementeren via het Global Environmental Facility (GEF) dat financiële hulp verleent en dankzij aardobservatiegegevens van het Global Monitoring for Environment and Security (GMES) initiatief van de Europese Unie dat nuttige informatie geeft om het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan (4.2.2.3.). Vervolgens bespreek ik punt voor punt de verschillende projecten van de Europese Unie. Ik begin met een project dat voor de Unie heel belangrijk is. Zoals eerder aangegeven, is het ECOPAS -programma dat de biodiversiteit in Afrika wil beschermen een echt paradepaardje van de Europese Unie inzake milieubescherming (4.2.2.4.). Aansluitend bespreek ik Europese acties in de grote regio's. Achtereenvolgens bespreek ik de Europese acties in de mediterrane regio (4.2.2.5.), in Azië (4.2.2.6.), in Afrika (4.2.2.7.) en in de Stille Oceaan (4.2.2.8.). Dan ga ik na hoe de Europese Unie de biodiversiteit in Oost- en Centraal Europa wil beschermen en beheren. Hier beschrijf ik twee belangrijke richtlijnen, nl. de Birds- en Habitatrichtlijnen (4.2.2.9.). Daarna ga ik na hoe niet-duurzame Europese praktijken: het GLB en GVB worden aangepast zodat hun nefaste impact op ontwikkelingslanden in de toekomst verminderd. (4.2.2.10.).

---

²¹¹ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, p. 199.

²¹² Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, p. 19.

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf
(24/05/2007)

4.2.2.1. Duurzaam beheer van natuurlijke rijkdommen in ontwikkelingslanden

In 2002 vaardigde de Commissie de mededeling '*Bestrijding van plattelandsarmoede: beleid en maatregelen van de Europese Gemeenschap voor plattelandsontwikkeling en het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen in ontwikkelingslanden*' uit. Armoedebestrijding en het ondersteunen van de Millenniumdoelstellingen zijn centrale thema's in het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie. Het is noodzakelijk om de ontwikkelingsproblematiek op het platteland op een meer stelselmatige en integrale wijze te benaderen. Het Europees beleid voor ontwikkelings-samenwerking wordt in een samenhangend kader geplaatst waarbinnen doelstellingen van armoedebestrijding, voedselzekerheid en het duurzame beheer van natuurlijke hulpbronnen worden geïntegreerd. Het milieu op het platteland verslechtert en hangt nauw samen met rurale armoede. De afgelopen 50 jaar is meer dan een kwart van de 8,7 miljard hectare die de wereld rijk is aan bouwland, weidegronden en bossen in kwaliteit achteruit gegaan. Milieueverslechtering vormt een gevaar voor de bestaanszekerheid en productiecapaciteit op het platteland en leidt tot snelle mondiale teloorgang van biodiversiteit en genetisch materiaal.

Om deze alarmerende situatie aan te pakken werkt de Europese Unie binnen het bestaande kader van beleidsinitiatieven, instellingen en programma's om de specifieke doelstellingen van armoedebestrijding, voedselzekerheid en het duurzame beheer van natuurlijke rijkdommen met elkaar te verenigen. Om een duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen te waarborgen, wil de Europese Unie belangrijke sectoroverschrijdende beleidsinitiatieven uitvoeren, institutionele hervormingen doorvoeren en toepasbare technologieën ontwikkelen en verspreiden. Daarvoor streeft de Europese Unie naar een sectorbrede aanpak op nationaal niveau. Ze wil de samenwerking met de particuliere sector, de *civil society* en ngo's versterken. Daarvoor moet de capaciteit van plaatselijke instellingen die verantwoordelijk zijn voor het beheer van natuurlijke rijkdommen worden versterkt. Milieuevaluaties moeten worden geïntegreerd in nationale ontwikkelingsstrategieën. Milieuvriendelijke en voor armen voordelige technologieën moeten worden gebruikt. Op regionaal niveau wil de Europese Unie, gebruik makend van haar *regional green actor*ness imago regionale integratieprocessen bevorderen en grensoverschrijdende vraagstukken oplossen. Op internationaal vlak maakt de EU zich sterk voor enkele mondiale collectieve voorzieningen.²¹³

4.2.2.2. De Conventie over Biologische Diversiteit (CBD) en het Cartagena Protocol

Op de Klimaatop in Rio de Janeiro in 1992 wilden de wereldleiders duurzame ontwikkeling op wereldniveau te promoten. Eén van de belangrijkste overeenkomsten in Rio was de Conventie over Biologische Diversiteit (CBD). De Conventie heeft drie doelstellingen: het behoud van de biologische diversiteit, het duurzame gebruik van de verschillende natuurlijke hulpbronnen en het eerlijk verdelen van de voordelen van dit gebruik. De Conventie werd ondertekend door 188 landen, inclusief de Europese Unie en de 27 lidstaten. In 2000 werd het Cartagena Protocol over *Biosafety* ontwikkeld.²¹⁴ Dit protocol is een MEA dat legaal bindende maatregelen ontwikkelt om de transfer, de behandeling en gebruik van '*living modified organism*' te promoten en te

---

²¹³ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over bestrijding van plattelandsarmoede, beleid en maatregelen van de Europese Gemeenschap voor plattelandsontwikkeling en het duurzame beheer van natuurlijke rijkdommen in ontwikkelingslanden COM (2002) 429, Brussel, 25/07/2002, p. 3-16.

²¹⁴ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 5.
http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf
(12/04/2007)

controleren. Het protocol wil de handel in 'living modified organism' niet verbieden, maar is gebaseerd op het geloof dat handel en omgeving elkaar moeten ondersteunen om zo duurzame ontwikkeling te bereiken.²¹⁵ Op de Europese Raad van Göteborg in 2001 verklaarden de staats- en regeringsleiders dat ze tegen 2010 het verlies aan biodiversiteit een halt willen toeroepen met behulp van een strategie en een actieplan.²¹⁶ De strategie van de Europese Unie richt zich specifiek op de integratie van biodiversiteit in relevant sectoraal beleid in het bijzonder op het behoud van natuurlijke rijkdommen, landbouw, visserij, regionaal beleid, bossen, energie, vervoer, toerisme, ontwikkelingssamenwerking en economische samenwerking. Met de goedkeuring van de strategie inzake biodiversiteit vervulde de Commissie één van haar verplichtingen als partij van de *Conventie over Biologische Diversiteit* (CBD). Haar tweede verplichting was de ontwikkeling en tenuitvoerlegging van actieplan(nen).²¹⁷ Het EU *Biodiversity Action Plan* bevat een aantal principes en acties die het behoud en duurzaam gebruik van de biologische diversiteit in de partnerlanden willen ondersteunen om zo een bijdrage te leveren aan het realiseren van de Millenniumdoelstellingen. De implementatie van dit actieplan voldoet nog niet aan de verwachtingen.²¹⁸ Er zijn vier sectorale actieplannen voor het behoud van biodiversiteit: behoud van natuurlijke rijkdommen, landbouw, visserij, en economische samenwerking en ontwikkelingsamenwerking. In de sectorale actieplannen worden concrete acties en maatregelen besproken.

De ontwikkeling en de tenuitvoerlegging van de strategie op het gebied van biodiversiteit en de actieplannen moeten worden gezien in de bredere context van de verplichting van de Europese Unie om te komen tot duurzame ontwikkeling en om de milieuproblematiek te integreren in andere sectoren en beleidsterreinen. De tenuitvoerlegging van de strategie betreffende biodiversiteit en de actieplannen vergt nauwe samenwerking tussen de DG's die direct bevoegd zijn voor de betrokken beleidsdomeinen. Een interne coördinatiegroep inzake biodiversiteit staat garant voor deze coördinatie. Het welslagen van de strategie en de actieplannen hangt grotendeels af van de effecten van relevante maatregelen op het niveau van de lidstaten. Het is essentieel om de complementariteit tussen de biodiversiteitsstrategieën en actieplannen van de EU en die van de lidstaten te bevorderen.²¹⁹ Om het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan, is het van belang dat niet-duurzame beleidspraktijken binnen de Europese Unie zoals het GLB en het GVB worden hervormd.²²⁰

---

²¹⁵ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006. p. 97-98.

²¹⁶ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 5.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf
(12/04/2007)

²¹⁷ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over behoud van de biologische diversiteit, actieplannen op het terrein van het behoud van natuurlijke hulpbronnen, landbouw, visserij, alsmede ontwikkelingssamenwerking en economische samenwerking COM(2001)162, Brussel, 27/03/2001.

²¹⁸ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 5.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf
(12/04/2007)

²¹⁹ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over behoud van de biologische diversiteit, actieplannen op het terrein van het behoud van natuurlijke hulpbronnen, landbouw, visserij, alsmede ontwikkelingssamenwerking en economische samenwerking COM(2001)162, Brussel, 27/03/2001.

²²⁰ HADFIELD, A., *The role of Energy Policy in Sustainable Development: Greening the environment and securing energy supply*. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The*

4.2.2.3. De Global Environmental Facility (GEF) en Global Monitoring for Environment and Security (GMES)

Het *Global Environmental Facility* (GEF) werd opgericht in 1998 tijdens een conferentie van de partijen van de UNFCCC. GEF is een mechanisme dat financiële hulp aan ontwikkelingslanden moet verlenen als lening of op concessionele basis. Ongeveer 40% van de GEF fondsen wordt aan ontwikkelingslanden geleend waardoor het risico op een stijgende schuldenbalans toeneemt. GEF assisteert ontwikkelingslanden op gebied van biologische diversiteit, klimaatverandering, ozonafbraak, landdegradatie en waterbeheer.²²¹ Alle EU-lidstaten zijn partij van deze milieufaciliteit. Ook de Europese Bank voor reconstructie en ontwikkeling levert een bijdrage voor de implementatie van GEF-projecten. De *Global Environmental Facility* had tegen 2001 al meer dan 130 ontwikkelingslanden ondersteund bij het ontwerpen van nationale strategieën ter bescherming van de biodiversiteit. Dergelijke nationale strategieën zijn geneigd eerder bestaande gebieden en parken als beschermd gebied laten erkennen. Toch dekken deze sites niet noodzakelijk een representatieve waaijer aan ecosystemen. Vandaar dat er twee nadelen verbonden zijn aan het GEF. Ten eerste biedt het geen oplossing voor de onderliggende oorzaken van biodiversiteitsverlies. Ten tweede zijn de ontwikkelingslanden en milieu-ngo's wantrouwig omwille van de hechte relatie tussen het GEF en de Wereldbank.²²²

Een ander initiatief om de ontwikkelingslanden bij te staan om het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan is het *Global Monitoring for Environment and Security* (GMES) initiatief. In 2001 richtte de Europese Commissie het initiatief op in samenwerking met het Europese ruimteagentschap. GMES is de Europese bijdrage in het wereldwijde toezicht en beheer van onze planeet. Het doel is op regionale of/en thematische basis relevante aardobservatiegegevens en andere informatie te verzamelen, te verwerken en te verspreiden. Men kan bijvoorbeeld informatie over een natuurramp en de ernst ervan detecteren om dan te verspreiden naar de desbetreffende regio die haar hulpverlening daarop kan instellen en eventueel de gevolgen kan beperken.²²³

In wat volgt bespreek ik punt voor punt de verschillende projecten van de Europese Unie. Ik begin met het ECOPAS-programma in Afrika.

4.2.2.4. ECOPAS: Ecosystèmes protégés en Afrique sahélienne

De Europese Unie sponsort een aantal programma's en projecten die specifiek op biodiversiteit gericht zijn. Deze projecten hebben gemeen dat ze natuurbehoud integreren in de sociale noden van de lokale bevolking. In de ACP-regio lanceerde de Europese Unie lanceerde het project '*Parks for Biodiversity*'.²²⁴ Een meer omvangrijk project en als dusdanig het tweede EU *paradepaardje* is het programma '*Ecosystèmes protégés en Afrique sahélienne*'. Het ECOPAS-programma ter waarde van 20 miljoen euro, dat ik in vorig puntje even aanhaalde, werkt samen met West-Afrikaanse lokale gemeenschappen om de biodiversiteit van de regio te beschermen. In een park

---

European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions, VUB press, Brussel, 2006, pp. 217-237.

²²¹ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on climate change in the context of development cooperation COM (2003)85, Brussel, 11/03/2003, p. 37.

²²² BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 98-99.

²²³ Global Monitoring for Environment and Security, <http://www.gmes.info/157.0.html> (5/05/2007)

²²⁴ Development co-operation with the least developed countries: fighting poverty, Office for official publications of the European Communities, Luxemburg, 2001, p. 42.

van 50.000 km² grenzend aan de rivier de Niger droeg dit project bij tot de bevordering van regionale samenwerking, de ontwikkeling van ecotoerisme, milieueducatie en natuurbehoud.²²⁵ Dit 'W' reservaat is een voorbeeld van internationaal ecosysteem beheer. Het reservaat verbindt de nationale parken gelegen langs de gedeelde grenzen van Benin, Burkina Faso en Niger. Het reservaat is één van de langste ecologische complexen van West-Afrika dat door internationale steun verscheiden bedreigde diersoorten kan beschermen. ECOPAS promoot een regionale benadering gebaseerd op consultatie, gezamenlijke besluitvorming en beheersmechanismen. Het reservaat wordt ingedeeld in twee gebieden, een beschermd gebied en een bufferzone waar ECOPAS duurzaam landbeheer en lokale landbouwtechnieken promoot. Deze strategie draagt bij tot armoedevermindering in de bufferzone, waardoor de bevolking geen misbruik maakt van de natuurlijke rijkdommen in het park zelf. Er loopt een milieuoopleidingsprogramma en regelmatig worden meetings en opleidingsessies georganiseerd.²²⁶

Volgen nu de grote regio's waarbinnen de Europese Unie acties onderneemt om de biodiversiteit te beschermen.

4.2.2.5. Europese milieuacties in de mediterrane regio

Uit de mediterrane regio licht ik drie projecten, in Egypte, in Jemen en een project om de kusten te beschermen.

In Egypte steunde de Europese Unie activiteiten ter bescherming van de natuurlijke hulpbronnen in de zuidelijke Sinai. De Golf van Abaka is een gebied met een uitzonderlijke ecologische waarde dat lijdt onder de ernstige vervuiling door olieerliezen. Er werd een noodcentrum opgezet om olieerlies te voorkomen.²²⁷ Een tweede Europees project loopt in de Socotra-archipel in Jemen. De Europese Commissie steunde het onderzoek naar een duurzame en milieuvriendelijke ontwikkelingsstrategie voor het gebied wat resulteerde in concrete actieplannen die in 2002 klaar waren voor verdere financiering door de Europese Unie of andere donoren.²²⁸ Een derde programma in de mediterrane regio 'preserving and managing marine and coastal biological diversity' wordt mede gefinancierd door het MEDA-fonds. Zeven mediterrane landen worden geassisteerd bij het beschermen en duurzaam beheren van hun mariene en kustbiodiversiteit. Het project identificeert sites die belangrijke *habitats* herbergen om deze als beschermd gebied te laten erkennen. Het project omvat capaciteitsopbouw, consultatie met belanghebbenden en beheer van visbestanden. Ook wordt de impact van het toerisme in bepaalde gebieden onderzocht.²²⁹

---

²²⁵ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 141.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

²²⁶ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 28.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

²²⁷ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, pp. 128-129.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

²²⁸ Ibid., pp. 128-129.

²²⁹ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 56.

4.2.2.6. Europese milieuprojecten in Azië

Wat biodiversiteit betreft is Zuidoost-Azië één van de meest begiftigde regio's ter wereld. Doch de natuurlijke rijkdommen verdwijnen snel door de stijgende bevolkingsdruk en een ondoeltreffend regelgevend kader voor behoud en duurzaam gebruik van hulpbronnen. De steun van de Europese Unie aan milieuprogramma's in Azië wordt gekenmerkt door samenwerking met andere organisaties. Haar bijdrage is niet alleen financieel, vaak leveren ze ook de nodige knowhow, ondersteuning voor capaciteitsopbouw en maken ze de plaatselijke bevolking bewust van het belang van het duurzaam beheren van de natuurlijke rijkdommen.

In december 2001 werd het *ProEco*-programma voor economische milieusamenwerking goedgekeurd tussen de Europese Unie en Aziatische autoriteiten. Dit programma beoogt drie doelstellingen. Ten eerste wil men de milieukwaliteit verbeteren en een positieve invloed uitoefenen op de wereldwijde klimaatverandering om een schoner en gezonder Azië te bekomen. Ten tweede wil men duurzame lange termijn investeringen en handel tussen EU en Azië promoten. Ten derde beoogt het programma betere milieuresultaten in de economische sectoren. *ProEco* wil beleid, technologieën en ervaringen verspreiden om duurzame oplossingen voor de milieuproblemen in Azië te zoeken.²³⁰

De Europese Unie financiert het regionaal centrum voor behoud van biodiversiteit van de ASEAN-landen. Dit centrum moet de milieucrisis in de ASEAN-regio aanpakken. Personeel werd opgeleid in de wijze waarop ze de natuurlijke rijkdommen op een duurzame manier kunnen gebruiken.²³¹ In de Volksrepubliek China levert de Europese Commissie een grote bijdrage aan het '*Biodiversity Conservation Initiative*'. In 2005 ondertekenden vertegenwoordigers van de Europese Commissie het EU- China biodiversiteit programma (ECBP) als gezamenlijk initiatief en strategische partnerschap tussen de Chinese regering, de Europese Unie en het *United Nations Development Programme* (UNDP). Het ECBP wil de uitgebreide Chinese biodiversiteit beschermen door integratie, innovatie en partnerschap. Deze drie hoofdkenmerken refereren naar de open coördinatiemethode waarbij partners worden aangemoedigd innovatieve ideeën over te nemen van anderen.²³² In de Liaoning provincie in het noordwesten van China werd het grootste milieuproject van Azië opgezet waaraan ook de EU meewerkte. Het project assisteert de provincie in het ontwerpen en uitvoeren van duurzame strategieën voor milieubeheer. *End-of-pipe* maatregelen werden vervangen door preventiemaatregelen, propere productie en afvalvoorkoming.²³³

---

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf
(18/03/2007)

²³⁰ Ibid., pp. 154-155.

²³¹ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 161.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

²³² Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 11.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf
(12/04/2007)

²³³ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 70.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf
(18/03/2007)

Sinds 1997 propageert Azië EcoBest (AEB) Europese *best practices* op milieugebied via het onafhankelijke *Regional Institute of Environmental Technology* (RIET). AEB hielp om een bewustzijn over de Aziatische milieuaangelegenheden bij te brengen bij vertegenwoordigers van het Aziatische bedrijfsleven.²³⁴ In 2002 werd in het noordoosten van Thailand een project opgezet ter bescherming van een *wildlife* reservaat, dat mede werd gefinancierd door de Europese Unie. Het programma werd ontwikkeld om een antwoord te bieden op het illegale jagen, kappen, verzamelen van bosproducten (FLEGT) en de brandstichtingen. Gemeenschapsparticipatie moet conflicten te minimaliseren, *ownership* aanmoedigen en op deze wijze leiden tot verantwoordelijkheidszin om natuurlijke rijkdommen op een meer duurzame manier te gebruiken en te beheren. Het doel is mensen bewust te maken over de rijkdommen. De leefomstandigheden moeten worden verbeterd zodat de druk op de natuurlijke hulpbronnen daalt.²³⁵

4.2.2.7. Europese milieuprojecten in Afrika

Nu volgen twee door de Europese Unie gefinancierde projecten ter bescherming van de biodiversiteit in Afrika. Het eerste project betreft het duurzaam beheren van visbestanden terwijl het tweede project het illegale doden van olifanten wil opsporen en tegengaan.

De viskwekerijen van het Victoriameer spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van de Oost-Afrikaanse regio. De Europese Unie steunt een onderzoeksproject dat de regionale samenwerking tussen Kenia, Oeganda en Tanzania via de viskwekerijorganisatie van het Victoriameer bevordert. De onderzoekscapaciteit van de drie plaatselijke onderzoeksinstituten werd vergroot dankzij de modernisering van faciliteiten en van schepen, de opleiding van 150 onderzoekers en de beschikbaarheid van twaalf langlopende buitenlandse beurzen.²³⁶ In Afrika en Azië loopt een project om het illegale doden van olifanten op te sporen en tegen te gaan. Olifanten worden bedreigd door verlies van habitat, ongecontroleerde handel in vlees en ivoor, en slechte wetgeving. Het *Monitoring of Illegal Killings of Elephants* (MIKE) programma werd opgericht door een resolutie van de CITES Conventie. MIKE is een controlesysteem, zowel voor de Afrikaanse als voor Aziatische olifantpopulaties. Alleen de Afrikaanse component van dit project wordt sinds 2001 gefinancierd door de Europese Unie. Het programma biedt betrouwbare informatie over illegaal jagen en identificeert factoren die dergelijke veranderingen veroorzaken.²³⁷

4.2.2.8. Europese milieuacties in de Stille Oceaan

Volgen nu twee projecten die door de Europese Unie worden ondersteund, zowel op financieel vlak als op vlak van ondersteuning en expertise aan de plaatselijke bevolking.

---

²³⁴ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, pp. 154-155.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

²³⁵ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 16.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

²³⁶ Ibid., pp. 120-121.

²³⁷ Monitoring the illegal killing of elephants, <http://www.cites.org/eng/prog/MIKE/index.shtml> (14/04/2007)

Ecosystemen van *small island developing states* (SIDS) zijn enorm gevoelig voor klimaatveranderingen. Klimaatverandering leidt direct tot een stijging van de zeespiegel, extreme weersgebeurtenissen en risico op beschadiging van fragiele ecosystemen zoals mangroves en koraalriffen.²³⁸ In de Stille Oceaan richtte de Europese Unie het 'Coral Gardens' initiatief op dat de koraalriffen moet herstellen en beschermen. De Europese Unie biedt ondersteuning en expertise aan de lokale gemeenschappen om koraalriffen te beheren, herstellen en behouden. De gemeenschappen moesten leren om hun mariene rijkdommen op een verantwoordelijke manier te gebruiken. De opgedane ervaringen worden gepubliceerd zodat ze als een hefboom kunnen dienen om aanvullende donor- en regeringsondersteuning te krijgen.²³⁹ In de Stille Oceaan loopt een regionaal ontwikkelingsprogramma *ProcFish* voor de oceaans- en kustvisserij dat door de Europese Unie wordt gefinancierd. Er worden o.a. resultaten over visbestanden verzameld die worden onderzocht waardoor visbestanden worden geëvalueerd en gecontroleerd.²⁴⁰

4.2.2.9. Biologische diversiteit in Oost- en Centraal Europa: Birds en Habitat directives

Zoals eerder aangegeven investeert de Europese Unie in projecten binnen haar eigen grenzen en grensoverschrijdend met de buurlanden. Het is immers belangrijk om de rijke natuur in de nieuwe lidstaten en andere Centraal en Oost-Europese landen te behouden en beschermen. We zullen zien dat dit niet zo eenvoudig is.

De Europese Unie subsidieert gebieden waarin aan minder intensieve landbouw gedaan wordt met het oog op de bescherming van systemen zodat de druk op de omgeving afneemt. Dergelijk beleid wordt toegepast in de nieuwe lidstaten die soorten en habitats herbergen die zo goed als verdwenen zijn in West-Europa. In deze nieuwe lidstaten bevinden zich de laatste grote wouden en stroomgebieden op het Europese continent zoals het gebergte van de Karpaten, de Danubedelta, de Vistula rivier in Polen en de Baltische kust. Twee belangrijke Europese initiatieven kaderen het Europese beleid voor natuurbehoud en bescherming van biologische diversiteit. Ten eerste is de in 1979 opgerichte *Directive on the Conservation of Wild Birds (Birds Directive)* en ten tweede is er de in 1992 opgerichte *Directive on the Conservation of Natural Habitats of Wild Fauna and Flora (Habitat Directive)*. De *Habitat Directive* is potentieel de meest belangrijke omdat ze heeft geleid tot de oprichting van het Natura 2000-programma dat een netwerk wil creëren met beschermde Europese habitats. De nieuwe lidstaten moeten de *Birds* en *Habitat* richtlijnen en het Natura 2000-programma implementeren. De implementatie van dit laatste is een probleem voor de oude lidstaten en loopt ook een aanzienlijke vertraging op in de nieuwe lidstaten. De Europese Commissie heeft immers het Natura 2000-programma niet aangepast aan het leefmilieu van de nieuwe lidstaten. Daardoor zijn heel wat inheemse soorten die in Oost- en Centraal Europa leven, niet opgenomen in Natura 2000 waardoor ze niet beschermd worden door het Europese recht. De nieuwe lidstaten gaan zelf ook niet vrijuit bij de implementatie van Natura 2000. Bij het identificeren van de sites geven ze immers gebieden op

---

²³⁸ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, p. 84.

²³⁹ Coral Gardens Initiative: poverty alleviation through capacity building in community based fisheries management and coral reef restoration, <http://www.fsfi.org.fj/program/coastal/coral.htm> (12/03/2007)

²⁴⁰ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, pp. 120-122. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

die reeds een beschermde status hebben zodat er geen extra inspanningen moeten gebeuren. Alles blijft dus bij het oude.²⁴¹

4.2.2.10. Het gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid

Het binnenlands beleid van de Europese Unie kan negatieve gevolgen hebben voor ontwikkelingslanden. Op een aantal gebieden staat het beleid van de Unie haaks op duurzame ontwikkeling.²⁴² Het gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid zijn voorbeelden van dergelijke niet-duurzame EU praktijken.

* Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB)

In 2002 heeft de Commissie daaromtrent voorstellen gepubliceerd om wijzigingen door te voeren. Het voorstel van de Commissie 'Tussenbalans van het gemeenschappelijk landbouwbeleid' stelt een ingrijpende heroriëntering van het GLB voor. Door de Agenda 2000-hervorming van het GLB is de in 1992 doorgevoerde hervorming van het marktbeleid verdiept en uitgebreid.²⁴³ Subsidies en productie worden nog meer ontkoppeld en gegarandeerde prijzen dalen nog. Boeren ontvangen geen vergoeding meer op basis van geproduceerde hoeveelheden, maar wel als ze de milieubeginselen voor een gezond landbouwbeheer naleven. Dit kan de negatieve gevolgen voor andere landen verminderen en de samenhang met het Europese ontwikkelingsbeleid verbeteren.²⁴⁴ Ondanks dergelijke verbintenissen blijft de EU een dubbel beleid voeren: enerzijds stelt ze zich als doel om de exportsubsidies te verminderen, anderzijds werkt ze de inspanningen om alle exportsubsidies te elimineren tegen. Dit dubbel beleid ontstaat onder druk van sommige lidstaten. Voor wat betreft exportsubsidies is Frankrijk degene die tegen wringt. Zo dreigde Frankrijk tijdens het debat over de hervorming van het GLB in 2003 zijn veto te gebruiken en in 2004 leidde Frankrijk de oppositie tegen pogingen van de Europese handelscommissaris om onderhandelingen op te starten om alle exportsubsidies af te schaffen. Het dumpen van gesubsidieerde Europese landbouwproducten op wereldmarkten wordt door de Wereldhandelsorganisatie (WTO) bestempeld als een ernstige onrechtvaardigheid. Dus Europa zorgt er hier voor dat de ontwikkelingslanden nog meer ontwrichten, en dit uit eigenbelang: dat is de onrechtvaardigheid.²⁴⁵ Volgens Yves Desmet, politiek hoofdredacteur van De Morgen, zou zonder landbouwsubsidies een omgekeerde situatie ontstaan. Europese producten zouden veel duurder worden, wellicht onbetaalbaar buiten de Europese Unie. Daardoor zouden landbouwproducten uit het Zuiden in verhouding veel goedkoper zijn, wat tot direct gevolg zou hebben dat onze winkelrekken zouden vol liggen met Zuiderse producten. Desmet stelt dat we in dergelijke situatie al consumerend meer zouden betekenen voor de boeren uit het Zuiden, dan

---

²⁴¹ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 203-206.

²⁴² Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 15.

²⁴³ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement, tussenbalans van het gemeenschappelijk landbouwbeleid COM (2002) 394, Brussel, 10/07/2002, p. 5.

²⁴⁴ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, pp. 19-20.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

²⁴⁵ EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActOnAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, p. 12-13.
<http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

met de collectes die nu jaarlijks bijeengebracht worden.²⁴⁶ In het ngo-rapport van ActlonAid, Eurodad en Oxfam International uit 2005 wordt niet voor niets beargumenteerd dat de EU, in tegenstelling tot haar huidige optreden, een grote rol kan spelen in het bieden van gunstige economische vooruitzichten voor ontwikkelingslanden, meer bepaald door hun plaatselijke economie te promoten. Qua handel beslaat Europa immers 20% van de wereldhandel en is ze 's werelds grootste importeur en op één na grootste exporteur van landbouwproducten. Toch faalt de EU om initiatieven te ondersteunen die ontwikkelingslanden op een duurzame manier betrekken in deze wereldhandel. Kortom, het GLB blijft de levens van mensen in ontwikkelingslanden verwoesten zowel door gesubsidieerde Europese landbouwproducten te exporteren naar ontwikkelingslanden als door het verhinderen van de import van lokale landbouwgoederen van ontwikkelingslanden naar de Europese markt. Dergelijke oneerlijke en ontwrichtende handelspraktijken zijn grotendeels toe te schrijven aan interne politieke verdeeldheid binnen de EU zelf.²⁴⁷ Zoals eerder aangehaald is Frankrijk daarbij het grootste obstakel om het GLB te hervormen doordat haar machtige interne landbouwlobby elke essentiële hervorming blokkeert. Andere landen van de *Club Med* (zuidelijke EU-lidstaten) zoals Spanje, Portugal, Griekenland, Italië, Ierland en nieuwkomer Polen zijn dergelijk conservatief landbouwbeleid genegen. EU-lidstaten zoals Duitsland, Groot-Brittannië en de Scandinavische landen willen het GLB wel hervormen, maar slagen er door de grote tegenstand niet in dit voor de WHO te brengen. Europa spreekt dus niet met één stem, wat hervormingen meteen onmogelijk maakt. Daarenboven blijft Duitsland groter belang hechten aan haar relatie met Frankrijk dan aan radicale landbouwhervormingen.²⁴⁸ De test om te zien of de EU haar retoriek in de praktijk omzet, is of de EU-lidstaten een einde zullen maken aan deze handelsvervalsende maatregelen. Zal de EU komaf maken met het dumpen van gesubsidieerde Europese landbouwproducten op lokale markten en de ontwikkelingslanden toegang verschaffen tot de interne markt? Dan moet de EU consequent een ontwikkelingscoherent handelsbeleid ontwerpen en de ontwikkelingslanden het recht verlenen om hun eigen landbouwmarkten te beschermen.²⁴⁹ Het effect van het opheffen van landbouwsubsidies is echter niet vooraf te voorzien. Landbouwsubsidies hebben immers zowel gevolgen voor de landbouwers als voor de prijs van de landbouwproducten. Wat de landbouwers betreft valt op dat in Europa bijna alle subsidies naar grootschalige landbouwbedrijven en naar grote verwerkende bedrijven gaan. Daardoor komen ook in Europa kleine boeren niet tot hun recht. Terwijl de steun aan de landbouw in ontwikkelingslanden veeleer gericht is op de kleine boer. Stemmen gaan op dat het wegvallen van subsidies voor de landbouwsector in de EU en de VS niet zozeer de kleine boer in ontwikkelingslanden, dan wel de nieuwe voedselmultinationals zou bevoordelen. Terwijl de Indonesische boerenleider Agusdin Pulunga stelt dat de huidige subsidies voor kleinschalige landbouwers in het Zuiden juist motiverend werken. Vanuit deze bijkomende motivatie, streeft Agusdin Pulunga, samen met de WAMPI (Indonesische boerenorganisatie) ernaar om nu ook subsidies te krijgen van de Indonesische regering om zich in te schakelen in de regionale en internationale markt. We kunnen

---

²⁴⁶ GORIS, G., DE WALSCHE, A., Kleine boeren worden niet beter van het afschaffen van landbouwsubsidies. In: MO* Mondiaal Magazine (nummer 38), november 2006, pp. 22-23.

²⁴⁷ EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActlonAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, pp. 2-3. <http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

²⁴⁸ AHNLIID, A., Setting the global trade agenda, the European Union and the launch of the Doha Round. In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007, p. 134.

²⁴⁹ EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActlonAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, p. 12. <http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

dus stellen dat de voordelen van subsidies aan kleine boeren zowel de directe ontwikkeling van de plaatselijke bevolking ten goede komt als de internationale handel stimuleert. Terwijl subsidies aan grootschalige landbouwbedrijven in de EU vooral globale tekorten aan bepaalde producten zoals melk, suiker of graan in een bepaalde regio aanvullen. In Indonesië bijvoorbeeld, is de bevolking niet zelfvoorzienend voor o.a. melk en suiker. Meer dan 90% van de melkbehoeften worden geïmporteerd en er zijn geen vooruitzichten dat deze situatie zal veranderen. Agusdin Pulunga kan bijgevolg met recht stellen dat Europese subsidies aan de landbouwsector, die o.a. de prijs van melk drukken, goed nieuws is voor arme mensen en kleinschalige landbouwers in ontwikkelingslanden.²⁵⁰ Voor ons verheldert deze discussie wel dat een bepaalde beleidsmaatregel, zoals landbouwsubsidies, internationaal complexe effecten kan teweegbrengen.

* *Gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB)*

Ook het Europese visserijbeleid brengt de mariene biodiversiteit van ontwikkelingslanden schade toe. Vele commerciële visbestanden hebben een kritiek laag niveau bereikt. Overbevissing kan verantwoordelijk worden gesteld voor de destructie van mariene *habitats*, zoals koraalriffen.²⁵¹ In het Cotonou akkoord (2000) werd de samenhang tussen het visserijbeleid en de ontwikkelingsdoelstellingen versterkt. Dat betekent dat er tijdens de onderhandelingen over nieuwe visserijovereenkomsten rekening moet worden gehouden met ontwikkelingsstrategieën op het gebied van visserij. Deze nieuwe partnerschapsovereenkomsten tussen de EU en de ACP-kuststaten houden ook een financiële bijdrage in van de EU aan de betrokken autoriteiten. Een deel van de financiële bijdrage wordt verstrekt in ruil voor visserijmogelijkheden van Europese schepen. Het andere deel is bestemd voor activiteiten in het kader van het visserijpartnerschap, zoals het evalueren, monitoren en controleren van het visbestand. Deze nieuwe initiatieven kunnen de positieve effecten op de vooruitgang van de plaatselijke economieën van de ontwikkelingslanden vergroten.²⁵² In 2002 werden voorstellen gelanceerd om overbevissing bevorderende subsidies af te schaffen en de omvang en de activiteiten van de vissersvloeden in de Europese Unie tot een duurzaam niveau te reduceren.²⁵³ Er is een proces op gang gekomen om het GVB te vergroenen. Er zijn opties genomen om milieuoverwegingen te integreren in het GVB. De uitbreiding van de Unie naar Oost- en Centraal Europa heeft de Europese kustlijn verlengd en nieuwe wateren toegevoegd aan de rechtsbevoegdheid van het GVB. Dit heeft gevolgen voor de visbestanden in de Zwarte en Baltische Zee die overgeëxploiteerd worden. Deze zeeën zijn trouwens zwaar vervuild. Er moet dus nog veel worden gedaan om het behoud en duurzaam gebruik van visbestanden en mariene ecosystemen te ondersteunen. Inspanningen om het verlies van visbestanden terug te dringen hebben echter tot nog toe geen tastbare resultaten opgeleverd. De GVB-hervormingen werden steeds ingegeven door de commerciële crisis door overexploitatie maar niet door milieuoverwegingen. Er is ook weinig coördinatie tussen het GVB

---

²⁵⁰ GORIS, G., DE WALSCHE, A., Kleine boeren worden niet beter van het afschaffen van landbouwsubsidies. In: MO* Mondiaal Magazine (nummer 38), november 2006, pp. 22-23.

²⁵¹ VAN DEN BOSSCHE, K., VAN DER BURGT, N., Integrating Environmental Concerns into the European Common Fisheries Policy. In: In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), The European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions, VUB press, Brussel, 2006, pp. 237-238.

²⁵² Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, pp. 19-20.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

²⁵³ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 16.

en de verscheidene Zeeconventies die van toepassing zijn in de regio. Bovendien worden de mariene *habitats* van de regio ondervertegenwoordigd in de annexen van de *Habitat* richtlijn, wat betekent dat ze niet adequaat worden beschermd onder het Europese recht.²⁵⁴

Ik wil opmerken dat dankzij de overvloedige informatie uit verschillende bronnen het voor mij makkelijker is om kritischer te zijn tegenover Europese projecten in de nieuwe lidstaten en tegenover niet-duurzame praktijken binnen de Europese Unie. Informatie over milieuacties, projecten, programma's enz. buiten het Europese continent, vind ik vooral in officiële EU bronnen. Daarin worden enkel feiten weergegeven. Commentaar en kritische opmerkingen zijn schaars. Hierdoor is het voor mij moeilijk om met een kritische blik deze projecten te evalueren.

Hierboven heb ik Europese projecten beschreven die tot doel hadden overal ter wereld de biologische diversiteit te behouden en beheren. Het valt mij op dat de Europese Unie zeer actief is in dit domein. Biologische diversiteit is dan ook een sector die op internationaal niveau veelbesproken is en in een legaal bindende Conventie is vastgelegd, waardoor niet minder dan 188 landen zich ertoe hebben verbonden om de biologische diversiteit te beschermen. Volgende indicatoren 27 en 29 buigen zich over een minder 'hot' issue, namelijk energie en vaste brandstoffen.

4.2.3. Indicator 27: het energieverbruik ten opzichte van het BNP + indicator 29: het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt

Ik bespreek deze indicatoren samen omdat het energiebeleid van de EU vaak op een aantal samenhangende elementen is gericht, zowel qua energie-efficiëntie als qua promoten van hernieuwbare energiebronnen als op vlak van energiebesparingen. Vandaar opteer ik er ook voor om indicator 27 en 29 samen te bespreken. Indicator 27 is het commercieel energieverbruik dat wordt gemeten aan het Bruto Nationaal Product (BNP). De verhouding van het energieverbruik tot het BNP meet de energie-intensiteit. Commercieel energieverbruik refereert naar huiselijke primaire energiebronnen die zowel energie van brandbare en hernieuwbare stoffen en afvalstoffen omvatten zoals dierlijke producten, industrieel en gemeenschapsafval. Indicator 29 meet het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt. Aangezien steenkool één van de goedkoopste, wereldwijd te vinden vaste brandstoffen is, doen ontwikkelingslanden er steeds meer beroep op voor vervoer, verwarming en koken. Ook traditionele biomassa wordt om dezelfde reden, veelvuldig gebruikt. Traditionele biomassa zijn brandhout, kool en houtskool, mest en landbouwafval. Deze laatste zijn duurzame en hernieuwbare energiebronnen. Nadeel van beide energiebronnen zijn de risico's die hun gebruik meebrengt voor de volksgezondheid en het milieu.²⁵⁵ Zo betekent het op grote schaal verzamelen van biomassa in halfdroge regio's, een aanslag op de schaarse en kwetsbare bossen en wouden. Bovendien veroorzaakt het gebruik van die biomassa ernstige gezondheidsproblemen als gevolg van de hoge niveaus van luchtverontreiniging binnenshuis. In vele gevallen is er immers geen of een slecht werkend ventilatiesysteem. Gezien de totale energievraag in ontwikkelingslanden zal stijgen en brandhout als energiebron zal moeten worden vervangen door duurzamere energiebronnen zou de verbruikte hoeveelheid steenkool en traditionele biomassa op middellange en lange termijn een dalende

---

²⁵⁴ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 199-201.

²⁵⁵ Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, pp. 19-20.

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf
(24/05/2007)

tendens moeten vertonen. Moderne vormen van hernieuwbare energie zoals zonne-energie, windenergie, waterkracht zullen de vaste brandstoffen moeten vervangen.²⁵⁶

Na een korte inleiding waarin een initiatief van de Europese Unie inzake samenwerking op energiegebied met ontwikkelingslanden besproken wordt, ga ik na welke initiatieven er op de Wereldtop in Johannesburg zijn ontworpen (4.2.3.1.). Met het EU energie-initiatief (EUEI) wil de Europese Unie in ontwikkelingslanden basisdiensten inzake energie aanbieden. Dit initiatief draagt alsook bij aan een dalend gebruik van vaste brandstoffen in alledaagse handelingen en in het zoeken naar alternatieve duurzame energiebronnen. De energiefaciliteit voor ACP-landen bouwt verder op het EUEI. Daarna beschrijf ik twee energie-initiatieven binnen de EU zelf, nl. het 'Intelligent Energy for Europe'-programma en het Europese energiebeleid (4.2.3.2.). Vervolgens bespreek ik drie specifieke Europese energieprojecten. Het eerste project vindt plaats in de Sahel (4.2.3.3.). Het tweede en derde project vinden respectievelijk plaats in de mediterrane regio (4.2.3.4.) en in Latijns-Amerika (4.2.3.5.). Ten slotte ga ik na hoe de Europese energiestrategie voor Centraal en Oost-Europa eruit ziet, zowel op vlak van energiebezuiniging en het promoten van hernieuwbare energiebronnen (4.2.3.6.).

Logischerwijze wordt in ontwikkelingslanden in het algemeen minder energie verbruikt dan in industrielanden. Toch kampen ook de ontwikkelingslanden met enkele typische problemen die geassocieerd worden met geïndustrialiseerde landen zoals verkeersopstoppingen en luchtverontreiniging in de steden. Om duurzaamheid te bevorderen is een verantwoorde ontwikkeling van de energie- en transportsector van groot belang. In de meeste ontwikkelingslanden wordt veel geïnvesteerd in de infrastructuur voor transport en energie. Duurzame energiebronnen, energiebesparingen en meer energie-efficiëntie kunnen wereldwijd een belangrijke bijdrage tot duurzame ontwikkeling leveren. In 2001 werd een resolutie goedgekeurd waarin de essentiële behoefte aan energiediensten bij de bestrijding van armoede wordt erkend en waarin wordt opgeroepen om maatregelen te nemen voor bewustmaking en capaciteitsopbouw van duurzame energie.²⁵⁷

In 2002 keurde de Europese Unie een initiatief goed betreffende *samenwerking op energiegebied met ontwikkelingslanden*. Het gebruik van betrouwbare energiebronnen en schone technologieën wordt gepromoot. Schone en veilige energietechnologieën zijn een efficiënt middel om klimaatverandering tegen te gaan (indicator 28) en luchtverontreiniging in grote steden te verminderen. Energie moet efficiënter worden gebruikt door o.a. energiebesparingen (indicator 27) en het ontwikkelen van nieuwe duurzame energiebronnen in plaats van vaste brandstoffen en traditionele biomassa te gebruiken (indicator 29). Ook capaciteitsopbouw en institutionele versterking zijn van belang. Het gaat erom continue betaalbare energie aan te bieden om zo armoede te bestrijden.²⁵⁸ Energiebevoorrading wordt steeds meer als een essentieel element in het debat over duurzame ontwikkeling beschouwd. Vandaar dat energie een belangrijk onderdeel is van de ontwikkelingsstrategie van de Europese Unie. De samenwerking op energiegebied tussen de Europese Unie en ontwikkelingslanden kent tot nog toe vooral een *ad hoc* benadering. De omvang van de toegekende steun blijft tot nog toe beperkt. Energie-efficiëntie, overdracht van

---

²⁵⁶ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement over samenwerking op energiegebied met de ontwikkelingslanden COM (2002) 408, Brussel, 17/07/2002, pp. 20-21.

²⁵⁷ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 51.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

²⁵⁸ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, pp. 13-14.

technologieën en energiediversificatie liggen binnen de mogelijkheden van ontwikkelingslanden en zijn prioritair voor de Europese Unie. Strategische energiediversificatie kan de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen zoals steenkool, aardolie en aardgas beperken. Bij overdracht van technologieën kan worden gedacht aan schone steenkool, hernieuwbare energiebronnen, nucleaire veiligheid en op energie-efficiëntie gerichte materialen en apparaten. Het gebrek aan financiële middelen voor de energiesector is een probleem en kan niet enkel worden opgelost door middel van ontwikkelingshulp. Er moeten particuliere investeringen worden aangetrokken. Helaas bestaat nog geen adequaat financieel en wetgevend kader om privé-kapitaal aan te trekken en de goede werking van de markt te waarborgen.²⁵⁹

4.2.3.1. Wereldtop in Johannesburg (2002): het EU energie-initiatief (EUEI) 'Energie voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling' en de 'Renewable Energy Coalition' (REC)

In Johannesburg werd het belang van verantwoorde energievoorzieningen in de realisatie van de Millenniumdoelstellingen benadrukt. Energiekwesties worden alsmaar belangrijker op het hoogste politieke niveau. De Europese Commissie ontwikkelt partnerschappen met ontwikkelingslanden en in het bijzonder met *emerging economies* zoals India, China, Zuid-Afrika en Rusland. De besprekingen gaan over energie-efficiënte samenwerkingsmaatregelen en ondersteunen onderzoek naar nieuwe energietechnologieën. De Europese Unie kondigt haar energie-initiatief aan en neemt deel aan de *Renewable Energy Coalition*.²⁶⁰

* *EU Energy Initiative for Poverty Eradication and Sustainable Development (EUEI)*

In Johannesburg zocht de internationale gemeenschap naar duurzame, betaalbare en veilige alternatieve energiebronnen voor de ontwikkelingslanden. Het EU energie-initiatief (EUEI) probeert toereikende, betaalbare en duurzame energievoorziening in plattelandsgebieden, grootstedelijke en stedelijke gebieden te realiseren. De Europese Unie richt gedecentraliseerde energiesystemen op, promoot het gebruik van schone, efficiënte fossiele brandstoftechnologieën en plaatselijke hernieuwbare energie zoals zonne-energie, wind- en waterenergie. Zo daalt ook het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt. De activiteiten garanderen een eigen inbreng van de plaatselijke bevolking en worden ontwikkeld via partnerschappen met ontwikkelingslanden. Belanghebbenden uit de particuliere sector, financieringsorganisaties en maatschappelijke organisaties dragen ook hun steentje bij.²⁶¹ Het EUEI werkt via lokale participatie waarbij *ownership* van de activiteiten als cruciale strategie functioneert. Het initiatief wil de rol van energie in de ontwikkelingsstrategieën van de ACP-partnerlanden benadrukken. Men streeft een crosssectorale benadering van energie na. Energie wordt geïntegreerd in sectorale strategieën en programma's zoals onderwijs, water en sanitair. De EU en partnerlanden bespreken initiatieven die in een volgend stadium worden uitgevoerd met financiële ondersteuning van de Europese Unie en van de EU-lidstaten. Gezien de omvang van de energienoden wil het EUEI zoveel mogelijk investeringen uit de private sector aantrekken. ODA

---

²⁵⁹ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over samenwerking op energiegebied met de ontwikkelingslanden COM (2002) 408, Brussel, 17/07/2002, pp. 3-19.

²⁶⁰ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 29.

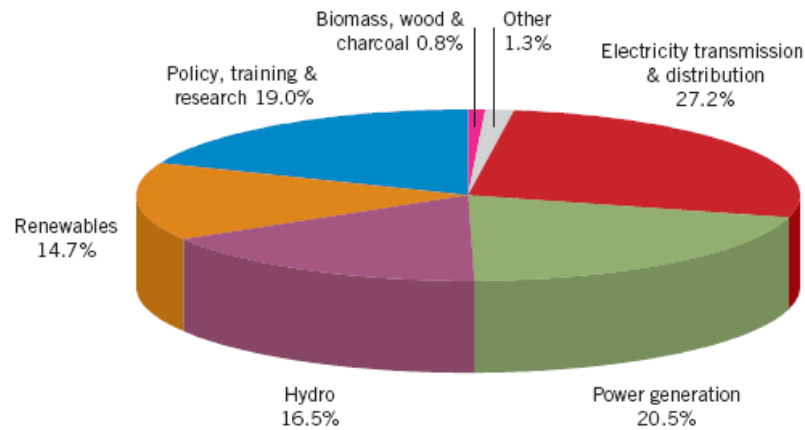
http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

²⁶¹ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 17.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

zorgt voor de basisfinanciën die verdere investeerders moet aantrekken. Figuur 3 geeft aan welke percentages van het Europees budget gericht zijn op investeringen in o.a. hernieuwbare energiebronnen, opleiding, onderzoek en op water aangedreven energievormen.²⁶²

Figuur 3: verdeling EU budget inzake investering in de energiesector (1997-2001)²⁶³

Het energie-initiatief werd eerst in de Stille Oceaan en de Caraïben gelanceerd respectievelijk onder leiding van Denemarken en Duitsland. In beide regio's wordt de regionale capaciteit versterkt om strategieën en beleid in de energiesector te formuleren. Het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF) financiert acties om toegang tot hernieuwbare energiebronnen te verbeteren. In 2003 vond in Sub-Sahara Afrika de eerste dialoog tussen de EU en Afrikaanse regeringen plaats. Dit leidde uiteindelijk tot de Conferentie 'Energy for Africa' in Nairobi. Deze Conferentie wordt beschouwd als een mijlpaal in de energiedialoog tussen de EU en Afrika. Op de Conferentie bevestigden regeringsleiders van een 40-tal Afrikaanse landen hun interesse en wil om gezamenlijke initiatieven in de energiesector te ontwikkelen. Er werden prioriteitsgebieden voor Europese actie op energiegebied geïdentificeerd zoals huishoudenergie, biomassa, elektriciteit op het platteland en capaciteitsopbouw.²⁶⁴ Het EUEI heeft de dialoog tussen de Europese Unie en ontwikkelingslanden verbeterd en is tegelijk een belangrijk kader voor betere samenwerking op energiegebied tussen de Europese Unie en de EU-lidstaten.²⁶⁵ Binnen DG

²⁶² The EU Energy Initiative for poverty reduction and sustainable development, European Commission, Luxemburg, 2003, pp. 4-10.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/brochure_EUEI_en.pdf (18/03/2007)

²⁶³ Ibid., p. 10.

²⁶⁴ Annual Report 2004 on the European Community's development policy and external assistance, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, oktober 2004, p. 29.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/europeaid_ra2004_en.pdf (18/03/2007)

²⁶⁵ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 30.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

Ontwikkeling is een secretariaat opgericht om samenwerking en coördinatie te promoten. Deze adviesgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de Europese Commissie, de lidstaten en een aantal experts.²⁶⁶ Dankzij het EUEI werden verschillende projecten gefinancierd zoals het mediterrane hernieuwbare energie-initiatief, het Kiribati zonne-energieprogramma en het regionale programma voor het gebruik van hernieuwbare energiebronnen in de Sahel. Dit laatste project werk ik verder uit in het kader van programma's om het energieverbruik te doen dalen (4.2.3.3.).²⁶⁷

* *De EU energiefaciliteit*

De EU-ACP energiefaciliteit werd op vraag van de ACP-landen opgericht. Deze energiefaciliteit, ter waarde van 250 miljoen euro, verhoogt de levering van duurzame energiediensten aan de armen op het platteland, verbetert de energiec Capaciteiten van ACP-landen en dient als hefboom voor verdere financieringen.²⁶⁸ De faciliteit richt haar activiteiten op de ACP-landen die al een gezond nationaal energiebeleid voeren en ondersteunt diegene die zich engageren om dergelijk beleid uit te bouwen. Landen worden geassisteerd bij het ontwerpen van een wettelijk kader. De lange termijn doelstelling is het gebruik van duurzame energiebronnen aanmoedigen om ACP-landen te ondersteunen in het bereiken van de Millenniumdoelstellingen.²⁶⁹

* *De Johannesburg Renewable Energy Coalition (JREC)*

In Johannesburg werd een coalitie van 88 regeringen opgericht die mede door de Europese Unie financieel ondersteund wordt, de zogenaamde *Johannesburg Renewable Energy Coalition (JREC)*. Deze JREC wil het globale gebruik van hernieuwbare energiebronnen verhogen door ambitieuze tijdsgebonden doelstellingen uit te zetten die regelmatig worden gecontroleerd op realisatie.²⁷⁰ In deze vergadering heeft de Europese Unie een bindende *target* aangenomen over het gebruik van hernieuwbare energiebronnen. Doel is om tegen 2020 een energiebesparing van 20% te realiseren en 20% meer hernieuwbare energiebronnen, zoals water- en windenergie, te gebruiken. De commissie voorzitter Barroso was na deze onderhandelingen bijzonder tevreden: " *We can say to the rest of the world, Europe is taking the lead, you should join us*".²⁷¹

---

²⁶⁶ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Energy Initiative and the modalities for the establishment of an Energy Facility for ACP countries COM(2004)711, Brussel, 26/10/2004, pp. 4-13.

²⁶⁷ The EU Energy Initiative for poverty reduction and sustainable development, European Commission, Luxemburg, 2003, pp. 4-10.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/brochure_EUEI_en.pdf (18/03/2007)

²⁶⁸ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 30.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

²⁶⁹ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Energy Initiative and the modalities for the establishment of an Energy Facility for ACP countries COM(2004)711, Brussel, 26/10/2004, pp. 5-7.

²⁷⁰ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, p. 15.

²⁷¹ EU agrees renewable energy target, 9/03/2007, <http://news.bbc.co.uk> (12/07/2007)

4.2.3.2. Energie-initiatieven binnen de Europese Unie

Achtereenvolgens bespreek ik het 'Intelligent Energy for Europe'-programma en de ontwikkeling van het Europese energiebeleid.

* *Het 'Intelligent Energy for Europe'-programma (2003-2006) en COOPENER*

De Wereldtop in Johannesburg is ook een stimulans voor andere programma's geweest, zoals programma 'Intelligente Energie voor Europa'. Dit programma vult het algemene EU energiebeleid concreet in. Het voorziet financiële ondersteuning aan lokale, regionale en nationale initiatieven op het gebied van duurzame hernieuwbare energiebronnen, energie-efficiëntie en energieaspecten van het vervoer.²⁷² De 'Energy Performance of Buildings Directive' (EPBD) is op zijn beurt, een intern initiatief van de Europese Commissie in het kader van het 'Intelligente Energie voor Europa'-programma. Ze werd in 2002 gestemd en aangenomen, en werd van kracht in januari 2003. Binnen de EU wordt 40% van de energie verbruikt in gebouwen. Als bestaande gebouwen naar de huidige standaarden van thermisch isolatiemateriaal zouden worden opgewaardeerd, dan zou het energieverbruik in gebouwen met de helft dalen. De EU-lidstaten kregen drie jaar om de richtlijn te implementeren. Wanneer een dergelijke termijn wordt ingevoerd, is het even noodzakelijk dat de Europese Commissie de juiste en strikte toepassing van de richtlijn controleert, wat in de praktijk niet vanzelfsprekend is.²⁷³ Naast het EPBD is ook het 'Sustainable Energy Europe' (2005-2008) een Europees initiatief in het kader van het 'Intelligente Energie voor Europa'-programma. 'Sustainable Energy Europe' draagt bij tot het realiseren van de doelstellingen van het Europese energiebeleid in de domeinen van hernieuwbare energiebronnen, energie-efficiëntie, milieubewust transport en gebruik van alternatieve brandstoffen.²⁷⁴ Naast deze interne maatregelen, bevat het 'Intelligente Energie voor Europa'-programma ook een externe component voor internationale samenwerking op energiegebied: COOPENER. COOPENER wil een gunstig wetgevend kader en een institutionele omgeving creëren in ontwikkelingslanden zodat de bevolking recht krijgt op energiediensten, wat bijdraagt aan de realisatie van de Millenniumdoelstellingen. De cruciale rol van energie in ontwikkelingsprogramma's en armoedebestrijding wordt in dit project erkend.²⁷⁵ COOPENER wordt beheerd door DG Energie en DG Transport. Het financiert projecten die institutionele voorwaarden creëren voor een verbeterde toegang tot energiediensten met een specifieke focus op het gebruik van hernieuwbare energiebronnen.²⁷⁶ Het eerste 'Intelligente Energie voor Europa'-programma liep van 2003 tot 2006, in 2007 ging het tweede programma van start.

---

²⁷² EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 42. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

²⁷³ NGO input to the next round of the European Climate Change Programme, p. 10. <http://www.climnet.org/> (10/07/2007)

²⁷⁴ Energy for a changing world, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/index_en.htm (10/07/2007)

²⁷⁵ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006, p. 7.

²⁷⁶ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Energy Initiative and the modalities for the establishment of an Energy Facility for ACP countries COM(2004)711, Brussel, 26/10/2004, p. 14.

* *Europees energiebeleid*

Doordat we steeds meer afhankelijk worden van anderen voor onze energievoorziening - 50% van onze totale energie wordt geïmporteerd- waren dringend nieuwe initiatieven van de Europese Unie nodig. Energie wordt duurder en onze reserves geraken uitgeput. Dergelijke problemen vereisen een coherente Europese aanpak.²⁷⁷ In juni 2005 publiceerde de Europese Commissie een groenboek over energie-efficiëntie '*meer doen met minder*' waarin de krijtlijnen worden uitgezet voor een meer energie-efficiënt Europa. Enkele maanden later werd een Europees forum voor duurzame energie opgericht.²⁷⁸ Energie-efficiëntie is volgens de *Green 10* de beste optie voor de EU om haar klimaatdoelstellingen op een snelle en kosteneffectieve manier te bereiken.²⁷⁹ Bovendien is het ook de enige weg om haar lange termijn doelstelling te realiseren en Europa tot de meest energie-efficiënte regio van de wereld te maken. Tijdens de EU-Top eind 2005 in *Hampton Court*, erkenden de staats- en regeringsleiders de nood aan een Europees energiebeleid. Daaropvolgend, in maart 2006 publiceerde de Europese Commissie daaromtrent een '*green paper on developing a common, coherent European Energy Policy*'. Deze *paper* moet de basis leggen voor veilige, competitieve en duurzame Europese energie. Als de Europese Unie erin slaagt een gemeenschappelijk standpunt te formuleren over energie en dit zowel intern als internationaal uit te dragen met één stem, alsook slaagt om het daadwerkelijk te realiseren, dan beschikt de EU over de nodige capaciteiten om een voortrekkersrol te spelen in het internationale energiedebat.²⁸⁰

Zoals aangegeven, bespreek ik nu drie specifieke programma's die ofwel door de Europese Unie worden gefinancierd of door de EU werden opgericht om het energieverbruik te doen dalen. Achtereenvolgens bespreek ik Europese acties in de Sahel, in de mediterrane regio en in Latijns-Amerika.

4.2.3.3. Het Regional Solar Energy (RSP) programma in de Sahel

Een aantal landen in de Sahelregio engageerden zich in een programma om hun watertoevoer- en irrigatieproblemen te verminderen. Het *Regional Solar Energy Programme* (RSP) wordt financieel ondersteund door de Europese Unie. RSP wil zonne-energie benutten om water op te pompen. Een aantal obstakels werden overwonnen zoals het gebrek aan professionele infrastructuur, de weerstand van de plaatselijke bevolking tegen het meebetalen in de installatiekosten en het onderhoud van het pomp materiaal. De nationale en lokale regeringen hebben hun verantwoordelijkheid opgenomen voor de bouw van reservoirs, watertorens, pomp- en elektriciteitssystemen. Op zonne-energie gebaseerde pompsystemen zijn kostenefficiënter voor grote dorpen dan handmatige pompen. Zonne-energie vereist een hoge initiële investering maar op lange termijn is dit een waardevolle technologie voor ontwikkelingslanden. Het biedt hen hernieuwbare schone energie en vermindert hun afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. Het RSP-programma draagt daaraan bij door zich zowel te richten op indicator 27 om

---

²⁷⁷ Energy for a changing world, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/index_en.htm (10/07/2007)

²⁷⁸ Energie, altijd te weinig en toch...

[http://www.argusmilieu.be/ONLINEDOCUMENTATIE/MF_OLD/Alles/2006/ENERGIEMIX\(1996_3\).htm](http://www.argusmilieu.be/ONLINEDOCUMENTATIE/MF_OLD/Alles/2006/ENERGIEMIX(1996_3).htm) (10/07/2007)

²⁷⁹ Making progress on energy efficiency, Brussel, 28/09/2006. <http://www.green10.org> (10/07/2007)

²⁸⁰ Energy for a changing world, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/index_en.htm (10/07/2007)

energieverbruik te doen dalen als op indicator 29 dat het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt wil verminderen. Daarenboven heeft de tweede fase van het RSP betrekking op veilig drinkwater dat indicator 30 ten goede komt.²⁸¹

4.2.3.4. Application of Solar Thermal Energy in the Mediterranean Basin (ASTEMB)

Europese Unie biedt samen met vijf lidstaten operationele en financiële ondersteuning voor het *Application of Solar Thermal Energy in the Mediterranean Basin*- project (ASTEMB). Dit project werd opgericht in 2001 en draagt *state-of-the-art* technologieën over naar mediterrane landen en moedigt het gebruik van zonne-energie aan. Deze mediterrane landen hebben het potentieel om deze duurzame energiebron te benutten om aan de basisbehoeften van de bevolking te voldoen.²⁸²

4.2.3.5. Europees energieprogramma in Latijns-Amerika: ALURE

ALURE beoogt de economische samenwerking op gebied van energie tussen Latijns-Amerika en de EU te verbeteren. Het programma is een aanvulling op andere Europese programma's zoals THERMIE en SYNERGY. ALURE kwam tegemoet aan de energiebehoefte van de Latijns-Amerikaanse landen zowel op kwantitatief als kwalitatief vlak. Het bevorderde de toegang van de achtergestelde bevolkingsgroepen tot energiediensten en hechtte groot belang aan de bescherming van het leefmilieu. Beproefde concepten en instrumenten van de Europese energiesector werden via dit programma overgedragen naar Latijns-Amerika waar ze werden aangepast aan de lokale context.²⁸³

Om deze indicatoren af te sluiten, bespreek ik de energiestrategie van de EU binnen Oost- en Centraal Europa.

4.2.3.6. De Europese energiestrategie in Oost- en Centraal Europa.

De energiesector heeft een negatieve impact op het milieu in Centraal Europa. Slechte energievoorzieningen veroorzaken smog in de lucht, zure regens en klimaatverandering. Bijgevolg is de wijze waarop de energiesector evolueert in Oost- en Centraal Europa een goede test voor de Europese Unie of ze erin slaagt om duurzame ontwikkeling te promoten en deels te realiseren. De nieuwe lidstaten gebruikten ouderwetse technologieën en brandstof van een slechte kwaliteit. De energiestrategie voor de nieuwe lidstaten promoot energie-efficiëntie en het gebruik van hernieuwbare energie. Doel is het energieverbruik met 1% per jaar te laten dalen tot 2010. Letland speelt een voortrekkersrol in het gebruik van hernieuwbare energie. De elektriciteit komt grotendeels van op water aangedreven bronnen. Deze waterkrachtstations dreigen echter

---

²⁸¹ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 21.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

²⁸² Annual Report 2004 on the European Community's development policy and external assistance, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, oktober 2004, p. 82.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/europeaid_ra2004_en.pdf (18/03/2007)

²⁸³ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 51.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

het natuurbeheer van stroomgebieden te verstoren, wat een impact heeft op beschermde soorten en *habitats*. Ook als hernieuwbare waterenergie wordt gebruikt, moet de bredere milieu-impact in overweging worden genomen. De bestaande fabrieken, die worden aangedreven door vaste steenkool of derivaten daarvan moeten herstructureerd worden of worden gesloten. Door deze herstructureringen zal de uitstoot van broeikasgassen dalen. Oude en inefficiënte op steenkool aangedreven fabrieken zorgen voor bijna de helft van alle CO₂-uitstoot in Centraal en Oost-Europa. De CO₂-uitstoot kan dalen door elektriciteitsfabrieken ecologisch te moderniseren of door gebruik te maken van nieuwe kooltechnologieën die de CO₂ recupereren. De luchtkwaliteit in grootsteden zoals Sofia zou daardoor enorm verbeteren.

Er zijn structurele en operationele obstakels in Oost- en Centraal Europa om milieuoverwegingen te integreren in het energiebeleid. De economieën kunnen dergelijke energie-initiatieven nog niet aan. Hét grootste probleem is echter ideologisch van aard: duurzaam energiebeleid is voor vele nieuwe lidstaten geen prioriteit. De wil om hun economieën te 'decarboniseren' is zwak.²⁸⁴

Wat mij opvalt is dat energie dankzij één Wereldtop (van Johannesburg -WEHAB- zie hoofdstuk drie) in het middelpunt van de belangstelling geraakte. Pas na de Wereldtop besepte de internationale gemeenschap dat energie een cruciale component is voor het bereiken van de Millenniumdoelstellingen. Eerst moet het hoogste politieke niveau overtuigd zijn van de noodzaak om betrouwbare en betaalbare energiediensten aan armen te leveren, pas dan volgen er initiatieven van regio's, individuele landen, enz. De hierna volgende indicator bespreekt een 'hot issue', nl. klimaat. Deze staat in groot contrast met de 'saaiere' indicatoren 27 en 29 over energie en brandstoffen die er niet in slagen om de bevolking massaal te mobiliseren en warm te maken om dit probleem aan te pakken.

4.2.4. Indicator 28: CO₂-uitstoot en gebruik van CFKs

Carbondioxide (CO₂) -uitstoot is afkomstig van het verbranden van fossiele brandstoffen zoals steenkool, aardolie en aardgas. Naast de reeds langer gekende CO₂ zijn ook andere gassen, zoals methaan, nitraatdioxide en carbonfluoridechlor (CFKs) verantwoordelijk voor het broeikas-effect. Methaan en nitraatdioxide zijn vooral te wijten aan intensief landbouwgebruik en veranderingen in landgebruik. Langlevende industriële gassen zoals carbonfluoridechlor (CFKs) zijn een vorm van ozonafbrekende stoffen of 'ozon depletie substanties' (ODS) die de stratosfeer van de ozonlaag vernietigen. Deze stratosfeer is van belang voor het grotendeels absorberen van de voor mens en dier schadelijke ultraviolette straling. Vandaar dat ODS vermeden moeten worden en vervangen door minder gevaarlijke stoffen om zo het gat in de ozonlaag te verkleinen en uiteindelijk te dichten. De lijst van gevaarlijke stoffen is opgenomen in het Montréal Protocol. Ozon Depletie Potentiaal (ODP) refereert naar de mate van ozonafbraak die te wijten is aan een stof. CFKs scoren hoogst op de ODP schaal en worden aanzien als grootste boosdoeners in de afbraak van de ozonlaag. Daarom moeten de CFKs volgens het Montréal Protocol de wereld uit.²⁸⁵

Klimaatverandering wordt momenteel als de meest ernstige mondiale dreiging beschouwd. De meeste lidstaten van de Europese Unie en landen met hoge inkomens denken dat ze in de toekomst wellicht het hoofd kunnen bieden aan de economische gevolgen van klimaatverandering

²⁸⁴ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 194-196.

²⁸⁵ Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, p. 19.

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf
(24/05/2007)

Doch klimaatverandering is niet enkel een economisch en een milieuprobleem, maar evenzeer een ontwikkelingsprobleem. Arme landen met economieën die hoofdzakelijk afhankelijk zijn van hun natuurlijke rijkdommen zullen de gevolgen het best voelen. Deze gevolgen zijn zowel van economische aard als van ecologische aard zoals overstromingsproblemen en verlies aan diersoorten en koralen. Zelfs ontwikkelingslanden met meer gediversifieerde economieën zijn kwetsbaar voor klimaatverandering door gebrek aan financiële hulpbronnen en doeltreffende technologieën. De armste mensen die leven op de meest marginale gronden, worden het eerst bedreigd door overstromingen of droogtes. De economische ontwikkeling van ontwikkelingslanden leidt tot toenemende industrialisatie, wat stijgende energieconsumptie en CO₂ niveaus tot gevolg heeft.²⁸⁶ CO₂ -uitstoot in een samenleving verminderen vereist veranderingen in levensstijl, planning, ontwerp van steden en landgebruik. De landbouwsector moet herbebossing promoten, minder meststoffen gebruiken in gewasproductie, biodiversiteit beschermen en betere praktijken ontwikkelen voor landmanagement. In de transportsector moet de uitstoot van personenwagens dringend dalen en het spoorverkeer moet beter worden ontwikkeld. De industrie moet innovaties in propere technologieën blijven ondersteunen en eco-efficiëntie verhogen. Tijdens de 20^e eeuw waren de geïndustrialiseerde landen verantwoordelijk voor vier vijfde van de CO₂ -uitstoot en momenteel staan ze in voor twee derde van de wereldwijde uitstoot. De uitstoot per hoofd van de bevolking in ontwikkelingslanden, vooral in China, is aan het stijgen maar zal nog enkele decennia onder het niveau van de grootste vervuilers (o.a. VS en EU) blijven.²⁸⁷

De verantwoordelijkheid voor klimaatverandering op een economisch doeltreffende manier opnemen, vereist internationale samenwerking op basis van gemeenschappelijke maar gedifferentieerde (op respectieve mogelijkheden afgestemde) verantwoordelijkheden van zowel ontwikkelingslanden als geïndustrialiseerde landen. De Europese Unie is bereid om ontwikkelingslanden te ondersteunen in hun aanpassingsproces om klimaatverandering tegen te gaan door de ODS te verminderen, coherent met bestaande ontwikkelingskaders.²⁸⁸

Consequent daarmee, engageert de Europese Unie zich om de opwarming van de aarde te beperken tot 2°Celsius boven het pre-industrieel niveau. Dit vraagt van ontwikkelde landen een emissiereductie van 60% tot 80% tegen 2050. De realisatie van de 2°Celsius-doelstelling brengt een jaarlijkse kost met zich mee van 0,12% van het wereldwijde BNP. Dit weegt niet op tegen de kosten van klimaatopwarming. De jaarlijkse kost van niet-actie bedraagt ongeveer 5% van het wereldwijde BNP.²⁸⁹

Eerst beschrijf ik de Kaderconventie over klimaatverandering en het Kyoto Protocol die de uitdaging van klimaatverandering aanpakken. De internationale gemeenschap wil met dit protocol de uitstoot van broeikasgassen met 5% verminderen tegen 2012 (4.2.4.1.). Daarna bespreek ik een viertal programma's voor capaciteitsopbouw en institutionele ondersteuning in ontwikkelingslanden (4.2.4.2.). Dan ga ik na hoe de Europese Unie de strijd tegen de klimaatverandering aangaat aan de hand van drie specifieke projecten (4.2.4.3.), nl. het CLARIS-project in Zuid-Amerika, het BASIC-project in de 'emerging economies' en het AMMA-project in West-Afrika. Ten slotte bespreek ik twee programma's ter preventie van klimaatverandering in

---

²⁸⁶ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over klimaatverandering in de context van ontwikkelingssamenwerking COM (2003) 85, Brussel, 11/03/2003, pp. 3-8.

²⁸⁷ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, p. 83.

²⁸⁸ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over klimaatverandering in de context van ontwikkelingssamenwerking COM (2003) 85, Brussel, 11/03/2003, pp. 3-8.

²⁸⁹ VANDEN BRANDE, E., Klimaatleider: ambitie van de Europese Unie? Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, 2007, pp. 4-10.

de Europese Unie zelf (4.2.4.4.): het EU Energy Framework Programme en het Europees programma inzake klimaatverandering (EPK).

4.2.4.1. VN Kaderconventie over klimaatverandering (UNFCCC) en het Kyoto Protocol

De Klimaatconventie van de VN is een vorm van intergouvernementele samenwerking die de uitdaging van klimaatverandering aanpakt. Deze Conventie werd net zoals de Conventie over Biologische Diversiteit op de *Earth Summit* in Rio in 1992 goedgekeurd. De Europese Unie en de 27 lidstaten zijn allemaal partij, zowel van het UNFCCC als van het Kyoto Protocol. Het UNFCCC spoort regeringen aan om informatie over broeikasgasuitstoten te verzamelen en te verspreiden. Vervolgens worden nationale strategieën opgesteld om deze uitstoot te bestrijden. Financiële en technologische ondersteuning geven aan ontwikkelingslanden, hoort bij het opzet de ODS-uitstoot te verminderen. In de laatste fase worden de aanpassingsstrategieën geïmplementeerd. In 1997 werd het Kyoto Protocol door 171 landen ondertekend en in februari 2005 trad het in werking. Het Protocol zet een *target* voor de geïndustrialiseerde landen: het verminderen van de uitstoot van zes broeikasgassen met minimum 5% tussen 2008 en 2012 met als referentiejaar 1990. Concreet betekent dit dat de 15 oude lidstaten van de EU met 8% terug moeten in hun CO₂-uitstoot.²⁹⁰ In het EU 'Action Plan on Climate Change in the Context of Development Cooperation' van 2003 verklaart de Europese Commissie dat ze een strategie om klimaatverandering tegen te gaan zal ontwikkelen. De strategie zal partnerlanden assisteren in hun aanpassingsstrategieën en hen ondersteunen bij de implementatie van het UNFCCC en het Kyoto Protocol. Dergelijke aanpassingsstrategieën worden ook geïntegreerd in Europese ontwikkelingsstrategieën zodat klimaatverandering ook bij armoedebestrijding de aandacht krijgt die ze verdient.²⁹¹ In de 'Strategy for Winning the battle against global climate change' van 2005 herhaalt de Europese Unie nogmaals haar belofte dat ze ontwikkelingslanden zal ondersteunen in hun aanpassingsproces. Met dit engagement antwoordt de Europese Commissie op een verzoek van de Europese Raad tijdens de Lentetop in 2004. Op dat moment trad het Kyoto Protocol bijna in werking, waarbij de staats- en regeringsleiders verzochten om een discussiepaper te ontwerpen over middellange en lange termijn strategieën om CO₂-uitstoot te doen dalen.²⁹²

* *Het Kyoto Protocol : fase 1 (2005-2012)*

Het Kyoto Protocol voorziet in twee flexibele mechanismen om de *target* te bereiken die een uitweg bieden wanneer de reductie van de uitstoot in eigen land niet helemaal lukt. *Het Clean Development Mechanism (CDM)* is het financieringsinstrument voor emissiereducties in ontwikkelingslanden. Industrielanden mogen via het CDM hun reductieverplichtingen in ontwikkelingslanden realiseren. Die projecten moeten dan wel bijdragen aan de duurzame ontwikkeling van het gastland.²⁹³ Hoewel het CDM in oorsprong een dubbel effect nastreefde,

---

²⁹⁰ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 6.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

²⁹¹ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over klimaatverandering in de context van ontwikkelingssamenwerking COM (2003) 85, Brussel, 11/03/2003, pp. 4 en 39.

²⁹² Communication from the Commission to the Council, the European parliament, the European Economic and social committee and the committee of the regions on winning the battle against global climate change COM (2005) 35, Brussel, 09/02/2005, p. 3.

²⁹³ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, p. 92.

namelijk zowel CO₂-reductie als de bevordering van ontwikkeling, blijkt het in concreto zo niet te werken. Bijgevolg staat het CDM compensatieprogramma nu internationaal onder druk. De bijdrage aan lokale duurzame ontwikkeling is immers twijfelachtig of afwezig. Dit doet ons de vraag stellen of de maatstaven die gebruikt worden om de duurzaamheid van een project te meten objectiveerbaar zijn.²⁹⁴ Met het *Joint Implementation (JM)* mechanisme investeren industrielanden in projecten in transitielanden in Centraal en Oost-Europa die hopen schone en nieuwe technologieën te kunnen binnenhalen die anders voor hun industrie onbetaalbaar zijn. In ruil hiervoor mogen industrielanden een deel van de gerealiseerde emissiereducties inboeken als een nationale reductie.²⁹⁵ Naast deze flexibele mechanismen bestaat ook nog de *emissiehandel*. En hier ligt volgens ons het probleem. Europese bedrijven krijgen van hun overheid het 'recht' op een bepaalde hoeveelheid uitstoot. Die rechten zijn verhandelbaar: bedrijven die minder uitstoten dan toegestaan, kunnen het overschot verkopen. Er is de keuze tussen investeren in schone technologieën om de eigen uitstoot te verminderen of extra rechten kopen op de emissie markt. Of dit systeem het klimaat beschermt, hangt af van de hoeveelheid CO₂ die bedrijven mogen verhandelen. Volgens *Greenpeace* werkt dit systeem niet zoals bedoeld was. Europese regeringen, o.a. Nederland, misbruiken dit systeem om hun eigen, vaak meest vervuilende industrieën, voor te trekken in plaats van het klimaat ermee te beschermen. CO₂ emissierechten worden gratis en in te grote hoeveelheden uitgedeeld aan vervuilende industrieën. Ze krijgen meer van de overheid dan ze in werkelijkheid nodig hebben waardoor ze via de emissiehandel extra geld verdienen. Door dergelijke praktijken ontstond in 2005 een overschot aan emissierechten. Dit leidde in april 2006 tot een ineenstorting van de emissierechtenmarkt. De prijs van een ton uitstoot halveerde zodat de vervuiler nauwelijks meer betaalt om extra CO₂ uit te stoten. Zo kunnen vervuilers zonder veel kosten doorgaan met het uitstoten van broeikasgassen.²⁹⁶ Doordat CO₂ een verhandelbaar product geworden is, onderhevig aan marktmechanismen, is de waarde ervan niet meer objectiveerbaar. Immers, nu de markt is ingestort, kan ook het *Joint Implementation (JM)* mechanisme niet meer werken.

* *Het Kyoto Protocol: fase 2 (2012-2020)*

In 2012 verstrijkt de eerste fase van het Kyoto Protocol. Op 10 januari 2007 besliste de Europese Commissie in het kader van haar nieuwe strategie inzake energie en klimaatverandering dat de EU de uitstoot van broeikasgassen met minstens 20% moet indijken tegen 2020. Op de EU Lentetop van maart 2007 bekleemtoonde de Europese Raad nogmaals deze verbintenis. Verder keurden de staats- en regeringsleiders goed dat de EU haar uitstoot met 30% wil doen dalen ten opzichte van 1990 op voorwaarde dat andere ontwikkelde landen zich tot vergelijkbare emissiereducties verbinden. Hier wordt de Verenigde Staten bedoeld. De Verenigde Staten en Australië hebben het Kyoto Protocol wel getekend, maar niet bekrachtigd. Ironisch genoeg is de VS de grootste vervuiler op vlak van broeikasgasuitstoot.²⁹⁷ Milieuorganisaties zoals *Greenpeace* en Wereldnatuurfonds verwijten de Europese Commissie dat een reductie met slechts 20% een politieke en wetenschappelijke blunder is. Directeur klimaatverandering bij *Greenpeace* Mahi Sideridou zegt: "20% is het resultaat van politieke koehandel en niet gebaseerd op

²⁹⁴ <http://www.natuurenmilieu.nl> (10/07/2007)

²⁹⁵ EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 39. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

²⁹⁶ <http://www.greenpeace.nl/campaigns/broeikasgaseffect-en-klimaatverandering> (09/07/2007)

²⁹⁷ 20% minder CO₂ in 2020, klimaatbesluiten EU- Top 7-8 maart, <http://www.ddh.nl/duurzaam/nieuws/2007/eu0903.html> (07/07/2007)

wetenschappelijke analyses. De Commissie lummelt maar wat, terwijl de aarde in brand staat. Volgens Stephan Singer van het Wereldnatuurfonds moeten de EU-lidstaten de doelstelling van 30% unilateraal overnemen en niet afhankelijk maken van de vraag of een land als de VS zich alsnog aansluit bij het Kyoto Protocol.²⁹⁸ Ook hier merken we dat de Europese Unie verdeeld is voor wat haar prioriteiten betreft: ideologisch wil ze een voortrekker zijn in het stoppen van het broeikaseffect, pragmatisch wil ze haar handel veilig stellen waardoor ze haar concurrentiepositie met de VS absoluut wil handhaven. De pragmatische prioriteit ondermijnt op deze manier haar ideologie.

4.2.4.2. Programma's voor capaciteitsopbouw en institutionele ondersteuning in ontwikkelingslanden

Hieronder bespreek ik vier projecten waaruit blijkt dat de Europese Unie rekening houdt met de noden van ontwikkelingslanden in de samenwerkingsovereenkomsten. De ontwikkelingslanden moeten problemen te wijten aan klimaatverandering incorporeren in hun nationale armoedebestrijdingagenda's. Omwille daarvan ondersteunt de Europese Unie ontwikkelingslanden in hun inspanningen tot capaciteitsopbouw. Ze biedt ook institutionele ondersteuning.

De Europese Commissie is een grote supporter van het *Climate Change Capacity Development (C3D)* project dat in 2003 door de VN werd gelanceerd om onderzoek te verrichten naar klimaatverandering. De plaatselijke bevolking wordt opgeleid tot gecoördineerde reacties in bepaalde situaties, bijvoorbeeld wat te doen bij overstromingen, droogtes, extreme temperaturen, enz. Dit project richt zich op ontwikkelingslanden door partnerschappen te ontwikkelen met drie instituten in Senegal, Zuid-Afrika en Sri Lanka.²⁹⁹ Het *Advancing Capacity to Support Climate Change Adaptation (ACCCA)* initiatief bedenkt duurzame oplossingen om specifieke dreigingen, zoals overstromingen en droogtes af te slaan in Afrikaanse en Aziatische ontwikkelingslanden. Zo zijn ze minder kwetsbaar tegenover klimaatverandering en milieuveranderingen en kan duurzame ontwikkeling worden gepromoot.³⁰⁰ Een ander project is het *National Adaptation Programmes of Action (NAPA)* waar men noden van een land identificeert om zich aan te passen aan de dreigingen van klimaatverandering. NAPA richt zich enkel op MOLs gezien deze landen de minste capaciteiten hebben om de gevolgen van de klimaatproblematiek te dragen.³⁰¹ De Europese Unie ondersteunt ook het *National Communications Support Programme* waar methoden worden ontworpen om de kwetsbaarheid van de MOLs en eilandjes te verkleinen. Aanpassingsbeoordelingen vormen de hoeksteen voor de integratie van klimaatverandering in de nationale ontwikkelingsstrategieën. Zuid- en Oost-Afrikaanse landen worden ondersteund bij het planten van tegen droogte bestendige gewassen om de impact van klimaatverandering op de voedselproductie te verkleinen. In plattelandsgebieden promoot de Europese Unie het gebruik van schone energie.³⁰²

---

²⁹⁸ Klimaatbeleid EU onder vuur, Milieuorganisaties verwijten Brussel kortzichtigheid. In: Het financiële daGLBad, 10/01/2007. <http://www.fd.nl/> (10/07/2007)

²⁹⁹ Climate Change Programme, <http://www.ccp-unitar.org> (24/04/2007)

³⁰⁰ Advancing capacity to support climate change adaptation, <http://www.accaproject.org/> (24/04/2007)

³⁰¹ National Adaptation Programmes of Action, <http://www.napa-pana.org> (24/04/2007)

³⁰² Development co-operation with the least developed countries: fighting poverty, Office for official publications of the European Communities, Luxemburg, 2001, p. 41-42.

4.2.4.3. Europese projecten in het kader van klimaatverandering

Volgen nu drie projecten die specifiek de problemen gepaard gaande met klimaatverandering aanpakken.

* *Netwerk voor Climate Change Assessment and Impact Studies in Zuid-Amerika (CLARIS)*

In Latijns-Amerika loopt het CLARIS-project dat een geïntegreerd Europees- Zuid-Amerikaans klimaatonderzoek netwerk opricht. Dit project promoot gemeenschappelijke onderzoekstrategieën om het klimaat te monitoren en zo veranderingen te kunnen voorspellen. Dit zal leiden tot aanpassingsstrategieën in de landbouwsector, gezondheidsector en hydro-elektrische energiegeneratie in regio's die sterk aangetast zijn door klimaatveranderingen. Het netwerk zal de transfer van expertise aanmoedigen en toegang verschaffen tot grote klimaat databases en klimaatsimulaties. Europese expertise van het *European Climate Assessment Project* is cruciaal voor het slagen van het CLARIS-project.³⁰³

* *Het Building and Strengthening Institutional Capacity on Climate Change -project (BASIC)*

Het BASIC-project wil de capaciteit van landen opbouwen zodat deze zelf kunnen vaststellen en beslissen welke initiatieven om klimaatveranderingen tegen te gaan best passen in de nationale omstandigheden. Dit project richt zich op de *emerging economies* van Brazilië, China, India en Zuid-Afrika. BASIC versterkt institutionele capaciteiten, vaardigheden in projectontwikkeling en onderhandelingen van ontwikkelingslanden.³⁰⁴

* *Het African Monsoon Multidisciplinary Analysis -project (AMMA)*

Het AMMA-project helpt de West-Afrikaanse regio bij het voorspellen van het veranderlijke moessonseizoen door de invloed van klimaatverandering in acht te nemen. De kwetsbaarheid van West-Afrikaanse gemeenschappen voor klimaatverandering neemt toe door een stijgend gebruik van hulpbronnen en een snel groeiende bevolking. AMMA versterkt regionale milieucontrolesystemen en voert intensieve veldcampagnes om de moesson beter te begrijpen.³⁰⁵

4.2.4.4. Programma's ter preventie van klimaatverandering in Europa zelf

Opnieuw zijn programma's ontwikkeld die worden geïmplementeerd binnen de Europese Unie. Duurzame Europese praktijken beperken de ecologische schuld tegenover de ontwikkelingslanden. Bijgevolg zorgen duurzame praktijken ervoor dat inspanningen in andere regio's om het verlies aan natuurlijke rijkdommen om te keren, niet teniet worden gedaan.

---

³⁰³ Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification, p. 20.

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf (12/04/2007)

³⁰⁴ Linking national and international climate policy: capacity building for challenges ahead for Brazil, China, India and South Africa, <http://www.basic-project.net/> (25/04/2007)

³⁰⁵ African Monsoon Multidisciplinary Analysis project, <http://www.amma-eu.org> (25/04/2007)

* *Het EU Energy Framework Programme (1998-2002)*

Het Europees energie kaderprogramma promoot het gebruik van hernieuwbare energiebronnen en energie-efficiënte technologieën in Europa. Het programma is aangepast aan de problematiek betreffende klimaatverandering.³⁰⁶ Klimaatverandering houdt rechtstreeks verband met energieproductie en energieverbruik. Bijgevolg zullen de stijgende vraag naar energie de klimaatproblemen nog doen toenemen. Sinds 1994 is de CO₂-uitstoot in de Europese Unie en in bijna elke lidstaat afzonderlijk gestegen. Er zijn vaak grote verschillen in uitstoot tussen de verschillende economische sectoren binnen de Europese Unie. Het ziet ernaar uit dat de uitstoot door de transportsector de volgende twee decennia zal verdubbelen. Volgens schattingen zal de uitstoot in de industriële sector met 15% dalen. Initiatieven uit de industrie-, transport-, landbouw- en energiesector zijn vereist om de Kyoto doelstellingen te halen.³⁰⁷ In de inleiding van indicator 28 vermeldde ik reeds dat CO₂-uitstoot in een samenleving verminderen, veranderingen in levensstijl, planning, ontwerp van steden en landgebruik vereist. De landbouwsector moet duurzamer omspringen met vervuilende praktijken waaronder het gebruik van meststoffen. In de transportsector moeten dringend herstructureringen worden doorgevoerd. De uitstoot van lichte voertuigen (personenwagens en bestelwagens) moet dalen en ook de luchtvaart moet aan scherpere regelgeving onderworpen worden. De industrie moet haar steentje bijdragen door steeds opnieuw te investeren in propere technologieën, energie-efficiënt te produceren en hernieuwbare energiebronnen te benutten.³⁰⁸ Het eerder besproken Europese energieprogramma en andere initiatieven van de Europese Unie tonen aan dat de Europese Commissie en de lidstaten de klimaatproblematiek ernstig nemen. Toch slagen ze er niet in om duurzame en dus geïntegreerde en gelijktijdige acties op te zetten in de verscheiden probleemgebieden. Dit illustreer ik met twee voorbeelden waaruit blijkt dat nog veel moet gebeuren om een CO₂-arme samenleving te realiseren. Het eerste voorbeeld gaat over de luchtvaart en het tweede over lichte voertuigen zoals personenwagens.

Internationale *luchtvaart* maakt geen deel uit van het Kyoto Protocol. Volgens de Britse ngo *World Development Movement*, draagt de Britse luchtvaart voor 10% tot 15% van de totale Britse CO₂ emissie bij aan klimaatverandering. Toch heeft het *Department of Transport* beslist om het aantal passagiersvluchten tegen 2020 te verdubbelen, waardoor de uitstoot van broeikasgassen zodanig zal stijgen dat inspanningen van andere economische sectoren teniet zal worden gedaan. De Britse regering weigert om de luchtvaart in te calculeren in de CO₂ *targets*. Sterker nog, de luchtvaart wordt elk jaar gesubsidieerd voor een bedrag van 9,2 miljard pond. De retoriek van de regering over klimaatverandering zal niet als oprecht worden beschouwd zolang ze niet overeenkomt met haar beleid. Volgens *World Development Movement* is het mogelijk om de klimaatproblematiek aan te pakken, maar dan moeten de regeringen van de EU-lidstaten het roer omgooien. Er moet een milieutaks worden geïntroduceerd in de luchtvaart om de geplande groei te beteugelen. Er moeten sterke dalingen komen in energieverbruik, carbonproductie in elektriciteitsgeneratie en in broeikasgasemissies.³⁰⁹ In december 2006 ontwierp de Europese Commissie een wetsvoorstel om de CO₂ emissies van de burgerluchtvaart op te nemen in de EU regeling voor handel in emissierechten. De voorgestelde richtlijn zal betrekking hebben op de uitstoot van vluchten binnen de EU vanaf 2011 en van alle vluchten van

---

³⁰⁶ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, p. 152.

³⁰⁷ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 13.

³⁰⁸ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, p. 83.

³⁰⁹ *World Development Movement, climate change: campaign summary*
<http://www.wdm.org.uk/campaigns/climate/index.htm> (07/07/2007)

en naar Europese luchthavens vanaf 2012. Voor cargovluchten blijven dergelijke maatregelen voorlopig uit.³¹⁰

In 2001 stootten *lichte voertuigen* zo'n 15% van de totale CO₂ -uitstoot van de EU uit. Het aandeel van de uitstoot van de transportsector is tijdens 2000-2005 gestegen, terwijl de uitstoot van alle andere economische sectoren binnen de EU een dalende tendens vertonen. Elk jaar stijgt het aantal wagens op de Europese wegen en mensen rijden langere afstanden met de wagen. Bovendien worden wagens groter en zwaarder.³¹¹ In februari 2007 nam de Europese Commissie een voorstel aan om de CO₂ -uitstoot van lichte voertuigen (auto's en bestelwagens) te doen dalen. Deze nieuwe Europese strategie wil de CO₂ -uitstoot van voertuigen die verkocht worden in de EU verminderen en voorziet in een herziening van de kwalitatieve standaarden voor Europese brandstof. Deze strategie zal de lange termijn doelstelling van de EU, nl. -CO₂ -uitstoot van nieuwe wagens beperken tot 120 gram per kilometer tegen 2012- mogelijk maken. Door de kwaliteit van de brandstof te verbeteren, zal daarenboven minder brandstof nodig zijn per kilometer, wat ook direct aan de consumenten ten goede komt. Zij kunnen aanzienlijk besparen in hun uitgaven voor brandstof.³¹²

* *Europees programma inzake klimaatverandering (EPK)*

In 1999 maakten studies duidelijk dat CO₂ emissie veeleer stijgt dan daalt. Het werd duidelijk dat de 8% doelstelling niet zou worden gehaald, tenzij aanvullende maatregelen worden genomen. Daarop verzochten de milieuministers de Commissie om een lijst acties en maatregelen naar voor te schuiven die prioritair zijn om de Kyoto *targets* te bereiken. Een jaar later lanceerde de Europese Commissie het Europees programma inzake klimaatverandering dat in werking trad in maart 2000.³¹³ Margot Wallström zei hierover: "*Het plaatje is niet rozig... Om te bereiken wat we in Kyoto hebben beloofd, zullen we extra maatregelen moeten nemen op communautair niveau. Tegelijkertijd mogen de lidstaten er niet van uitgaan dat de Gemeenschap al het werk doet. De meeste lidstaten zijn ver verwijderd van het bereiken van hun nationale doelstellingen*". Het programma inzake klimaatverandering ontwikkelt richtlijnen voor energieprestatie in gebouwen, alternatieve hernieuwbare energie (ALTENER), meer energie-efficiëntie (SAVE) en een energiebelasting op koolstof. Het gebruik van alternatieve brandstoffen zoals biologische brandstoffen en waterstof wordt actief gepromoot. Met dit programma slaagt de Europese Unie erin om energiezuinigheid te promoten waardoor op langere termijn het milieu beschermd wordt.³¹⁴ De hoeksteen van de klimaatveranderingstrategie blijft een intern EU *Emission Trading System* (EU ETS). Volgens commissaris Wallström moet dergelijk systeem ervoor zorgen dat de uitstoot wordt verminderd op die plaatsen waar dat het goedkoopst kan gebeuren wat ons

---

³¹⁰ Klimaatverandering: Commissie stelt voor om luchtvervoer op te nemen in de EU regeling voor de handel in emissierechten, Brussel, 20/12/2006

http://ec.europa.eu/environment/climat/aviation_en.htm (07/07/2007)

³¹¹ Cleaner is cheaper, Why European climate policy for cars is failing, and what can be done about it, <http://www.transportenvironment.org> (10/07/2007)

³¹² Reducing CO₂ emissions from light-duty vehicles, <http://ec.europa.eu/environment> (10/07/2007)

³¹³ Climate Action Network Europe, http://www.climnet.org/euenergy/eu_action_plan.html (10/07/2007)

³¹⁴ HADFIELD, A., The Role of Energy Policy in Sustainable Development: Greening the Environment and Securing Energy Supply. In: In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), The European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions, VUB press, Brussel, 2006, pp. 232-233.

allemaal economisch ten goede zal komen.³¹⁵ De Europese emissiehandel, dat in werking trad in januari 2005, moet broeikasgasemissies in energie-intensieve industriële sectoren doen dalen. Het succes van dit systeem is van vitaal belang om de Kyoto *targets* te realiseren en de Europese industrie op lange termijn te transformeren tot een industrie met laag steenkoolgebruik (indicator 29).³¹⁶

Het tweede Europese klimaatprogramma bevat maatregelen ter bevordering van de energie-efficiëntie, het stimuleren van hernieuwbare energie, de reductie van emissies van transport, emissiereductie bij afvalbeheer en de integratie van het klimaatbeleid in het gemeenschappelijk landbouwbeleid en de structuur en cohesiefondsen.³¹⁷

Hierboven gaf ik een overzicht van de bijdrage van de Europese Unie in de strijd tegen klimaatverandering. Deze uitdaging is vooral voor de geïndustrialiseerde landen. Ze moeten hun eigen uitstoot verminderen en tegelijk de ontwikkelingslanden ondersteunen in hun aanpassingsproces aan de gevolgen van klimaatverandering. We zagen dat de integratie van de doelstelling de klimaatverandering in te dijken, binnen de verschillende sectoren moeizaam verloopt omwille van de sectoriële belangen op korte termijn. Het is een stap voorwaarts dat de belasting van het milieu gecompenseerd moet worden door de ontwikkeling in armere landen te bevorderen. Om de Millenniumdoelstellingen te realiseren kunnen ontwikkelingslanden de logistieke en financiële ondersteuning van geïndustrialiseerde landen immers goed gebruiken. We moeten echter erkennen dat de steeds grotere kloof tussen rijk gewin en arme behoefte aan elementaire basisvoorzieningen niet wordt gedicht, integendeel.

4.3. Target 10: halveren van het aantal mensen dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen

In deze *target* zal ik Europese initiatieven en programma's bespreken die proberen oplossingen te bieden voor de waterschaarste in ontwikkelingslanden. Armoedebestrijdingstrategieën van de Europese Unie kunnen de menselijke behoefte aan water niet negeren. Volgens schattingen van de Verenigde Naties zullen in 2025 twee op de drie mensen te kampen hebben met watertekort omdat de natuurlijke toevoer van zoet water geen gelijke tred houdt met het verbruik ervan.³¹⁸ Sanitair is een domein dat vaak wordt genegeerd. Hygiënisch gedrag verbeteren en sanitaire basisdiensten aanbieden, zijn essentiële componenten van publieke gezondheidsprogramma's. In praktijk wordt daar wel eens aan voorbij gegaan, met enorme consequenties voor de gezondheid. Het feit dat de omstandigheden niet in alle ontwikkelingslanden dezelfde zijn waardoor ze verschillende capaciteiten hebben om programma's te implementeren, is daarbij een probleem.³¹⁹

---

³¹⁵ Klimaatverandering: de Commissie lanceert een Europees Programma inzake klimaatverandering en stelt een twee sporen aanpak voor ter vermindering van de emissies, 08/03/2000, <http://europa.eu/rapid/pressReleases> (09/07/2007)

³¹⁶ Input from environmental NGOs at start of the next round of the European Climate Change Programme, Brussel, 24/10/2005, <http://www.climnet.org/> (10/07/2007)

³¹⁷ VANDEN BRANDE, E., *Klimaatleider: ambitie van de Europese Unie?* Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, 2007, pp. 11-12.

³¹⁸ Mededeling van de Commissie aan het Europees parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002, p. 13.

³¹⁹ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on water management in developing countries policy and priorities for EU development cooperation. Brussel COM (2002) 132, 12/03/2002, pp. 18-19.

De Europese Unie is de grootste verstrekker van ontwikkelingsbijstand voor watergerelateerde initiatieven met een gemiddelde jaarlijkse bijdrage van ongeveer 1,4 miljard euro.³²⁰ Er bestaat consensus onder de lidstaten over de noodzaak om ontwikkelingslanden te ondersteunen en water en sanitair beter te integreren in hun nationale ontwikkelingsstrategieën. Vele lidstaten spenderen een groot deel van hun ontwikkelingshulp in de watersector van ontwikkelingslanden. Duitsland is, na Japan, de grootste donor in de watersector met een jaarlijkse bijdrage van ongeveer 350 miljoen euro.³²¹ Het wetgevende kader van de Europese Unie over wateraangelegenheden in ontwikkelingslanden is geëvolueerd van een projectbenadering, waarbij de focus lag op watertoevoer en technische zaken, naar een programmabepaling waarbij sociale en milieuoverwegingen worden geïntegreerd en waarbij ondersteuning wordt gegeven aan verbeterd beheer van hulpbronnen. In het ontwikkelingsbeleid van de meeste lidstaten wordt het belang van water duidelijk benadrukt. Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk, Duitsland, Ierland, Nederland, Zweden en Groot-Brittannië zetten zich hier sterk voor in. Portugal heeft duurzaam besteden van de waterhulpbronnen tot een integraal onderdeel gemaakt van haar ontwikkelingssamenwerking met ex-kolonie Mozambique. Hoewel er verschillen tussen de lidstaten merkbaar zijn, stellen we een trend vast waarbij het belang van ontwikkeling door watervoorzieningen primeert. Net zoals de Europese Unie hielden de lidstaten zich vroeger vooral bezig met individuele en losse projecten. Tegenwoordig zien we een verschuiving naar sectorgeoriënteerde programma's met nadruk op nieuwe technologieën. Ook zien we een verschuiving van *end-of-pipe* oplossingen naar preventieve maatregelen.³²² Hoewel de lidstaten het belang van water en sanitair erkennen en een groot deel van hun nationale ontwikkelingsgelden aan waterdiensten spenderen, kunnen we niet spreken van een gecoördineerd en geïntegreerd Europees beleid zoals in de Verdragen wordt voorgesteld. De retoriek weerspiegelt de realiteit niet. In augustus 2005 waarschuwden twee milieu-ngo's *WaterAid* en *Tearfund* het Britse EU voorzitterschap dat *target 10* niet kan bereikt worden als de Europese ontwikkelingshulp niet op een meer coherente en geïntegreerde manier ingezet wordt. De ngo's wijzen op een gebrek aan coördinatie tussen de Europese donoren. Concreet: *Tearfund* en *WaterAid* vragen de EU om 70% van haar ontwikkelingshulp te spenderen aan projecten in MOLs in plaats van de huidige 56%.³²³

In het volgende punt zal ik zowel de indicator betreffende veilig drinkwater als toegang tot sanitaire basisvoorzieningen bespreken. Meestal richten programma's zich zowel op water en sanitair. Vandaar dat het irrelevant zou zijn hier onderscheid tussen te maken.

---

³²⁰ Advising the EU on evaluation, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

³²¹ EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 39. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

³²² Communication from the Commission to the Council and the European parliament on water management in developing countries policy and priorities for EU development cooperation. Brussel COM (2002) 132, 12/03/2002, pp. 7-13.

³²³ Campaign: NGOs call on EU to spend more on water and sanitation, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

4.3.1. Indicator 30 en 31: het aantal mensen met toegang tot veilig drinkwater en het aantal mensen met toegang tot sanitaire voorzieningen

Toegang tot een veilige waterbron omvat zowel water om te drinken, om zich te wassen als om te koken. Dit water kan afkomstig zijn van een publieke pompplaats, een boorgat of een beschermde bron. Drinkwater wordt gedefinieerd als water dat wordt gebruikt in het huishouden voor consumptie en hygiënische doeleinden. Niet alle mensen die toegang hebben tot verbeterde waterbronnen maken er gebruik van. Daarom juist is het gebruik van veilige waterbronnen dé hoofdindicator om vooruitgang te meten. De definitie van sanitaire basisvoorzieningen moet vier cruciale componenten omvatten, namelijk privacy, waardigheid, een hygiënische en een gezonde omgeving. Deze karakteristieken zijn moeilijk te meten. Toegang tot sanitaire basisvoorzieningen houdt in dat deze voorzieningen zijn aangesloten op een publieke riool of een sceptische put. Net zoals bij de vorige indicator gebruiken niet alle mensen het sanitair ongeacht het feit dat ze toegang hebben. Vandaar dat ook hier het gebruik van het sanitair dé hoofdindicator wordt om vooruitgang te meten.³²⁴

Ik begin met een waterinitiatief dat de Europese Unie lanceerde tijdens de Wereldtop in Johannesburg. Het 'Water for Life'-initiatief focuste eerst op Afrika, Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal Azië. Pas in een tweede fase kwamen de mediterrane landen en Latijns-Amerika aan bod (4.3.1.1.). Omdat aanvullende investeringen nodig zijn om de waterdoelen te halen, werd een waterfaciliteit -analoog naar de energiefaciliteit- opgericht in de ACP-regio (4.3.1.2.). Dan bespreek ik het 'Integrated Water Resource Management en River Basin Management' (IWRM)-initiatief, wat enorm belangrijk is in het geïntegreerd beheer van stroomgebieden (4.3.1.3.). Daarna beschrijf ik een achttal wateracties in de ACP-regio (4.3.1.4.) en het 'Agua para todos'-project in Latijns-Amerika (4.3.1.5.).

Figuur 4 geeft het aandeel van de bevolking met duurzame toegang tot een waterbron in de verscheidene regio's weer. Er zijn cijfers van het referentiejaar voor de Millenniumdoelstellingen (1990), het jaar van de Millenniumverklaring (2000) en het jaar 2015 wanneer de Millenniumdoelstellingen moeten bereikt zijn. Om de Millenniumdoelstellingen te halen moet bv. de bevolking in Sub-Sahara Afrika van 52% tot 74% meer toegang krijgen tot een veilige waterbron.³²⁵

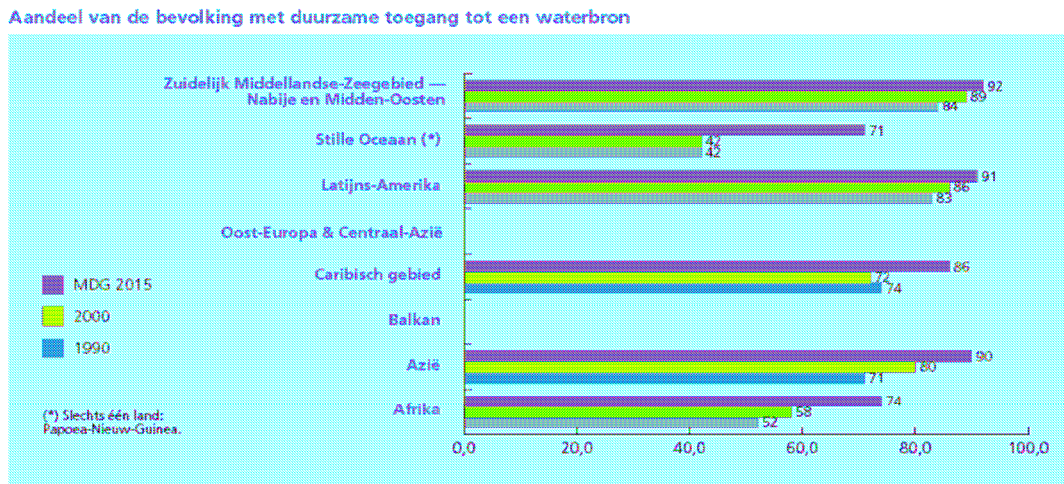
³²⁴ Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, pp. 20-21.

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf (24/05/2007)

³²⁵ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 120.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

Figuur 4: Aandeel van de bevolking met duurzame toegang tot een waterbron³²⁶

4.3.1.1. Wereldtop in Johannesburg: EU waterinitiatief 'Water for Life'.

In Johannesburg introduceerde de Europese Unie het waterinitiatief om bij te dragen aan de doelstellingen in verband met water en sanitair. Dit initiatief wil de Europese Unie en de lidstaten samenbrengen met de *civil society*, financiële instellingen en de Europese waterindustrie die zowel expertise als potentiële investeringscapaciteit bezit. Het initiatief is gebaseerd op het principe dat de doelstellingen voor water en sanitair moeten worden bereikt in de context van geïntegreerd beheer van stroomgebieden. Het waterinitiatief wil de politieke verbintenis om actie te ondernemen versterken, betere regelingen voor waterbeheer ontwikkelen door sterkere partnerschappen tussen plaatselijke belanghebbenden, de publieke en particuliere sector te promoten. Coördinatie en samenwerking moeten worden verbeterd door een verschuiving van op zichzelf staande projecten naar een sectorale aanpak. Regionale en subregionale samenwerking en het belang van *ownership* worden aangemoedigd. De eerste stap van 'Water for life' betrof het opstarten van onderhandelingen met regeringen, de private sector en de *civil society* in ontwikkelingslanden en in de regio's die interesse toonden voor het waterinitiatief.³²⁷ De afgelopen jaren heeft de Commissie steeds participatie van de private sector gepromoot in water en sanitair. Ervaringen in Bolivia, Guyana en Tanzania tonen echter aan dat privaat aangestuurde waterdiensten niet de noodzakelijke investeringen of effectieve voordelen brengen om betaalbaar water te leveren aan de armen. Ondanks deze mislukkingen, promoot de Europese Commissie nog steeds hetzelfde beleid door investeringen van de private sector in water en sanitaire diensten aan te moedigen. De Europese Commissie oefent ook nog steeds druk uit op arme landen om hun watersectoren te openen naar Europese *multinationals*. Een aantal ngo's zoals 11.11.11., *Blue Planet Project* en *Friends of the Earth* schreven op 22 maart 2007 (Wereld Waterdag) een brief naar de Europese Commissie waarin ze vragen om dergelijke praktijken om te buigen zodat de arme landen de publieke steun krijgen die ze nodig hebben om de ganse bevolking duurzame toegang tot waterbronnen te verschaffen. Wereldwijd wordt 90% van de watervoorziening publiek voorzien door stevige openbare of staatsvoorzieningen. Dit gebeurt ook in arme landen zoals Brazilië, India en Oeganda. De uitdaging bestaat erin om deze

³²⁶ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Water Initiative and the modalities for the establishment of a Water Facility for ACP countries COM (2004) 43, Brussel, 26/01/2004.

³²⁷ Ibid., pp. 4-9.

best practices te promoten door wereldwijd zoveel mogelijk openbare voorzieningen te verbeteren en te ondersteunen. Volgens de ngo's moet de Europese Commissie voor dergelijk beleid een viertal zaken in acht nemen. Ten eerste mogen gelden van ontwikkelingshulp niet langer gebruikt worden om de betrokkenheid van de privé sector te vergemakkelijken. Ten tweede moeten alle Europese verzoeken binnen bilaterale handelsovereenkomsten aan ontwikkelingslanden om hun markten te openen worden stopgezet. Ten derde moet de staatssteun voor water en sanitaire diensten worden verhoogd. En als laatste moet de Europese Commissie de ontwikkeling van sterke openbare voorzieningen in het Zuiden promoten door middel van overheidspartnerschappen tussen het Zuiden en Europa, die het uitwisselen van informatie tussen openbare voorzieners vergemakkelijken. Deze openbare voorzieners werken hand in hand met de lokale gemeenschappen.³²⁸ Verscheidene ngo's, zoals *Bread for the World*, *Both Ends* en *Corporate Europe Observatory*, riepen al in 2005 op om deze uitdaging van waterprivatisering aan te kaarten tijdens het vierde Wereld Waterforum in Mexico in maart 2006. Volgens deze ngo's is het cruciaal dat de overheid de capaciteit krijgt om een publiek toegankelijk waterbeleid te implementeren. "Deze uitdaging wordt zorgvuldig van de internationale onderhandelingstafel geweerd door diegene die waterprivatisering wensen", zegt Stefan Verwer van *Both Ends*. Ook volgens Peter Hardstaff van de Britse *World Development Movement* verhinderen private partnerschappen in de watersector het behalen van *target 10*. Hij zegt dat privatisering van de watersector ofwel te weinig investeerders aantrekt ofwel heeft geleid tot sterke prijsstijgingen waardoor water voor de arme bevolking onbetaalbaar werd.³²⁹ De *World Development Movement* zegt dat de EU de watersector zelfs wil privatiseren in een aantal landen zoals Bolivia, Egypte, Panama en India, landen waarin privatisering op stevige weerstand stuit. En dat, tegen alle logica in, op privatisering wordt aangedrongen in landen waar *non-profit* waterdistributie systemen zeer effectief blijken te werken zoals in Brazilië en Bangladesh.

Hieruit blijkt dat het Europese waterbeleid van ontwikkelingslanden eist om hun watersector/markt te openen voor de EU. Indien de landen deze eis niet inwilligen in het kader van de *General Agreement on Trade and Services (GATS)*, zal de EU tijdens de volgende WTO-ronde de gewenste Europese markttoegang voor ontwikkelingslanden met landbouwproducten weigeren. Anders Jennsen van DG Handel argumenteert dat de opening van de watersector van ontwikkelingslanden de nodige stabiliteit zou bieden voor bedrijven die willen investeren in de watersector van ontwikkelingslanden. Watermultinationals en ngo's daarentegen zien geen voordelen voor de ontwikkelingslanden, integendeel een bedreiging. Volgens Ziaul Hoque Mukta van *ActionAid Bangladesh* zal dit geen betere ontwikkelingsmogelijkheden bieden, maar ook nog eens de aangepaste initiatieven op nationaal niveau in de kiem smoren.³³⁰

* *Afrika en Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal Azië (EECA)*

'*Water for Life*' focuste eerst op het Afrikaanse continent met de ondertekening van een strategisch partnerschap over water en sanitair op het hoogste politieke niveau. Omdat het continent het verst verwijderd stond/staat van de Millenniumdoelstellingen, kreeg Afrika

---

³²⁸ 22 March is World Water Day and the clock is ticking for donors to take action on the humanitarian and ecological water crisis that leaves one billion people without access to clean water, <http://www.worldwaterday.eu/> (29/03/2007)

³²⁹ World Development Movement: Dirty Aid, Dirty Water Campaign, <http://www.wdm.org.uk/campaigns/water/> (07/07/2007)

³³⁰ Globalization: EU accused of targeting developing country water services. Europe: ngo's and multinationals oppose EU pressure on developing countries for access to water services, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

absolute prioriteit van de Europese Unie. Het EU-Afrika partnerschap over water en sanitair werd ondertekend door de presidenten van Nigeria, Zuid-Afrika, de staats- en regeringsleiders van de Europese Raad en de Europese Commissie. Intensieve onderhandelingen hebben plaatsgevonden tussen Europese en Afrikaanse partners tijdens de waterweek in Stockholm, op vergaderingen van de *African Ministerial Council on Water (AMCOW)* en tijdens de Pan-Afrikaanse Conferentie in Addis Abeba in 2003. Uiteindelijk werd in Addis Abeba een gezamenlijke Afrika-EU Verklaring aangenomen.³³¹ In Afrika werden twee werkgroepen opgericht. De eerste wordt geleid door Denemarken en houdt zich bezig met water en sanitair. Er werden tien landen geselecteerd waar dialogen werden opgezet als eerste stap naar verbeterde beleidsvorming.³³² Volgens het *'Tearfund-Wateraid'-rapport* uit 2005 spendeerde Denemarken een groot deel van de ontwikkelingshulp aan de watersector, maar moet er nog veel meer gefocust worden op Afrika. Het ganse continent is immers nog steeds *off track* voor *target 10*.³³³ De tweede werkgroep onder leiding van Frankrijk behandelt het geïntegreerde beheer van stroomgebieden. Hier werden vier Afrikaanse stroomgebieden geselecteerd.³³⁴ Maar ook dit project krijgt kritiek in het *'Tearfund-Wateraid'-rapport*. Er worden grote sommen gespendeerd aan waterprojecten, maar 70% van het gespendeerde geld gebeurt in de vorm van leningen. Dit betekent dat de Afrikaanse landen deze moeten terugbetalen aan Frankrijk, waardoor de schuldenlast zich verder opstapelt. Dit is weinig in overeenstemming met het HIPC-initiatief.³³⁵ Tijdens de Top in Johannesburg werd ook nog een EU-EECA strategisch partnerschap opgericht. Er werd 38 miljoen euro vrijgemaakt van het TACIS-programma om de ontwikkeling van de EECA-component van het waterinitiatief te ondersteunen. In Oost-Europa en Centraal Azië werd oorspronkelijk weinig geïnvesteerd in waterinfrastructuur. Nochtans vormt de kwaliteit van het water daar een groot probleem. Het waterinitiatief normeert de biologische en chemische standaarden van het drinkwater.³³⁶

* *De mediterrane regio en Latijns-Amerika*

In een tweede fase werden de mediterrane en Latijns-Amerikaanse componenten van het waterinitiatief ontwikkeld. Griekenland leidt de werkgroep die de mediterrane component van

---

³³¹ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Water Initiative and the modalities for the establishment of a Water Facility for ACP countries COM (2004) 43, Brussel, 26/01/2004, pp. 4-9.

³³² Annual Report 2004 on the European Community's development policy and external assistance, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, oktober 2004, p. 28.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/europeaid_ra2004_en.pdf (18/03/2007)

³³³ A WaterAid and Tearfund Report 2005: An empty glass, the EU Water Initiative's contribution to the water and sanitation Millennium targets,

<http://www.wateraid.org/documents/euwi.pdf> (07/07/2007)

³³⁴ Annual Report 2004 on the European Community's development policy and external assistance, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, oktober 2004, p. 28.

http://ec.europa.eu/europeaid/reports/europeaid_ra2004_en.pdf (18/03/2007)

³³⁵ A WaterAid and Tearfund Report 2005: An empty glass, the EU Water Initiative's contribution to the water and sanitation Millennium targets,

<http://www.wateraid.org/documents/euwi.pdf> (07/07/2007)

³³⁶ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 51.

http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

het waterinitiatief ontwikkelt. Spanje en Portugal werken samen met Mexico om de Latijns-Amerikaanse component verder uit te bouwen.

Een rapport van het *Camdessus Panel*, het wereldpanel over financiering van de waterinfrastructuur, zegt dat de geldstromen moeten verdubbelen om de Millenniumdoelstellingen te behalen. Het rapport stelt voor om een bijkomende waterfaciliteit op te richten voor een bedrag van 1 miljard euro. De faciliteit zou bijkomende financieringen voor de sector moeten bewerkstelligen om bestaande programma's te versterken en meer ACP-landen te ondersteunen.³³⁷

Volgens het *'WaterAid-Tearfund'*-rapport van 2005 heeft het EU-waterinitiatief weinig vooruitgang geboekt in het bereiken van *target 10*. Sterker nog, deze milieu-ngo's beweren dat *"not a single extra person has received acces to water and sanitation"* gedurende de drie afgelopen jaren. Er zijn ontelbare rondes en meetings geweest in Brussel, Londen en andere Europese hoofdsteden, zonder resultaat. Volgens dit rapport faalt het waterinitiatief op vier vlakken om aan de noden van ontwikkelingslanden te voldoen. Ten eerste is er een gebrek aan betrokkenheid van de EU-lidstaten voor dit initiatief. Ten tweede is er een tekort aan consultatie van diegenen die verantwoordelijk zijn voor het verschaffen van waterdiensten in ontwikkelingslanden. Ten derde geeft de EU met dit initiatief ondersteuning aan regio's/landen die *on track* zijn om *target 10* te bereiken in plaats van zich te focussen op de landen die *off track* zijn. En als laatste focust dit initiatief zich op het aantrekken van private investeerders terwijl ten overvloede gebleken is dat internationale investeerders geen enkele interesse hebben om waterprojecten in ontwikkelingslanden te financieren. Dit rapport roept op tot een hervorming van het EU-waterinitiatief. Er is nood aan betere opvolging en controle, aan betrokkenheid en participatie van het Zuiden (openbare voorzieningen in plaats van private investeerders).³³⁸

Het *Water Framework Directive* werd gelanceerd als een *best practice* in het kader van het waterinitiatief. Deze Europese richtlijn verzekert goede kwaliteit van alle waterbronnen binnen de EU door middel van een geïntegreerde *cross border* benadering van waterbeheer. Autoriteiten moeten samenwerken langs politieke en administratieve grenzen om alle vormen van vervuiling aan te pakken die een stroomgebied bedreigen.³³⁹ De 27 lidstaten moesten hiervoor nationale wetgevingen ontwerpen tegen december 2003, noodzakelijk om de richtlijn te implementeren. Dertien lidstaten pasten de richtlijn niet toe. Daarna volgden verschillende schriftelijke waarschuwingen van de Europese Commissie met uiteindelijk ook gerechtelijke stappen voor de niet-naleving van EU-richtlijn over water.³⁴⁰ In juli 2006 dienden een aantal milieu-ngo's zoals het *European Environmental Bureau* (EEB) en WWF, namens 17 nationale milieuorganisaties, een klacht in tegen elf EU-lidstaten voor het incorrect toepassen van de *Water Framework Directive*. Deze milieu-ngo's zeggen dat als deze lidstaten het *'polluter pays'*

---

³³⁷ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Water Initiative and the modalities for the establishment of a Water Facility for ACP countries COM (2004) 43, Brussel, 26/01/2004, pp. 9-11.

³³⁸ A WaterAid and Tearfund Report 2005: An empty glass, the EU Water Initiative's contribution to the water and sanitation Millennium targets, <http://www.wateraid.org/documents/euwi.pdf> (07/07/2007)

³³⁹ EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, p. 44. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)

³⁴⁰ Water Policy, European Commission takes legal action against 13 member states, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

principe niet toepassen, de bevolking de rekening moet betalen van hun nalatigheid. Deze klacht heeft betrekking op een aantal rivieren in Europa die van onschatbare ecologische waarde zijn, zoals de Danube-delta in Duitsland, Oostenrijk en Hongarije, de Elbe in Duitsland en de Vistula in Polen. Deze elf lidstaten worden ervan beticht in hun economische beoordelingen van de kosten voor waterdiensten, de milieuschade die bedrijven aanrichten door infrastructures zoals dammen, dijken en stuwdammen, niet in te calculeren. Hierdoor worden de kosten doorgeschoven naar de bevolking van die lidstaten waardoor de vervuilende bedrijven geen *incentives* hebben om de ecologische schade te verminderen. Hierdoor kan de doelstelling van de richtlijn, namelijk een gezonde ecologische status van alle Europese wateren tegen 2015, niet behaald worden.³⁴¹ Het WWF-rapport over 'Water en Wetlands' bracht aan het licht dat de EU-lidstaten in het kader van de *Water Framework Directive* de meest simpele maar onverantwoorde optie kozen. In plaats van de waterconsumptie te doen dalen, verhoogden ze de waterbeschikbaarheid waardoor de overconsumptie bleef stijgen.³⁴²

4.3.1.2. De EU-ACP waterfaciliteit

Aanvullende investeringen om de EU-ACP waterfaciliteit te realiseren in het kader van de Millenniumdoelstellingen zijn noodzakelijk. In april 2003 beslist de Europese Commissie om 1 miljard euro uit het 9^e EOF vrij te maken om een waterfaciliteit in de ACP-regio op te richten. Bijkomend werd een waterfonds opgericht dat als katalysator moet dienen om nieuwe financieringsbronnen van nieuwe partners aan te trekken. Op 22 maart 2004, Wereld Waterdag, keurde de Europese Raad de oprichting van de waterfaciliteit goed in het kader van een verdere en nauwere samenwerking op watergebied in de ACP-regio.³⁴³ De waterfaciliteit moet haar activiteiten concentreren in die ACP-landen die al een goed nationaal waterbeleid voeren of ACP-landen die sterk geëngageerd zijn om dergelijk beleid te ontwikkelen op basis van *good governance* principes. Net zoals bij de energiefaciliteit, helpt de waterfaciliteit ACP-landen om een institutioneel en wetgevend kader te ontwikkelen om aanvullende financieringsbronnen aan te trekken. Ook hier staat het *ownership* concept centraal.³⁴⁴ De waterfaciliteit zorgt voor duurzame toegang tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen waarmee men een aanzienlijke bijdrage levert om een duurzaam leefmilieu te creëren in ACP-landen. De faciliteit ondersteunt bijvoorbeeld regeringsinspanningen om stroomgebieden op een geïntegreerde manier te beheren.³⁴⁵ Hoewel de faciliteit gebaseerd is op welgemeende goede intenties, zorgt ze volgens een aantal ngo's voor coördinatie- en consistentieproblemen en zelfs algemene verwarring omtrent haar doelstelling. In het 'Tearfund-Wateraid'-rapport uit 2005 vragen deze ngo's de waterfaciliteit op te doeken. In de meeste partnerlanden bestaat immers grote verwarring over de manier waarop het waterinitiatief enerzijds en de waterfaciliteit anderzijds zich ten opzichte van elkaar verhouden. De faciliteit werd opgericht om inkomsten te generen, maar de

---

³⁴¹ International Water and Sanitation Centre, Europe: environmental NGOs file complaint against 11 countries for breaching EU water directive, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

³⁴² WWF's Water and Wetland Index: Critical Issues in water policy across Europe, <http://assets.panda.org/downloads/wwireport.pdf> (07/07/2007)

³⁴³ Funding: EU launches Water Facility, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

³⁴⁴ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Water Initiative and the modalities for the establishment of a Water Facility for ACP countries COM (2004) 43, Brussel, 26/01/2004, p. 12.

³⁴⁵ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 64. http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

partnerlanden gingen ervan uit dat het waterinitiatief al voorzag in voldoende fondsen om waterprojecten te financieren, wat blijkbaar niet het geval was. Door verwarring te zaaien onder de Europese ambtenaren heeft de waterfaciliteit zelfs een negatief effect gehad. In plaats van bv. te lobbyen bij hun eigen regeringen om waterdiensten prioriteit te geven en ervoor te zorgen dat waterprojecten de nodige fondsen kregen van de lidstaten, focusten de ambtenaren op het ontwerpen van voorstellen die bij gebrek aan middelen niet konden uitgevoerd worden. Dergelijk misverstand gebeurde o.a. in de EU- Ghana dialoog.³⁴⁶

4.3.1.3. *Integrated Water Resources Management and River Basin Management (IWRM)*

In maart 2002 vaardigde de Europese Commissie een communicatie uit over *waterbeheer in ontwikkelingslanden*, het zogenaamde *Integrated Water Resources Management and River Basin Management (IWRM)*. Deze communicatie benadrukt het belang om duurzaam waterbeheer te integreren in nationale en regionale ontwikkelingsstrategieën en om partnerlanden te ondersteunen in het ontwikkelen van duurzame oplossingen.³⁴⁷ De communicatie benadrukt dat waterhulpbronnen moeten worden beheerd op een geïntegreerde manier en dat milieuoverwegingen in rekening moeten worden gebracht. Geïntegreerd waterbeheer betekent dat waterbronnen binnen een stroomgebied op een holistische manier beheerd moeten worden. Holistisch betekent dat er een evenwicht gezocht wordt tussen de wateromgeving en de verscheidene waterverbruikers. Dergelijke geïntegreerde benadering is van belang bij het beheer van rivieren die voorbij nationale grenzen lopen en van meren die omringd worden door verschillende landen. Het overkoepelend Europees kader hiervoor is het IWRM.³⁴⁸ Geïntegreerd waterbeheer gecombineerd met sterke overheidsparticipatie, transparantie en verantwoordelijkheidszin zijn van belang om *target 10* te realiseren. Geïntegreerd waterbeheer kan leiden tot duurzame ontwikkeling van grensoverschrijdende wateren en het kan conflicten voorkomen. Voorbeeld van dergelijk project om watervoorraden gezamenlijk te beheren is de Doon-vallei in de staat Uttaranchal in India. Er werden samenwerkingsverbanden gecreëerd om de inbreng van de plaatselijke bevolking aan te moedigen en om duurzaamheid te promoten.³⁴⁹

4.3.1.4. *Europese acties voor duurzame toegang tot water en sanitaire basisdiensten in de ACP-regio*

Hieronder volgen een zevental acties van de Europese Unie om de ACP-regio bij te staan in het realiseren van de waterdoelen.

In Mozambique steunt de Europese Unie het geïntegreerd beheer van watervoorraden in het stroomgebied van de *Zambesi* om de levenskwaliteit van de plattelandsbevolking te verbeteren.

---

³⁴⁶ A WaterAid and Tearfund Report 2005: An empty glass, the EU Water Initiative's contribution to the water and sanitation Millennium targets, <http://www.wateraid.org/documents/euwi.pdf> (07/07/2007)

³⁴⁷ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Water Initiative and the modalities for the establishment of a Water Facility for ACP countries COM (2004) 43, Brussel, 26/01/2004, p. 6.

³⁴⁸ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on water management in developing countries policy and priorities for EU development cooperation. Brussel COM (2002) 132, 12/03/2002, pp. 11-12.

³⁴⁹ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, pp. 185-187. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

Doelstellingen zijn watervoorziening ontwikkelen in plattlandsgebieden, planning en promotie op het vlak van afvalwaterzuivering in het stroomgebied. In 2001 ging in Oeganda een Europees watervoorzieningsprogramma voor steden van start. Het programma is gericht op het bestrijden van door water overgebrachte ziekten. In Samoa liep een watervoorzieningsprogramma op het platteland. Het programma slaagde erin om het bestaande watervoorzieningsstelsel in de dichtbevolkte plattlandsgebieden op de hoofdeilanden van Samoa te verbeteren. In Mauritius en Ethiopië lopen door de Europese Unie gefinancierde projecten die gericht zijn op respectievelijk de uitbreiding van afvalzuiveringsinstallaties en verbetering van ontoereikende watervoorziening.³⁵⁰ De Europese Unie draagt bij om de watervoorziening in dorpen in Tsjaad te verbeteren. Er werd een sectoraal waterbeleid opgezet in samenwerking met andere donoren. Hierdoor werd de aanleg van waterpunten en distributiesystemen voor kwalitatief goed water in de belangrijkste dorpen mogelijk.³⁵¹ In 2003 keurde de Europese Unie een watervoorzieningsproject goed waardoor drie regionale hoofdsteden in Tanzania meer en veilige toegang kregen tot proper, betaalbaar water en diensten voor afvalwaterbeheer.³⁵²

Tenslotte wil ik nog even de aandacht vestigen op een belangrijk Europees waterproject in Bolivia.

4.3.1.5. Het 'Agua para todos'-project in Bolivia, Latijns-Amerika

In verschillende Latijns-Amerikaanse landen werden programma's opgezet met als doel de bevolking te voorzien van drinkwater en rioleringsstelsels. De projecten dragen bij aan de preventie van epidemieën, het terugdringen van kindersterfte en de verbetering van de hygiënische en gezondheidsomstandigheden. In Bolivia werd het programma 'Agua para todos' ontwikkeld om de bevolking van het departement Beni van veilig drinkwater te voorzien. In steden en op het platteland werden waterbevoorrading systemen geïnstalleerd, die onafgebroken watertoevoer voor de bevolking moeten garanderen. In een poging om de bevolking toegang te geven tot sanitaire basisvoorzieningen werden latrines met sceptische put geïnstalleerd, werd een stedelijk rioleringsnetwerk aangelegd en een station voor afvalwaterverwerking gebouwd. Andere programma's zorgen voor opleidingen om de plaatselijke bevolking in staat te stellen om de infrastructuur te beheren en onderhouden. Het onderwijssysteem draagt haar steentje bij door de bevolking bewust te maken van hygiëne en gezondheid. Het 'Agua para todos'-programma werd door de Europese Unie gesteund voor een bedrag van zes miljoen euro. Andere departementen van Bolivia zijn nu ook bezig het programma uit te voeren.³⁵³

Net zoals bij energie, kregen water en sanitair pas na de Wereldtop van Johannesburg de aandacht die ze verdienen. Het is pas wanneer de internationale gemeenschap het erover eens was dat water en sanitair cruciaal zijn voor het realiseren van een duurzaam leefmilieu dat de geïndustrialiseerde wereld, inclusief de Europese Unie, wakker schoten en voorstellen deden voor

---

³⁵⁰ Ibid., p. 116.

³⁵¹ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 122.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

³⁵² Annual Report 2004 on the European Community's development policy and external assistance, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, oktober 2004, p. 92.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/europeaid_ra2004_en.pdf (18/03/2007)

³⁵³ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 170.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

waterprojecten. Het is in die periode dat het waterinitiatief werd aangenomen en de waterfaciliteit werd opgericht in de ACP-landen. Toch even opmerken dat sanitair een domein is dat vaak wordt genegeerd in ontwikkelingsstrategieën. In de volgende target komt het uiterste gebrek aan welvaart in de sloppenwijken aan bod. Ik ga na hoe de Europese Unie poogt bij te dragen in de levensverbetering van de mensen die daar wonen.

4.4. Target 11: de levens van 100 miljoen mensen die in sloppenwijken wonen tegen 2020 verbeteren

Pas in oktober 2002, gedurende de *Expert Group Meeting* die was bijeengeroepen door UN Habitat te Nairobi, Kenya, werd een overeenkomst bereikt waarin sloppenwijken gedefinieerd worden. De definitie omschrijft een sloppenhuishouden als een groep mensen die onder hetzelfde dak wonen en één of meerdere van de volgende attributen mankeren:

- * 'Security of tenure': bewijs van woonst (of domiciliëring) die de *secure tenure* status aantoonst. Heeft men dergelijk bewijs, dan kan men niet bedreigd worden met uit huis zetting of ontruiming;
- * Structurele kwaliteit en duurzaamheid van een woning: is vaste aarde als grond, een muur en een dak, uit goed materiaal. Een woning die in overeenstemming is met de bouwcodes en niet gelegen is in een onzekere, gevaarlijke omgeving, ze is structureel kwaliteitsvol;
- * Toegang tot zuiver water en sanitaire voorzieningen; (*target 10*)
- * Voldoende ruimte om te leven: minder dan drie personen per kamer.³⁵⁴

De Wereldbank en de Verenigde Naties hebben samen een globale alliantie van steden en ontwikkelingspartners opgericht. In december 1999 ontstond het actieplan '*Cities without Slums*'. Het doel van dit initiatief is de levens van 100 miljoen sloppenbewoners te verbeteren tegen 2020.³⁵⁵ Steden leggen een zware last op de omgeving omdat ze grote hoeveelheden voedsel en energie nodig hebben om aan de behoeften van hun inwoners te voldoen. Tegelijk biedt dergelijke bevolkingsconcentratie economische en technische voordelen. Zo zijn er lagere kosten per hoofd van de bevolking om infrastructuur aan te leggen. Er zijn meer opties om te recyclen. Er is minder vraag naar land. Er zijn meer mogelijkheden om gezamenlijk elektriciteit op te wekken, waardoor de consumptie van vaste brandstoffen daalt.³⁵⁶

4.4.1. Indicator 32: het aantal huishoudens met een blijvende woonplek 'secure tenure'

Eerst bespreek ik de vijf Europese conferenties over duurzame steden en dorpen (4.4.1.1.). Daarna geef ik uitleg over Europese strategieën en initiatieven die de Europese beleidsagenda over duurzame ontwikkeling hielpen promoten (4.4.1.2.). Tot zover het kader waarbinnen de Europese Unie werkt om de duurzame ontwikkeling van steden binnen haar grenzen te ondersteunen. In volgende puntje bespreek ik een samenwerkingsinitiatief tussen de Europese Commissie en UN Habitat die samen onderzoek verrichten om duurzame oplossingen voor

---

³⁵⁴ Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, p. 21.
http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf
(24/05/2007)

³⁵⁵ We, the Peoples: the role of the UN in the 21st century. Report of the Secretary-General Kofi Annan, 54^e sessie, 27/03/2000, pp. 19-20.
http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/SGReports/54_2000/a_54_2000e.pdf. (18/03/2007)

³⁵⁶ BAKER, S., Sustainable Development, Routledge, London, 2006, pp. 117-120.

stedelijke problemen te vinden (4.4.1.3.). Dan ga ik aan de hand van drie specifieke projecten na hoe de Europese Unie een verbetering tracht te bewerkstelligen in de levens van mensen in sloppenwijken. Een eerste project richt zich op de sloppenwijk in Cato Manor, Zuid-Afrika (4.4.1.4.). Het tweede en derde project loopt in respectievelijk Ecuador (4.4.1.5.) en Brazilië (4.4.1.6.).

4.4.1.1. Europese Conferenties on Sustainable Cities and Towns

In mei 1994 werd de eerste Europese Conferentie over '*Sustainable Cities and Towns*' georganiseerd in Aalborg, Denemarken. Op het einde van de samenkomst lanceerde de Europese Unie de '*Sustainable Cities and Towns*'-campagne. Deze campagne werd gesponsord door de VN en nam de stedelijke dimensie van duurzame ontwikkeling onder de loep. *Best practices* werden geïdentificeerd en verspreid naar andere steden. In het Aalborg Charter bevestigen Europese steden en gemeenten dat ze beseffen dat het huidige stedelijke leefpatroon, qua vervoer, grondgebruik, industriële productie, landbouw enz., grotendeels verantwoordelijk is voor de milieuproblemen. In het Aalborg Charter van 1994 staat dat de Europese steden en gemeenten zullen streven naar sociale rechtvaardigheid. Deze dient gebaseerd te zijn op duurzame economische ontwikkeling en gelijkwaardigheid, met een duurzaam milieu als randvoorwaarde.³⁵⁷ De tweede Europese Conferentie over duurzame steden en gemeenten werd in oktober 1996 gehouden in Lissabon, Portugal. Daaropvolgend, in februari 2000, vond in Hanover de derde Europese Conferentie over duurzame steden en dorpen plaats. Tweehonderd vijftig Europese burgemeesters discussieerden over de *Hanover Call*, waarmee ze verklaarden verantwoordelijkheid op te nemen voor lokale duurzame ontwikkeling. Verscheidene activiteiten werden ondernomen om lokale duurzame ontwikkeling te ondersteunen. Deze activiteiten houden o.a. in de bevolking bewust maken, *good practices* seminars houden en technische opleidingen bieden. Binnen Europa zelf heeft het concept duurzame ontwikkeling van steden alvast houvast gevonden. In Nederland bijvoorbeeld wordt bij de planning van steden sterke nadruk gelegd op de leefbaarheid van stedelijke gebieden.³⁵⁸ In 2004 vond opnieuw een Europese Conferentie plaats, in Aalborg. Dit was een soort opvolgingsconferentie van de eerste Aalborg conferentie (Aalborg + 10), waarin het Aalborg Charter in concrete engagementen werd vertaald met betrekking tot duurzaam stedelijk en gemeentelijk beleid.³⁵⁹ De vijfde en tot nog toe laatste Europese Conferentie over duurzame ontwikkeling van steden en gemeenten ging onlangs, in maart 2007 door in Sevilla, Spanje. Doel van deze laatste conferentie was duurzame ontwikkeling op lokale niveaus versnellen, discussies starten rond de *Aalborg commitments* en nieuwe duurzame methoden ontwikkelen.³⁶⁰

Dergelijke conferenties verhogen het *commitment* tot implementatie en naleving van de overeenkomsten op basis van de waarden waarvoor Europa wil staan. Een belangrijk document dat de Europese bevolking de mogelijkheid geeft actie te ondernemen tegen de niet-naleving van overeenkomsten en verdragen en het niet respecteren van de fundamentele mensenrechten, is het Europese Sociale Charter. Op 1 juli 1999 trad een herziene versie van het Europese Sociale Charter in werking. Dit Charter moet de economische en sociale rechten van alle burgers op het Europese continent beschermen. Dit houdt ook het recht op huisvesting of *secure tenure* in.

---

³⁵⁷ Handvest van Aalborg, Handvest van Europese steden en gemeenten op weg naar duurzaamheid, <http://sustainable-cities.eu/> (12/07/2007)

³⁵⁸ BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006, pp. 117-120.

³⁵⁹ Steunpunt Lokale Agenda 21, <http://www.sla21.be> (12/07/2007)

³⁶⁰ Sevilla 2007, Taking the commitments to the streets, <http://www.sevilla2007.org> (12/07/2007)

Bijgevolg heeft een belangenvereniging zoals de *European Federation of National Organizations Working with the Homeless* (FEANTSA) de mogelijkheid om klacht in te dienen tegen Europese regeringen die dit elementaire mensenrecht niet respecteren. Dit is een belangrijke beschermende maatregel ten voordele van de minst weerbaren, ware het niet dat een officiële klachtindiening enkel mogelijk is in vijf van de 41 geregistreerde Europese landen. Tot nu toe hebben slechts vijf landen, Frankrijk, Zweden, Italië, Roemenië en Slovenië het Europese Sociale Charter geratificeerd. De meeste EU-lidstaten hebben het wel ondertekend maar niet geratificeerd. Erger, Nederland, Spanje, Duitsland en Ierland hebben het Europese Charter noch ondertekend noch geratificeerd.³⁶¹

4.4.1.2. Europese strategieën die de Europese beleidsagenda over duurzame ontwikkeling van steden vorm geeft.

In oktober 1998 nam de Europese Unie de *'Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action'* aan. Deze strategie heeft vier doelstellingen. Ten eerste wilde men de economische vooruitzichten en tewerkstelling in steden verhogen. Ten tweede promoot men gelijke kansen en sociale integratie. Een derde doelstelling is de stedelijke omgeving verbeteren (afval, transport, energie management enz.). Als laatste wil deze strategie bijdragen aan goede stedelijke *governance* en verhoogde participatie van de lokale bevolking. Voor elke doelstelling reikt deze strategie bijbehorende actieplannen aan.³⁶² Zes jaar later, in 2004 vaardigde de Europese Unie een communicatie *'Towards a Thematic Strategy on the Urban Environment'* uit. Beide strategieën hielpen de Europese beleidsagenda over duurzame steden promoten. De strategie van 2004 is van belang omdat ze Agenda 21 van de *Earth Summit* op het lokale niveau promoot, LA21 genaamd. De Europese Unie brengt een aantal stedelijke problemen zoals lawaai, slechte luchtkwaliteit, zwaar verkeer, gebrek aan strategische planning en negeren van de milieuwetgeving onder de aandacht. De strategie wil de kwaliteit van de steden verbeteren om de Europese stedelijke bewoners een gezonde leefomgeving te verzekeren. Op het nationale en lokale niveau werd actie ondernomen. Nationaal is o.a. in het Verenigd Koninkrijk de promotie van duurzame steden een onderdeel geworden van de alledaagse planning en ontwikkelingsagenda's. Lokaal promoten de plaatselijke autoriteiten duurzame ontwikkeling in steden door plannen voor transport en landgebruik te ontwerpen.³⁶³ Recentelijk, begin 2006 bouwt de Europese Commissie met de *"Thematic Strategy on the Urban Environment"* haar strategie verder uit. Het doel van deze strategie is Europese steden groener maken door bestaande beleidsvoorstellen beter te implementeren. Nieuwe initiatieven tot implementatie blijven voorlopig achterwege. Het *European Environmental Bureau* (EEB) betreurt dat de Commissie geen nieuwe wetgevende voorstellen heeft gedaan. Bovenstaande strategie legt volgens het EEB de verantwoordelijkheid bij de lidstaten en steden zelf om beter te presteren op gebied van lawaaihinder, verkeersopstopping, luchtkwaliteit, afvalmanagement enz. Dergelijke benaderingen werkten in het verleden niet en zullen wellicht ook nu weinig effect ressorteren.

---

³⁶¹ Revised European Social Charter Protects Housing Rights, <http://www.unhabitat.org/> (12/07/2007)

³⁶² Communication from the Commission to the Council, the European parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on sustainable urban development in the European Union: a framework for action, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/pdf/caud/caud_en.pdf (12/07/2007)

³⁶³ Communication from the Commission to the Council, the European parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, towards a thematic strategy on the urban environment COM(2004)60, Brussel, 11/02/2004.

Terwijl de *Council of European Municipalities and Regions* dan weer enthousiast is over de strategie en de sterke nadruk op het subsidiariteitsprincipe. Een *bottom-up* benadering is volgens ideaal. Hun enthousiasme over de strategie neemt echter ook hun twijfel over de implementatie ervan niet weg. Ook zij zien weinig kans tot uitvoering door gebrek aan politieke steun op het lokale niveau.³⁶⁴

Naast dit *Framework for Action* ontwikkelt de Europese Unie sinds 1994 URBAN, een initiatief om duurzame ontwikkeling te ondersteunen in stedelijke gebieden die moeilijkheden ervaren een duurzaam stedelijk beleid te ontwikkelen. URBAN I liep van 1994 tot 1999 en URBAN II liep van 2000 tot 2006. Opzet was het ontwerpen en implementeren van innoverende ontwikkelingsmodellen teneinde achtergestelde stedelijke gebieden terug op het economische en sociale ontwikkelingspad te brengen. Informatie en ervaringen worden met behulp van dit initiatief uitgewisseld op het Europese niveau.³⁶⁵

Tot zover het kader waarbinnen de Europese Unie de duurzame ontwikkeling van Europese steden en gemeenten ondersteunt. Volgt nu een bespreking van een samenwerkingsproject tussen de Europese Unie en UN Habitat. Daarna licht ik drie projecten toe buiten de Europese grenzen ter verbetering van de situatie in sloppenwijken. Enerzijds voorziet de Europese Unie in de financiële ondersteuning van deze projecten. Anderzijds helpt de Europese Unie bij het installeren van installaties om de toegang tot veilig drinkwater en sanitaire basisdiensten te verzekeren.

4.4.1.3. Samenwerking tussen de Europese Unie en UN Habitat

Sinds 2001 zijn de Europese Commissie en UN Habitat geëngageerd in een samenwerkingsproces om de implementatie van de Habitat Agenda en *target 11* mogelijk te maken. Tijdens het tweede *World Urban Forum* in Barcelona in september 2004 lanceerden DG Onderzoek en UN Habitat de publicatie '*Creating a world of sustainable cities*'. Daarin wordt beschreven dat beide partners onderzoek zullen verrichten om de stedelijke problemen aan te pakken en duurzame oplossingen aan te bieden. Er werd een gemeenschappelijke database voor onderzoeksresultaten opgericht en er werden data vastgelegd voor volgende conferenties die de samenwerkingsactiviteiten tussen de EU en UN Habitat verder complementair maken.³⁶⁶ De resultaten van het onderzoek zullen worden doorgespeeld aan experts en beleidsmakers zodat deze de stedelijke problemen op een efficiënte manier kunnen aanpakken.³⁶⁷

4.4.1.4. Duurzame ontwikkeling in Afrikaanse steden

Afrika is gekenmerkt door een sterke emigratie naar de steden omwille van het gebrek aan plaatselijke werkgelegenheid. De bevolking in steden groeit daardoor zo snel dat de arbeidsmarkt de voortdurende inwijking niet kan bijhouden. Hoewel de demografische groei en de migratie naar steden iets minder hoog is als in Afrika, zien we in de Aziatische landen een

---

³⁶⁴ Low level of ambition for EU green cities strategy, 16/01/2006, <http://www.euractiv.com/> (12/07/2007)

³⁶⁵ Promoting of sustainable urban development, <http://ec.europa.eu/environment/funding/urban> (12/07/2007)

³⁶⁶ European Union en UN Habitat in new joint initiative, Barcelona, 16/09/2004, <http://www.unhabitat.org/> (12/07/2007)

³⁶⁷ European Commission joins UN Habitat to promote sustainable cities, Brussel, 17/02/2006, <http://www.unhabitat.org/> (12/07/2007)

gelijkaardige trend. In Latijns-Amerika groeien steden even snel als steden in geïndustrialiseerde landen. Gevolg is dat vele armen aan de rand van grote steden in *shantytowns* wonen.³⁶⁸ In Zuid-Afrika loopt een project tussen de stad Durban en de plattelandsgemeenschappen om de duurzame ontwikkeling van de exploderende stad in goede banen te leiden: Cato Manor vormt een bufferzone tussen beide. De *Cato Manor development association* krijgt van de Europese Unie financiële steun om scholen, bibliotheken en ziekenhuizen te bouwen en wegen aan te leggen. Dankzij leningen kan de bevolking in Cato Manor een veilig huis huren. De bevolking wordt geassisteerd in het vinden van een job.³⁶⁹

4.4.1.5. Zonas Urbano-Marginales de Guayaquil (ZUMAR) -project in Ecuador

In het noorden van Guayaquil ondersteunt de Europese Unie een project in de substedelijke omgeving, Bastion Popular. Het *Zonas Urbano-Marginales de Guayaquil* (ZUMAR)-project behandelt concrete problemen zoals het gebrek aan veilige drinkwatersystemen, rioolsystemen, onhygiënische sanitaire voorzieningen enz. Men wil de levenskwaliteit van de inwoners verbeteren door essentiële zaken voor duurzame ontwikkeling aan te bieden. Er zijn drinkwatersystemen geïnstalleerd en groene gebieden zijn met behulp van de gemeenschap gerenoveerd.³⁷⁰

4.4.1.6. Steun aan achtergestelde bevolkingsgroepen in de voorsteden van Rio de Janeiro en São Paulo, Brazilië.

In Brazilië woont 70% van de bevolking in steden. Sinds 2000 levert de Europese Unie een bijdrage in de strijd tegen uitsluiting van de arme bevolking in steden door actief deel te nemen aan een project voor stedelijke en sociale ontwikkeling. Dit programma wordt in samenwerking met de gemeentebesturen van Rio de Janeiro en Santo Andre (staat São Paulo) uitgevoerd. De acties van de gemeentebesturen zijn erkend door de autoriteiten van Brazilië tijdens de Wereldtop 'Istanboel + 5' in New York in 2001. Het gemeentebestuur van Santo Andre verbetert met deze steun de infrastructuur van de sloppenwijken van Sacadura Cabral en Tamarutaca. Een ander project zorgt voor beroepsopleidingen met als doel mensen met weinig kansen beter te integreren op de arbeidsmarkt.³⁷¹

Opvallend is dat de Europese Unie een institutioneel kader heeft ontwikkeld om de duurzame ontwikkeling van steden binnen de Europese Unie te promoten. Terwijl dergelijk kader ontbreekt voor de grootsteden en sloppenwijken in de rest van de wereld. De Europese Unie draagt nog niet bij aan het exporteren van dit institutionele kader. Maar ze biedt wel ondersteuning aan een aantal afzonderlijke projecten. Ik merk op dat alle acties die onder target 10 over water en

---

³⁶⁸ Development cooperation policy in the run up to 2000, Collection of communications from the Commission to the Council and the European Parliament and of relevant resolutions, declarations and conclusions of the Council of Ministers, May 1992-May 1995, Luxemburg, 1996, pp. 39-40.

³⁶⁹ Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, p. 111.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)

³⁷⁰ Annual Report 2005 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005, p. 78.
http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/annual_report_2005_en.pdf (18/03/2007)

³⁷¹ Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001, p. 176.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)

sanitair vallen, een significante bijdrage leveren aan het verbeteren van de levens van de sloppenbevolking (target 11). De definitie van de UN Habitat toont immers aan dat toegang tot verbeterd water en sanitair één van de vier vereisten is om de levens van de mensen in sloppenwijken te verlichten.

4.5. Conclusie

De Europese Unie is sterk in het formuleren en opstellen van strategieën, actieplannen en documenten. Ze slaagt er steeds opnieuw in een (soms te vage) consensus te bereiken onder haar nu al 27 leden. Ze is een voortrekker tijdens internationale onderhandelingen en conferenties en gebruikt haar ervaring als compromissluser om op internationaal vlak overeenkomsten in de wacht te slepen. De Europese Unie heeft er de capabilities voor. Met haar 27 lidstaten beschikt ze over een wijde waaier aan kennis, expertise en ervaring. Dergelijke voortrekkersrol is ze ook verschuldigd door haar presence. De Europese Unie is er. Men kan er niet omheen. Ze speelt bovendien, dankzij haar interne markt, een belangrijke economische rol op wereldvlak.

Tussen 2000 en 2005 zijn ontelbare strategieën, overeenkomsten en mededelingen de wereld ingestuurd. Retoriek is zonder meer het sterke punt van de EU. Belangrijke items voor het imago van de EU worden soms eindeloos herhaald. Op zich is dat geen probleem, maar worden ze ook uitgevoerd? Er moeten met andere woorden concrete plannen worden ontworpen, initiatieven worden gelanceerd en partnerschappen worden aangegaan om in de realiteit iets te verwezenlijken. Uit het voorgaande hoofdstuk leid ik af dat de Europese Unie voor de implementatie sterk afhankelijk is van de partners waarmee ze de overeenkomsten uitvoert. Een aantal veelbelovende initiatieven werden tijdens de periode 2000-2005 gelanceerd zoals het energie- en waterinitiatief, het FLEGT-actieplan, geïntegreerd watermanagement (IWRM), ECOFAC, ECOPAS en het samenwerkingsinitiatief met UN Habitat. Daaruit blijkt dat de goede intenties waargemaakt worden, initiatieven genomen worden en overeenkomsten gesloten zijn. De acties volgden. Hoewel, een kritische blik blijft aangewezen, vooral wanneer we op een meer structureel niveau kijken. Meermaals vroeg ik me af wat de échte prioriteiten van de Europese Unie zijn? Wil ze echt haar beloftes nakomen die op de Millenniumtop in New York werden overeengekomen? En wat is ze bereid om daarvoor in te leveren binnen haar grenzen? Zo lijkt de Europese Unie met haar gemeenschappelijk Europese landbouwbeleid veeleer begaan te zijn met het beschermen van de Europese boeren en de afzet van de Europese producten, dan met de Millenniumdoelstellingen. En hier raken we een heikel punt: in hoeverre is de Europese Unie in staat om het lobbyen van diverse belangengroepen te weerstaan ten bate van het belang van duurzame ontwikkeling? Ik heb tot nog toe geen redenen om aan te nemen dat de Europese handelspositie niet van groter belang wordt geacht dan het bestrijden van extreme armoede tegen 2015. Het interne en externe eigenbelang van de Europese Unie, zwaar gelobbyd door belangengroepen zoals zwaar wegverkeer, industrie, grote bedrijven enz., zit voorlopig de realisatie van de Europese waarden in de weg.

Ook de politieke wil van de lidstaten evolueert traag in de richting van duurzaamheid. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het niet ratificeren van het Europese Sociaal Charter. Daar staat tegenover dat de Europese Unie niet ophoudt een overvloed aan voorstellen te lanceren noch dat ze haar acties staakt ten gevolge van de kritiek die op haar wordt gegeven. Cruciale vraag is: zijn deze inspanningen voldoende? Worden de Millenniumdoelstellingen gerealiseerd als we dit tempo aanhouden? Belangrijker, slaagt de Europese Unie als civilian power erin om met behulp van haar soft politics zoals ontwikkelingshulp, handelsbeleid en politieke dialoog haar retoriek om te zetten in daadkracht, en wel dusdanig dat ze aan de verwachtingen voldoet? Dit is het onderwerp van het vijfde en laatste hoofdstuk.

Hoofdstuk 5: Stocktaking in 2005

5.0. Inleiding

Rijke landen zijn *off track* in het ondersteunen van arme landen om de Millenniumdoelen te bereiken. In 2005 gaven rijke landen proportioneel amper half zoveel ontwikkelingshulp dan in 1960. Ontwikkelingslanden gaan gebukt onder zware schulden en het wereldhandelssysteem slaagt er niet in om de onrechtvaardigheden die het systeem teweeg brengt, te neutraliseren. Het wereldhandelssysteem bevindt zich bijgevolg in een crisis omdat nog steeds praktijken worden getolereerd die armen systematisch discrimineren en verhinderen dat ze ook maar enige rol spelen in de wereldhandel.³⁷²

In dit hoofdstuk geef ik eerst een inleiding over de VN-Top in New York ter opvolging van de Millenniumdoelstellingen in 2005 (5.1.). Vervolgens kijk ik per indicator, aan de hand van grafieken, hoe de situatie sinds 1990 is geëvolueerd (stocktaking). Daaruit zal ik concluderen dat er slechts voor één indicator significante vooruitgang is geboekt (5.2.). In een laatste punt spreek ik me uit over de werkelijke bijdrage van de Europese Unie. Hebben de 27 lidstaten collectief genoeg gewicht in de schaal kunnen/willen leggen om een aanzienlijke bijdrage te leveren in het bereiken van de Millenniumdoelstellingen? Heeft de EU de nodige wetgeving en beleidsvoorstellen ontworpen, aan de kar getrokken tijdens internationale conferenties, de nodige conventies geratificeerd enz. om een antwoord te bieden op de dalende bosbestanden, het verlies aan biodiversiteit, het hoge energieverbruik en gebruik van vaste brandstoffen, de watercrisis en de mensonwaardige omstandigheden in sloppenwijken? Slaagt ze erin deze effectief te implementeren en toe te passen? Of is er kloof tussen de retoriek en de realiteit?

Vooraf merken we op dat het niet eenvoudig is om de effecten van hulpverlening te meten noch met betrekking tot de input (financiële bijdrage) noch wat betreft de beoogde resultaten en de bereikte effecten. Op het niveau van landen en regio's bv. is het haast onmogelijk om de resultaten die één enkele donor boekt, eruit te lichten. Soms wordt het effect van activiteiten pas meetbaar na het verstrijken van een langere tijd. Dat komt omdat verscheiden organisaties betrokken zijn en coördinatie en complementariteit van het grootste belang zijn voor het welslagen van een project. Samenwerkende organisaties zijn bv. het Millenniumproject van de VN en *Partnership in Statistics in the 21st century* (PARIS 21).³⁷³ Het PARIS 21 voorziet de VN van de nodige statistieken om haar eigen effecten te meten.

5.1. Inleiding

Van 14 tot 16 september 2005 verzamelden de wereldleiders in New York voor een belangrijke Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Op de agenda staat onder meer een toetsing van de Millenniumdoelstellingen. Deze doelstellingen kunnen uitgroeien tot het grootste solidariteitsproject ooit, maar riskeren evengoed een flop te worden die de geloofwaardigheid van de internationale gemeenschap een zware klap toedient. Vier decennia lang boden de rijke landen met de ene hand ontwikkelingshulp aan, terwijl ze met de andere hand de

---

³⁷² EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActIonAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, p. 1.
<http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)

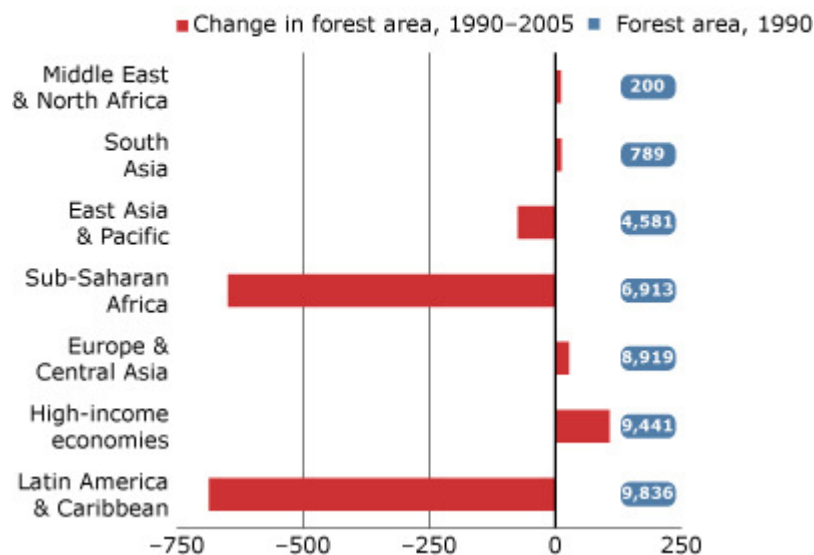
³⁷³ Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003, p. 61.
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)

ontwikkelingslanden handelskansen ontzegden of hen lieten stikken in de schulden. Tegenwoordig worden regeringen geacht aan te tonen dat hun beleid coherent is. Impliciet werd dergelijke coherentie altijd wel verwacht, maar nu deze coherentie deel uitmaakt van officiële beleidsnota's is er geen ontkomen meer aan.³⁷⁴

5.2. VN-Top in New York 2005: Stocktaking

In dit deel ga ik na of er al dan niet vooruitgang is geboekt ten opzichte van 1990. Zijn we op goede weg om de Millenniumdoelstellingen te behalen? Bedoeling is een algemeen beeld te geven van de inspanningen van de internationale gemeenschap ter verwezenlijking van Millenniumdoel zeven. Voor sommige indicatoren zijn 2002 en 2003 de laatste jaren waarvoor volledige data beschikbaar zijn. Hierdoor kan 2005 niet als eindpunt genomen worden. Ten aanzien van het uitgangspunt 1990 is het toch mogelijk om bepaalde tendensen te onderscheiden. Ik baseer me hoofdzakelijk op data van de Statistics Division van de Verenigde Naties en de Wereldbank.

5.2.1. Indicator 25: hoeveelheid bos in een land

Figuur 5: bebost gebied in de verscheidene regio's (1000 km²)³⁷⁵

Sinds 1990 zijn ongeveer 1,3 miljoen km² bos verloren gegaan. De teloorgang van bosbestanden is het grootst in de tropische wouden van Sub-Sahara Afrika, Latijns-Amerika en de Caraïben. In Europa en Centraal Azië en in andere hoge inkomenslanden bemerken we een stijging van het bosbestand, maar deze stijging is verwaarloosbaar in vergelijking met de enorme verliezen in andere regio's.³⁷⁶

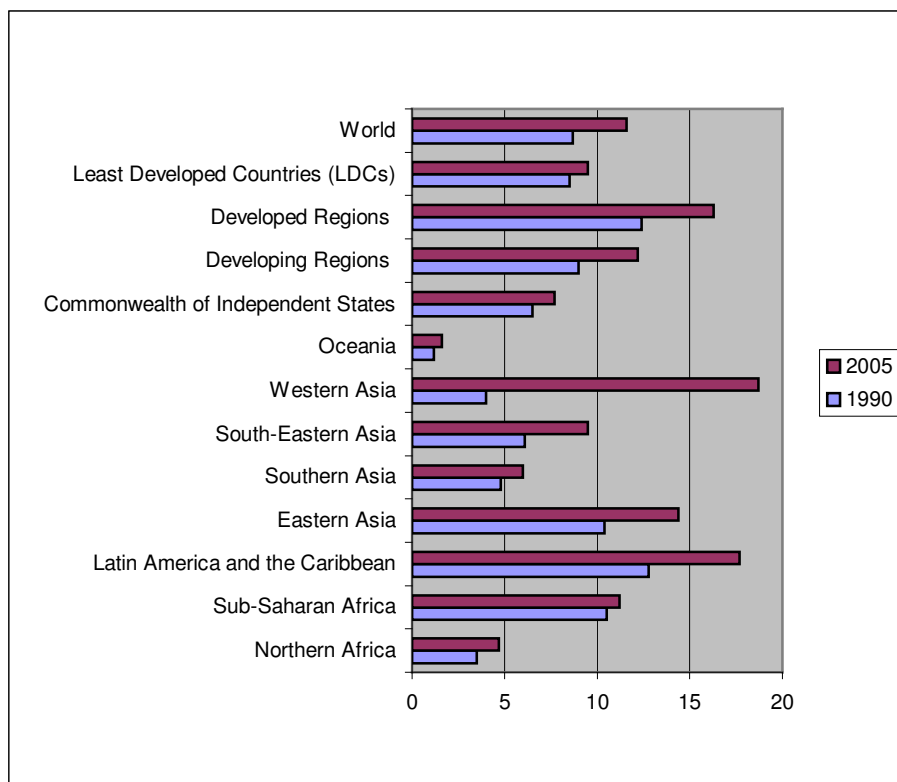
³⁷⁴ VANDAELE, J., Millenniumdoelstellingen moeten armoede halveren, België laat kansen liggen.

In: Mondiaal Magazine, september 2005, pp. 29-33.

³⁷⁵ <http://ddp-ext.worldbank.org/> (10/07/2007)

³⁷⁶ Ibid.,

5.2.2. Indicator 26: hoeveelheid gebied waar de biologische diversiteit is beschermd

Figuur 6: beschermd gebied om de biologische diversiteit te waarborgen (percentage)³⁷⁷

Positief nieuws is dat 19 miljoen km² nu beschermd gebied is.³⁷⁸ Dit is 13% van de wereldwijde landoppervlakte. Dit betekent een stijging met 15% ten opzichte van 1994. Dergelijke expansie steekt een hart onder de riem, ware het niet dat sommige beschermde gebieden niet altijd duurzaam beheerd worden. Bovendien zijn mariene gebieden ondervertegenwoordigd binnen die 13%. Minder dan 1% van alle mariene ecosystemen wordt beschermd. Het staat vast dat aan het verlies van planten en dieren nog geen halt is toegeroepen, wat tegen 2010 al wel het geval zou moeten zijn volgens de Conventie over Biologische Diversiteit. De grote vooruitgang in West-Azië is te danken aan de oprichting van een groot beschermd gebied in Saudi-Arabië.³⁷⁹

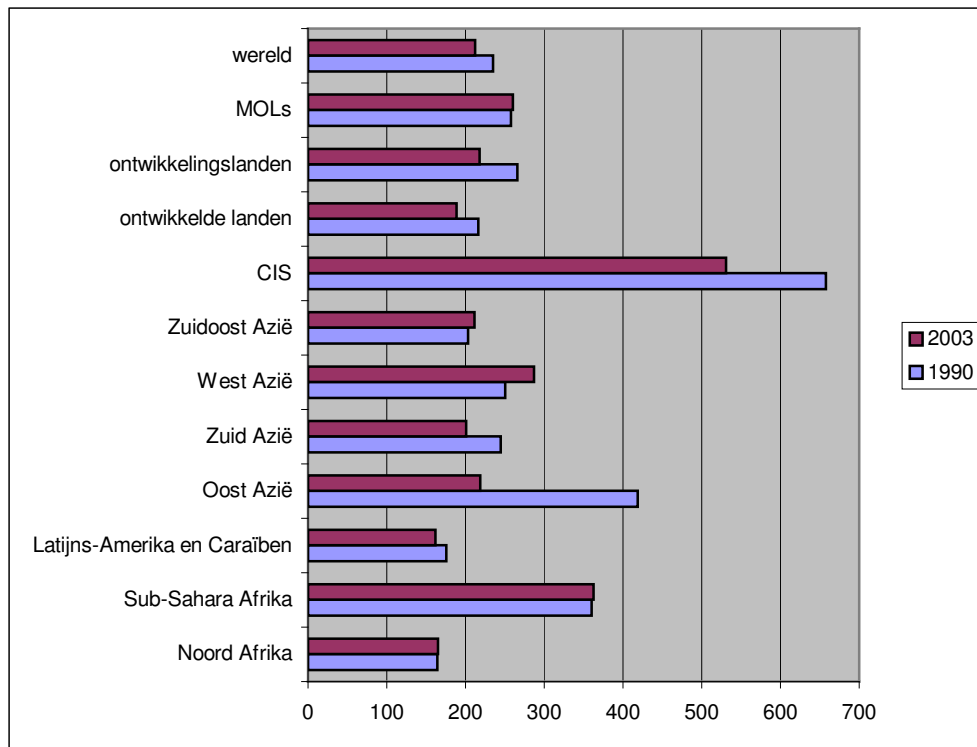
³⁷⁷ <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Data/Trends.htm> (12/7/2007)

³⁷⁸ VANDAELE, J., Millenniumdoelstellingen moeten armoede halveren, België laat kansen liggen. In: *Mondiaal Magazine*, september 2005, pp. 29-33.

³⁷⁹ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 31. <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

5.2.3. Indicator 27: het energieverbruik ten opzichte van het BNP + indicator 29: het aantal mensen dat vaste brandstoffen gebruikt

Figuur 7: het energieverbruik ten opzichte van het BNP (kg oil equivalent per dollar BNP)³⁸⁰

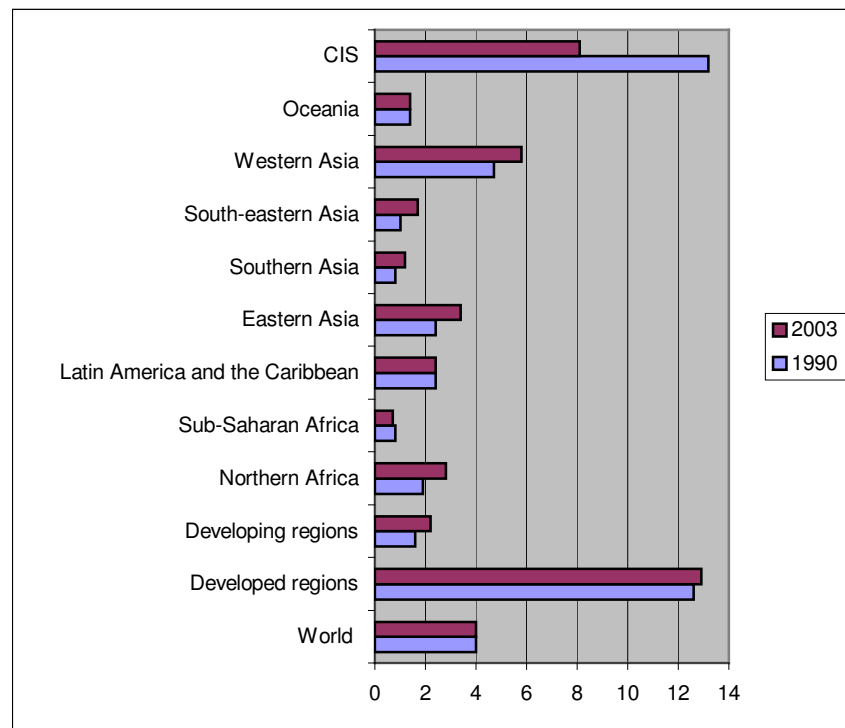
Energie-efficiëntie, toegang tot propere technologieën en veilige brandstoffen is bijna overal toegenomen, zij het in beperkte mate. De transfer van energievriendelijke technologieën naar ontwikkelingslanden, waar de energiebehoefte snel de hoogte ingaat, gebeurt niet snel genoeg. Daardoor blijft het gebruik van hout, gewasresten en steenkool voor huishoudelijke taken in ontwikkelingslanden voor ernstige milieu- en gezondheidsproblemen zorgen. Momenteel zijn voor indicator 29 nog geen data beschikbaar.³⁸¹ Onder impuls van het Kyoto Protocol is een zoektocht in gang gezet naar CO₂-vrije of CO₂-arme energiebronnen. Als eerste piste wordt rationeel energiegebruik gepromoot. Elke energiebesparende maatregel is immers een emissiebesparende maatregel. Beter geïsoleerde woningen, zuinigere wagens en warmtekrachtkoppeling bij industriële productieprocessen moeten de energievraag en dus ook de uitstoot naar beneden helpen. Een tweede spoor is het promoten van CO₂-vrije energieproductie, zoals windenergie, zonne-energie en andere hernieuwbare energiebronnen die nagenoeg CO₂-vrij zijn. Op te merken valt, dat ook de productie van nucleaire elektriciteit vrij is van CO₂-uitstoot. Maar de promotie hiervan leidt tot een discours waar we nu niet verder op ingaan. Een derde piste geldt de propere kooltechnieken die de idee van kolen als energieleverancier nieuw leven moet inblazen. Momenteel

³⁸⁰ <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Data/Trends.htm> (12/7/2007)

³⁸¹ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 31. <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

worden dergelijke technieken alleen op experimentele basis onderzocht. Er zijn al wel steenkoolcentrales met een verhoogd rendement en verminderde uitstoot op de markt.³⁸²

5.2.4. Indicator 28: CO₂-uitstoot en gebruik van CFK's

Figuur 8: CO₂ -uitstoot per hoofd van de bevolking (ton)³⁸³

De CO₂ -uitstoot van ontwikkelingslanden is tussen 1900 en 2005 nog gestegen. De emissies van de geïndustrialiseerde landen zijn op hetzelfde niveau gebleven, terwijl de broeikasgasuitstoot van de *Commonwealth of Independent States* (CIS) die bestaat uit voormalige Sovjetrepublieken, aanzienlijk is gedaald. Het feit dat geïndustrialiseerde en rijke landen geen vooruitgang hebben geboekt in hun CO₂ emissies, kan voor een gedeelte worden verklaard doordat het Kyoto Protocol pas in 2005 in werking is getreden. Toch zou dit geen excuus mogen zijn om de inspanningen tegen klimaatverandering dan pas aan te vatten.³⁸⁴ Er is wel aanzienlijke vooruitgang geboekt in het terugdringen van de *Ozon depleting substances* (ODS). CFK's zijn een vorm van ozonafbrekende stoffen die de stratosfeer van de ozonlaag vernietigen. Als dergelijke ODS worden vermeden en vervangen door minder gevaarlijke stoffen, kan het gat in de ozonlaag verkleinen en uiteindelijk worden gedicht.³⁸⁵ Dit wordt gemeten aan de hand van *Ozon depleting*

³⁸² Energie, altijd te weinig en toch...

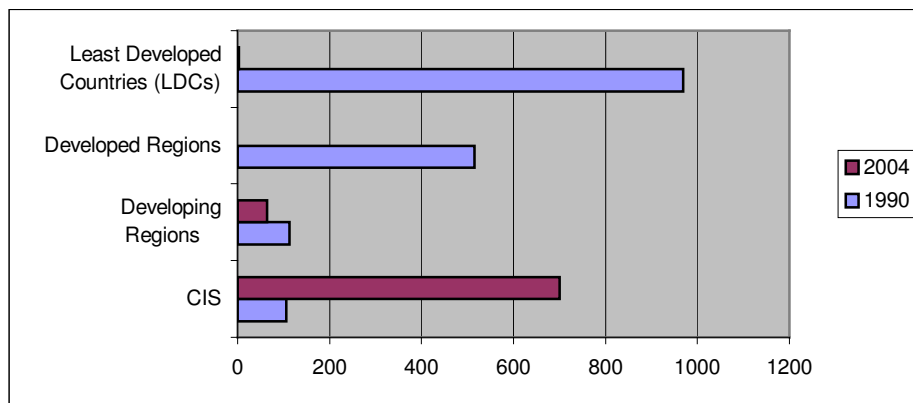
[http://www.argusmilieu.be/ONLINEDOCUMENTATIE/MF_OLD/Alles/2006/ENERGIEMIX\(1996_3\).htm](http://www.argusmilieu.be/ONLINEDOCUMENTATIE/MF_OLD/Alles/2006/ENERGIEMIX(1996_3).htm) (10/07/2007)

³⁸³ <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Data/Trends.htm> (12/7/2007)

³⁸⁴ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 32. <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

³⁸⁵ Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, p. 19.

potential (ODP), wat refereert naar de mate van ozonafbraak die te wijten is aan deze stof. Volgens statistieken van de officiële VN site voor Millenniumindicatoren is het gebruik van ODS in geïndustrialiseerde landen gedaald van 114.000 ton ODP naar 63.000 ton ODP. In ontwikkelingslanden is de daling nog spectaculairder, van 514.000 ton naar 1.900 ton ODP. Ook in de MOLs zien we een gelijkaardig resultaat van 969.000 ton naar 2.600 ton ODP (zie figuur 9). Dergelijke verwezenlijkingen tonen aan dat vooruitgang op milieuvlak mogelijk is mits politieke wil en consensus binnen de internationale gemeenschap zowel over het probleem als over de oplossing. Men verwacht dat de ozonlaag over 50 jaar volledig zal hersteld zijn.³⁸⁶

Figuur 9: het gebruik van ozonafbrekende CFK's (1000 ODP ton)³⁸⁷

5.2.5. Indicatoren 30 en 31: halveren van het aantal mensen dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen

Slechts twee van de 48 Millenniumindicatoren evolueren volgens schema. Naast indicator 1 betreffende de daling van het percentage mensen dat moet leven van minder dan een dollar per dag, betreft het indicator 30 over de toegang tot veilig drinkwater. Het aandeel mensen dat toegang heeft tot veilig drinkwater is in alle ontwikkelingslanden samen, gestegen van 71% naar 80%. Het streefcijfer voor ontwikkelingslanden is 86% tegen 2015 (figuur 10 en 11). Zoals het er nu naar eruitziet, wordt dit gehaald.³⁸⁸ Deze gunstige prognose neemt niet weg dat er nog veel moet gedaan worden. In Sub-Sahara Afrika hebben nog steeds 300 miljoen mensen (42%) geen toegang tot veilig drinkwater en wereldwijd loopt dit op tot 1,1 miljard mensen.³⁸⁹ De grootste obstakels om vooruitgang te boeken in Sub-Sahara Afrika zijn conflicten en politieke instabiliteit. Bij politieke instabiliteit ontbreekt de overheidsstructuur om de investeringen in de watervoorziening via staatsstructuren te laten verlopen. En zoals we eerder hebben weergegeven zijn private investeringen in de watersector geen oplossing, enerzijds omdat hun betrokkenheid

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf
(24/05/2007)

³⁸⁶ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 32.

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

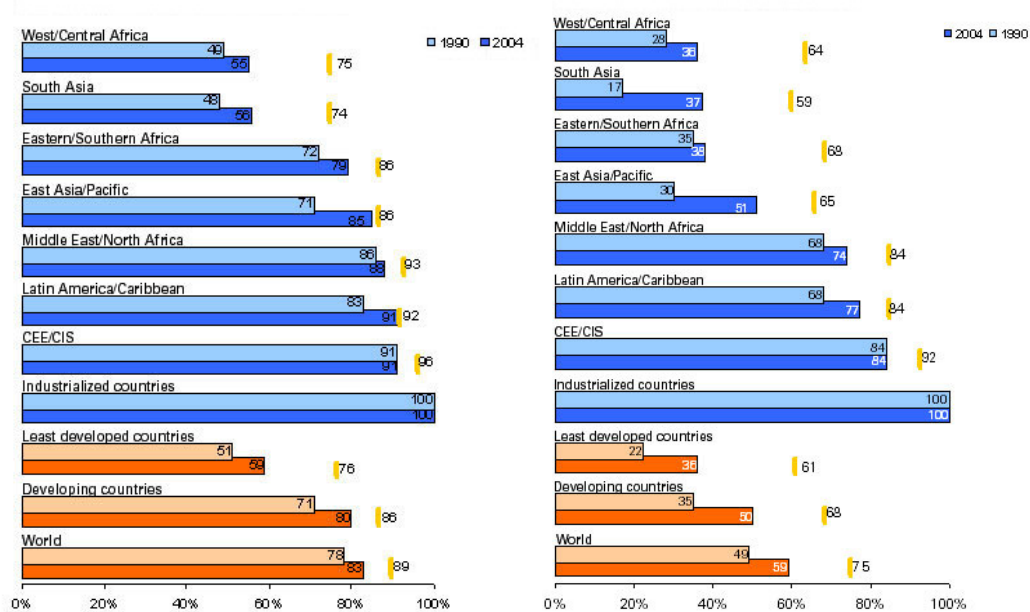
³⁸⁷ <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Data/Trends.htm>

³⁸⁸ VANDAELE, J., Millenniumdoelstellingen moeten armoede halveren, België laat kansen liggen.

In: Mondiaal Magazine, september 2005, pp. 29-33.

³⁸⁹ [\[ext.worldbank.org/ext/GMIS/gdmis.do?siteId=2&goalId=11&targetId=23&menuId=LNAV01GOA L7SUB1\]\(http://ext.worldbank.org/ext/GMIS/gdmis.do?siteId=2&goalId=11&targetId=23&menuId=LNAV01GOA L7SUB1\) \(11/07/2007\)](http://ddp-</p>
</div>
<div data-bbox=)

onvoldoende is, anderzijds omdat dit de prijzen dusdanig de hoogte in drijft dat de arme bevolking er niet mee gebaat is. In deze landen is de situatie bijzonder ontmoedigend, mede omdat het gebrek aan voorzieningen gepaard gaat met een hoge bevolkingsgroei.³⁹⁰

Figuren 10 en 11: het aantal mensen dat toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen (1990-2004-2015)³⁹¹

Bovenstaande figuur toont aan dat het aandeel van de bevolking in ontwikkelingslanden met toegang tot sanitaire basisdiensten steeg van 35% in 1990 naar 50% in 2004. Als deze trend aanhoudt, zullen in 2015 nog ongeveer 2,4 miljard mensen wereldwijd geen toegang hebben tot sanitaire basisvoorzieningen.³⁹² Dit is ongeveer evenveel als vandaag. Zoals uiteengezet in *target* 11 vormt de wereldwijde snelle urbanisering een enorme uitdaging in het voorzien van waterdiensten en sanitaire basisvoorzieningen.³⁹³

5.2.6. Indicator 32: de levens van 100 miljoen mensen die in sloppenwijken wonen verbeteren tegen 2020

Zoals eerder aangetoond, bestaan er scherpe verschillen in toegang tot veilig drinkwater en sanitaire basisvoorzieningen tussen stedelijke en landelijke gebieden. Op vlak van sanitair heeft de rurale bevolking half zo weinig toegang tot sanitaire voorziening dan de stedelijke bevolking.

³⁹⁰ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 33.

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

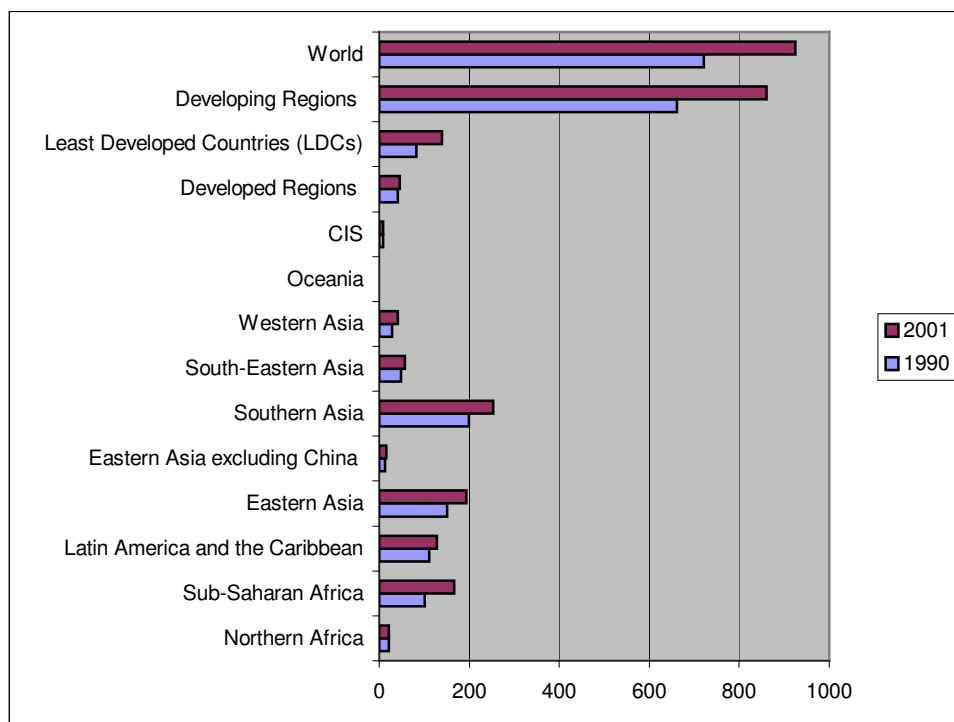
³⁹¹ WHO/UNICEF Joint Monitoring Program for Water Supply and Sanitation, juni 2006. (12/7/2007)

³⁹² http://ddp-ext.worldbank.org/ext/GMIS/gdmis.do?siteId=2&goalId=11&targetId=23&menuId=LNAV01GOA_L7SUB1 (11/07/2007)

³⁹³ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 33.

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

Statistieken over *coverage* in stedelijke gebieden tonen vaak hoopgevende tendensen. Daarmee worden echter de ontberingen in sloppenwijken verdoezeld. Zowel de toegang tot veilig drinkwater als sanitaire voorzieningen is bijzonder laag in de snelgroeiende sloppenwijken in ontwikkelingslanden. De stedelijke bevolking in ontwikkelingslanden groeit jaarlijks met meer dan 3%, wat drie keer sneller is dan de landelijke bevolking. Dit betekent dat de stedelijke gebieden elk jaar met 100 miljoen mensen groeien. Dit leidde in 2007 tot een historische gebeurtenis: vanaf nu is het aantal mensen in steden groter dan de landelijke bevolking.³⁹⁴ Tegelijk tonen de statistieken in geen enkele regio een verkleining van de slumpopulatie. Vooral in Zuid- en Oost-Azië en Sub-Sahara Afrika zien we een explosieve toename van het aantal mensen in sloppenwijken. Het aantal mensen per m² lijkt mij een objectieve maatstaf om te zien of er verbetering komt in de levens van de mensen in sloppenwijken. Immers, hoe meer mensen op minder m² in slums wonen, hoe minder plaats er is waardoor de woonoppervlakte per persoon nog kleiner wordt, de beschikbare hoeveelheid water met meer moet gedeeld worden en de sanitaire voorzieningen door meer mensen gebruikt moeten worden. Hoe meer mensen, hoe meer aanbod van werkwilligen op de arbeidsmarkt waardoor minder loon moet betaald worden en de verarming doorzet.

Figuur 11: het aantal mensen dat leeft in sloppenwijken (miljoen)³⁹⁵

5.2.7. Conclusie

Slotom is dat het er tot nu toe op lijkt dat de meeste indicatoren van Millenniumdoel zeven niet gehaald worden, met uitzondering van indicator 30 over veilig drinkwater. Ook het gebruik van ozonafbrekende CFK's is drastisch gedaald. Hoewel dit geen officiële indicator is, draagt dergelijke vooruitgang aanzienlijk bij tot het dalen van de CO₂ -uitstoot. Toch kunnen we

³⁹⁴ The Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, p. 34.

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)

³⁹⁵ <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Host.aspx?Content=Data/Trends.htm> (12/7/2007)

besluiten dat er dringend moet worden bijgestuurd, indien we de Millenniumdoelstellingen als een realistische uitdaging willen behouden. De Millennium+5 Top (New York 2005) is onder meer bedoeld om voor het nodige nieuw elan te zorgen. Volgens John Vandaele, journalist bij het maandblad MO* Mondiaal Magazine, zijn de ontwerpteksten alvast niet indrukwekkend.³⁹⁶

5.3. Conclusie: De Europese Unie: capability-expectations gap?

In de Communicatie over de '2005 UN Summit: Addressing the global challenges and making a succes of the reformed UN' zegt de EU dat ze vastberaden is om in te gaan op de verwachtingen van de internationale gemeenschap en om een sterke bijdrage te leveren zodat de VN-Top een succes wordt. De EU voegt hieraan toe dat haar engagement en inspanningen niet samen met de Top zullen eindigen, maar dat ze ook nadien een voortrekkersrol zal spelen. Bovendien erkent de EU het belang van een geïntegreerde beleidsbenadering en beleidscoherentie. Verder benadrukt deze mededeling dat de EU sterk geëngageerd zal blijven om de Millenniumdoelen te realiseren, zowel binnen de EU als op internationaal vlak.³⁹⁷

*In het kader van haar civilian power Europe imago probeert de Europese Unie aldus met behulp van **soft politics** bij te dragen tot de realisatie van Millenniumdoel zeven.* Dit is ook wat Duchêne bedoelt met de promotie door een civiele macht van de idealen van democratie, mensenrechten, economische groei en internationale samenwerking in ontwikkelingslanden door middel van *soft politics*.³⁹⁸ Centrale componenten van de Europese externe actie in het kader van een duurzaam leefmilieu zijn politieke dialoog, financiële bijdragen aan ontwikkelingslanden en handelsbeleid.³⁹⁹ Deze drie elementen werken we achtereenvolgens uit.

Een eerste element van de soft politics van de EU is politieke dialoog. Tijdens de periode 2000-2005 heeft de EU al vele pro-poor en environment-related initiatieven en beleidsvoorstellen uitgewerkt. In het kader van projecten zoals het EU-waterinitiatief, het energie-initiatief, geïntegreerd watermanagement, het FLEGT-actieplan enz. trad de Europese Unie in dialoog met de partnerlanden.⁴⁰⁰ Partnerschappen werden aangegaan om de ontwikkelingslanden te ondersteunen in het realiseren van een duurzaam leefmilieu. Het valt mij op dat de Europese Unie bij het aangaan van partnerschappen steeds opnieuw de nadruk legt op ownership. Met ownership wordt bedoeld dat het ontvangende land (het ontwikkelingsland in kwestie) de exclusieve rechten en controle behoudt over de projecten die via het partnerschap worden uitgevoerd. Een prachtig principe, want enkel het ontvangende land weet perfect welke behoeften het grootst zijn, wat

---

³⁹⁶ VANDAELE, J., Millenniumdoelstellingen moeten armoede halveren, België laat kansen liggen. In: Mondiaal Magazine, september 2005, pp. 29-33.

³⁹⁷ Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the 2005 UN Summit, addressing the global challenges and making a success of the reformed UN COM(2005) 259, Brussel, 15/06/2005, pp. 2-5.

³⁹⁸ STAVRIDIS, S., Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe, EUI Working Papers, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001, pp. 3-6.

³⁹⁹ Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, pp. 4-8. http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)

⁴⁰⁰ Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over VN-Top 2005, de mondiale uitdagingen aanpakken en de hervormde VN doen slagen COM(2005) 259, Brussel, 15/06/2005, p. 8.

waar moet gebeuren enz. Ware het niet dat de Europese Unie haar eigen principes niet altijd respecteert. Denken we maar terug aan de verplichting van de EU aan ontwikkelingslanden tot participatie van de private sector in wateraangelegenheden, terwijl privaat aangestuurde waterdiensten niet de nodige investeringen kunnen garanderen noch voordelen voor de bevolking bieden. Of aan de tegenstand van bepaalde landen om tegen de druk van de EU in, hun efficiënt toegankelijke non-profit water distributiesystemen te vrijwaren van privatisering.⁴⁰¹

Een tweede element van soft politics van de EU is haar Europese ontwikkelingshulp. We hebben in hoofdstuk drie gezien dat de EU er in 2006 net niet in slaagde een tussentijdse ODA-target te halen. Ondanks dit falen blijft de EU de grootste ontwikkelingsdonor ter wereld met een jaarlijks budget van meer dan 9 miljard euro. Volgens Jan Vandemoortele, directeur van de groep Armoedebestrijding bij het UNDP, moet het bereiken van dergelijke ODA-targets en de 0,7% ODA/BNP norm, niet overroepen worden. De Millenniumdoelstellingen wekken ten onrechte de indruk dat donoren door voldoende hulp te bieden, alles kunnen oplossen. Hierbij wordt slechts de externe factor in acht genomen. De interne factor, namelijk de politieke en economische hervormingen in de ontwikkelingslanden zelf, wordt dan veronachtzaamd. Volgens Vandemoortele is de idee, dat als de donoren 0,7% ODA/BNP betalen de Millenniumdoelstellingen kunnen bereikt worden, waanzinnig. Spijtig genoeg is er geen lineair verband tussen het ontvangen van ontwikkelingssteun door de regeringen in ontwikkelingslanden en het bereiken van het beoogde effect voor de armsten. Het resultaat is niet gegarandeerd, het hangt immers ook altijd af van persoons- en cultuurgebonden factoren.⁴⁰² Dat neemt niet weg dat de Europese Unie, als grootste donor van ontwikkelingshulp, het juiste signaal geeft, vooral op vlak van elementaire voorzieningen zoals water en sanitair. Commissaris Michel beloofde trouwens in 2005 dat de hulpbudgetten nog zullen stijgen. Hoe incongruent subsidiëring verloopt, blijkt uit het feit dat de landbouwsubsidies van de EU de voorbije jaren wel al met 33% gestegen zijn.⁴⁰³

Dat brengt ons bij een derde element van de soft politics van de EU, namelijk het Europese handelsbeleid. Het EU handelsbeleid was niet het opzet van deze thesis. Ik heb me beperkt tot het bespreken van het gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid, omdat deze twee het meest relevant waren in het kader van verlies aan biodiversiteit zowel binnen als buiten Europa. Het GLB en GVB zijn niet-duurzame EU-praktijken die tot op de dag van vandaag, afbreuk doen aan andere duurzame ontwikkelingsinitiatieven van de EU en andere donorlanden.

Deze drie elementen tonen aan dat de Europese Unie duidelijk beschikt over een aantal **capabilities**. Ze heeft veel ervaring met (moeilijke) onderhandelingen, politieke dialoog en ze beschikt over een aanzienlijk ontwikkelingsbudget. Ze heeft dus hulpbronnen ter beschikking. Ook de economische aantrekkingskracht van de interne markt werkt als een magneet voor ontwikkelingslanden. Toch stelt Christopher Hill dat de capabilities van de Europese Unie eerder gelimiteerd zijn. Daarom mogen we geen onrealistische verwachtingen koesteren, o.a. met betrekking tot haar vermogen om een duurzaam leefmilieu te realiseren binnen en buiten de Europese Unie. Volgens Hill zijn capabilities beleidscoherentie, beschikbaarheid van hulpbronnen

---

⁴⁰¹ 22 March is World Water Day and the clock is ticking for donors to take action on the humanitarian and ecological water crisis that leaves one billion people without access to clean water, <http://www.worldwaterday.eu/> (29/03/2007)

⁴⁰² VANDEMOORTELE, J., Millenniumdoelen worden verkeerd begrepen. In: IPS Mondiaal Nieuws, Brussel, 06/07/2007.

⁴⁰³ VANDAELE, J., Millenniumdoelstellingen moeten armoede halveren, België laat kansen liggen. In: Mondiaal Magazine, september 2005, p. 33.

en de bekwaamheid om ze te gebruiken.⁴⁰⁴ Hulpbronnen houden zowel financiële middelen in als kennis, expertise, onderhandelingsvaardigheden enz. Grote moeilijkheid voor de EU is het feit dat ze een regulatorische staat is. Dat betekent dat de EU zelf over weinig eigen budgetten beschikt. Het zijn de lidstaten die in grote mate projecten en initiatieven financieren. De beschikbaarheid van financiële hulpbronnen wordt bijgevolg in grote mate bepaald door de politieke wil van de afzonderlijke EU-lidstaten. Capabilities inzake milieubeleid zijn beschikbaar voor de Europese Unie als geheel, door haar presence, haar expertise, haar intensieve netwerk van economische afhankelijkheidsrelaties en de bilaterale diplomatieke links van de lidstaten.⁴⁰⁵

Volgens Hill beschikt de EU niet over voldoende hulpbronnen, is ze niet bekwaam deze efficiënt in te zetten en te mobiliseren omdat ze niet **coherent en consistent** optreedt/kan optreden.⁴⁰⁶ Ondanks deze beperkingen zou de Europese Unie meer kunnen doen om de kwaliteit van haar hulp en dus ook de impact ervan op de Millenniumdoelen te verhogen. Essentieel daarbij is coördinatie en harmonisering met andere donorstrategieën en met de strategieën van partnerlanden.

De EU erkent haar gebrek aan coördinatie en harmonisering in haar communicatie 'Speeding up progress towards the Millennium Development Goals'. Het document stelt vast dat dit gebrek aan harmonisering zware administratieve lasten legt bij de partnerlanden en hen opzadelt met onnodig hoge kosten.⁴⁰⁷ Ook in de mededeling over 'Policy coherence for development' uit 2005 erkent de EU dat een betere coherentie van het beleid aangewezen is. Dit moet de ontvangers van de ontwikkelingshulp in een betere positie stellen om de Millenniumdoelen te bereiken. Om deze lacune aan te vullen, diende de Europese Commissie eind 2004 een aantal voorstellen in om meer beleidscoherentie te promoten binnen de 27+1 kaders van het Europese ontwikkelingsbeleid. Zo ontstonden een aantal 'coherence for development commitments' die moeten bijdragen tot het bereiken van de Millenniumdoelstellingen. Deze verbintenissen werden door de Europese Unie en de lidstaten aangenomen als een 'joint engagement' om de eenvormigheid in het beleid te verhogen. De Europese Commissie verbond zich ertoe tussen 2005 en 2010 een rapport uit te brengen over coherentie in het ontwikkelingsbeleid tussen de EU en haar lidstaten.⁴⁰⁸ Punt is de verschillende relevante domeinen te integreren zodat duurzame inspanningen in het ene domein niet teniet worden gedaan door niet-duurzame praktijken in een ander domein. Toegepast op Millenniumdoel zeven is het tot nog toe zo dat het gemeenschappelijke landbouw- en visserijbeleid de inspanningen om de biodiversiteit te handhaven, teniet doet. Ook het Europese handels-, energie- en transportbeleid hebben een niet te onderschatten impact op ontwikkelingslanden die onder meer daardoor problemen ondervinden

---

⁴⁰⁴ HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: Journal of Common Market Studies (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

⁴⁰⁵ BRETHERTON, C., VOGLER, J., The European Union as a global actor (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 236-295.

⁴⁰⁶ HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: Journal of Common Market Studies (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

⁴⁰⁷ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the European Economic and Social committee on speeding up progress towards the Millennium Development Goals, the European Union's contribution COM(2005)132, Brussel, 07/10/2005, p. 7.

⁴⁰⁸ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the European Economic and Social committee on policy coherence for development, accelerating progress towards attaining the Millennium Development Goals COM(2005)134, Brussel, 12/04/2005, pp. 3-19.

om hun economische groei te realiseren. Werken deze 'coherence for development commitments', dan worden al deze beleidssectoren op elkaar afgestemd. De EU heeft omwille van deze coherentie qua beleid, nog heel wat overleg te voeren met de lidstaten.

Zoals eerder vermeld is het ontwikkelingsbeleid een gedeelde bevoegdheid: de EC heeft haar eigen ontwikkelingsbeleid en beheert ongeveer 20% van de totale Europese ontwikkelingshulp in naam van de Gemeenschap. Tussen deze 27+1 ontwikkelingskaders zijn de 3 C's van toepassing, dit zijn principes van coördinatie, complementariteit en coherentie. Bij de implementatie van deze drie principes is de Commissie niet zomaar de 28^e speler, maar speelt ze een specifieke rol. De geloofwaardigheid van de externe actie van de EU en de effectiviteit van het Europees beleid vereisen een consensus over een gemeenschappelijk actieplatform. Hiermee wordt niet bedoeld dat er moet worden overgegaan naar een gecentraliseerd systeem voor ontwikkelingssamenwerking noch dat de bevoegdheden van de lidstaten moeten worden ingeperkt. Elke lidstaat bezit immers een unieke expertise in bepaalde domeinen en heeft dus een comparatief voordeel ten opzichte van andere lidstaten.⁴⁰⁹ Toch is tegelijk een gecoördineerd Europees ontwikkelingsbeleid uitermate belangrijk ter realisatie van een duurzaam leefmilieu omdat dit niet enkel bijdraagt tot het effectief realiseren van deze duurzaamheid, maar ook tot het realiseren van alle andere Millenniumdoelen. Dit omwille van het onderling sterk afhankelijke karakter van de Millenniumdoelstellingen.⁴¹⁰

Een andere dimensie van capability is de capaciteit om overeenkomsten te **implementeren** eens die gemaakt zijn. De mate waarin dit effectief gebeurt, heeft grote gevolgen voor de geloofwaardigheid van de Europese Unie. De EU krijgt immers de kritiek onbetrouwbaar te zijn in het uitvoeren van haar verklaringen. Er bestaat een gap tussen haar werkelijke capaciteit om verklaringen te implementeren en de verwachtingen van derden⁴¹¹. Als we deze gap willen dichten moeten ofwel de capabilities worden verhoogd ofwel de expectations dalen. Om dit eerste te verwezenlijken, zal een politieke en institutionele sprong nodig zijn wat enkel kan worden bereikt als de lidstaten intern overtuigd zijn om coherent te handelen.⁴¹² Dat de EU het belang van coherentie erkent, blijkt uit zowel de Europese Verdragen als de mededelingen die ik bovenstaand heb besproken. Ook belangrijk is dat de **expectations dalen**. De EU creëert verwachtingen die ze in de realiteit moeilijk kan waarmaken. De ambitie van het Europese beleid moet worden getemperd.⁴¹³ Dergelijke onrealistische verwachtingen heeft de Europese Unie zelf in het leven geroepen o.a. door de creatie van haar imago als milieuleider en specifiek klimaatleider. Sinds het begin van de klimaatonderhandelingen toonde de Europese Unie immers de ambitie om zichzelf te profileren als een leider. In 2005-2006 dreigde de EU haar geloofwaardigheid als klimaatleider te verliezen door onder meer het energievraagstuk. Dit

---

⁴⁰⁹ European Union Development Policy, issues paper, consultation of the future of EU development policy, 07/01/2005, pp. 8-10.

⁴¹⁰ Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the European Economic and Social committee on policy coherence for development, accelerating progress towards attaining the Millennium Development Goals COM(2005)134, Brussel, 12/04/2005, p. 4.

⁴¹¹ BRETHERTON, C., VOGLER, J., The European Union as a global actor (second edition), Routledge, London, 2006, pp. 90-110.

⁴¹² SMITH, M.E., Implementation, Making the EU's International Relations Work. In: HILL, C., SMITH, M. (eds.), International Relations and the European Union, Oxford university press, Oxford, 2005, pp. 156-165.

⁴¹³ HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: Journal of Common Market Studies (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993, p. 306.

energieprobleem werd weliswaar niet direct gelinkt met klimaat, maar het was wel duidelijk dat klimaat (indicator 28) als lange termijn uitdaging sterk gerelateerd is aan het gebruik van fossiele brandstoffen en energie (indicatoren 27 en 29). Bovendien maakten de Europese leiders zich zorgen over de toenemende Europese afhankelijkheid van o.a. Rusland voor energiebevoorrading en de spectaculaire olieprijsstijgingen. Met behulp van een nieuwe strategie probeerde de Europese Unie haar geloofwaardigheid als klimaatleider niet te verliezen en antwoord te bieden op het energievraagstuk. Zoals eerder vermeld in hoofdstuk vier stelde de Commissie Barroso op 10 januari 2007 voor dat de EU zich zou engageren tot een energiebesparing van 20%, een toename van de hernieuwbare energie met 20% van de energiemix en een daling van de emissies met op zijn minst 20% unilateraal en mogelijk met 30% onder een multilateraal akkoord. Op internationaal vlak ontstond tijdens deze periode een klimathype door o.a. de film 'An inconvenient truth' van Al Gore. Onder meer door deze hype kwam tegen dit Commissievoorstel geen weerstand van de verschillende politieke strekkingen. Bovendien kon de EU zonder een geactualiseerd standpunt haar internationale leiderschap in dit dossier verliezen. Vanden Brande zegt: "Het leiderschap verwerven en behouden in het klimaatdebat is een 'foreign policy objective' op zich geworden. Het verlies van de voortrekkersrol zou de internationale machtspositie van de EU bedreigen en zou het Europese klimaatbeleid in het gedrang brengen. Het Europees klimaatbeleid steunt immers grotendeels op de uitwerking van het internationale Kyoto akkoord en de EU heeft er alle belang bij om andere landen te overtuigen om mee te stappen in de klimaattrein." Dankzij dergelijk internationaal imago van klimaatleider kan het Europese klimaatbeleid steunen op een breed maatschappelijk draagvlak. Momenteel heeft de Europese burger weinig vertrouwen in de regulerende capaciteit van EU instituties. Dus moeten we de ambitie van de EU als klimaatleider ook in het licht zien van een antwoord op de institutionele legitimiteitscrisis. De nieuwe 20-20-20 klimaatdoelstellingen kunnen gezien worden als een poging om het vertrouwen van de Europeanen in de EU te herstellen. Dit akkoord kan naar de publieke opinie toe bewijzen dat het Europese project wel degelijk ergens toe dient en dat het zelfs het cruciale verschil kan maken.⁴¹⁴ Dergelijke beloftes zoals het 20-20-20 voorstel, de Kyoto doelstellingen, de post-Kyoto doelstellingen en biodiversiteitverlies een halt toeroepen tegen 2010 leiden ertoe dat de Europese capaciteit 'overstretched' raakt. Er worden verwachtingen gecreëerd waardoor de Europese burgers zich betrokken voelen bij de EU en waardoor de EU het label van milieuleider en specifiek klimaatleider opgepind krijgt. Maar gaan dergelijke beloftes het petje van de EU niet simpelweg te boven? En dan stelt zich vervolgens de vraag of dit nu het gevolg is van een gebrek aan politieke wil, dan wel gevolg is van werkelijke tekortkomingen in de Europese capaciteit?

Om deze vraag te beantwoorden ga ik te rade bij Hill en Smith. Ook zij constateren een groot aantal **gaps** tussen Europa's capaciteiten en de verwachtingen van derden. Deze gaps variëren per beleidsdomein. In low politics domeinen, zoals ontwikkelingsbeleid heeft de Europese Unie bijvoorbeeld meer invloed dan in high politics domeinen waarin ze haar weg nog moet vinden.⁴¹⁵ Studies hebben aangetoond dat er vooral problemen zijn met de 'carrying capacity' en de 'mobilisation capacity' van de hulpbronnen van de Europese Unie. Volgens Smith en Hill worden hulpbronnen langzaam uitgebreed, waardoor de Europese Unie meer bekwaam wordt om mee te spelen in internationale organisaties. Zo komen meer mogelijkheden vrij om de Europese retoriek gestand te doen. Daardoor kan de capability-expectations gap van Hill verkleinen. De 'carrying

---

⁴¹⁴ VANDEN BRANDE, E., Klimaatleider: ambitie van de Europese Unie? Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, 2007, pp. 1-9.

⁴¹⁵ SMITH, M.E., Implementation, Making the EU's International Relations Work. In: HILL, C., SMITH, M. (eds.), International Relations and the European Union, Oxford university press, Oxford, 2005, p. 171.

capacity' neemt dus toe. Nu moet de 'mobilisation capacity' nog verhogen zodat langzaamaan de kloof kan dichten en het concept capability-expectations gap overbodig wordt.⁴¹⁶ De capaciteit om bestaande middelen te mobiliseren hangt voor een groot deel af van de politieke wil van de EU-lidstaten. De bevoegdheid om ondertekende richtlijnen inzake buitenlands beleid in de nationale wetgevingen te implementeren, ligt nog steeds op het niveau van de lidstaten, waardoor de daadkracht van de EU in bepaalde domeinen minimaal blijft.

Blijft de vraag of de beschreven 'capability-expectations gap' nu het gevolg is van politieke onwil dan wel ontstaat door werkelijke tekorten van de Europese capaciteit? Volgens mij gaat het om een combinatie van beide factoren. Enerzijds zijn de lidstaten nog niet helemaal klaar om bevoegdheden die de kern van de nationale soevereiniteit raken, over te dragen naar het Europese niveau. Sommige bevoegdheden inzake buitenlands beleid vereisen de toestemming van de 27 lidstaten vooraleer de Europese Unie kan handelen. Hierdoor kan de Europese Unie niet het volle gewicht in de schaal werpen, wat nationale staten wel kunnen. Vooral grote lidstaten hebben het er moeilijk mee bevoegdheden betreffende buitenlands beleid af te staan. Is dit gebrek aan politieke wil? We kunnen dit zo noemen. Maar wanneer we beseffen dat dergelijke overdracht een drastisch institutionele aanpassing vergt, dan wil ik eerder van politieke onrijpheid spreken. Het is nog te vroeg voor een meer diepgaande heroriëntering van eeuwenoud nationalisme naar 'supranationalisme'. Anderzijds merken we hier en daar ook effectieve tekortkomingen in de Europese capaciteit. Dit komt onder andere door de versnippering van de beleidsvoering. Tot nog toe zijn drie commissarissen belast met afzonderlijke delen van het ontwikkelingsbeleid. Bovendien voeren verschillende DG's een eigenzinnige koers zonder al te veel rekening te houden met o.a. de Cardiff strategie en andere inspanningen om horizontale integratie mogelijk te maken. Ook tussen de verschillende ontwikkelingskaders van de lidstaten merken we grote verschillen. Daardoor is een coherent, consistent en efficiënt Europees ontwikkelingsbeleid onmogelijk. Toegepast op Millenniumdoel zeven zijn er wel pogingen om het Europese ontwikkelingsbeleid op vlak van duurzaam leefmilieu te coördineren, onder meer met behulp van de 'sustainable development strategy'. En dan blijkt dat deze strategie nauwelijks wordt nageleefd en merken we dat de lidstaten grotendeels hun eigen koers varen. Het Cardiff-proces, dat milieuoverwegingen poogde te integreren in de verschillende beleidsdomeinen, bleek bijgevolg al snel een doekje voor het bloeden. Terwijl dergelijk proces van samenwerking tussen Europese instellingen en lidstaten op vlak van ontwerpen, monitoren en opvolgen van werkzaamheden juist een voorwaarde is voor een coherent, consistent en efficiënt Europees ontwikkelingsbeleid dat environmental sustainability moet promoten. Omdat er nog geen integratie is van de uitvoering van verschillende richtlijnen, geraakt het ontwikkelingsbeleid niet op punt. Daardoor ontstaat soms regelrechte verwarring, zoals we zagen bij het waterbeleid. Partnerlanden geraakten verward over de doelstellingen en de manier waarop het waterinitiatief en de waterfaciliteit zich tegenover elkaar verhouden. Bij dergelijke verwarring is van coherent beleid geen sprake meer.

Laat ik concluderen met een positieve noot. De Europese Unie bezit macht waarmee ze belangrijke hervormingen kan doorvoeren. Denken we maar aan de toetreding van de 10 nieuwe lidstaten in mei 2004. De Europese Unie kan een ongelooflijk krachtige motor zijn voor het nastreven van positieve veranderingen. In het kader van Millenniumdoel zeven wil ik benadrukken dat de Europese Unie vaak op een positieve manier haar stempel heeft kunnen drukken op de realisatie van bepaalde indicatoren. Er werden vele projecten en programma's gelanceerd die ongetwijfeld een aanzienlijke bijdrage hebben geleverd aan de realisatie van een duurzaam

---

⁴¹⁶ HILL, C., SMITH, M., International Relations and the European Union, Themes and issues, Oxford university press, Oxford, 2005, p. 11.

leefmilieu. Er moet echter nog veel gebeuren, maar dit kan de EU niet alleen verwezenlijken. Voor de implementatie van haar initiatieven en programma's is de Europese Unie immers afhankelijk van partners in de ontwikkelingslanden. Het is belangrijk dat regeringen van ontwikkelingslanden ten volle meewerken aan het realiseren van een duurzaam leefmilieu. Binnen het bereik van de Europese Unie ligt het antwoord op de uitdaging het Europese ontwikkelingsbeleid meer coherent, consistent en effectief te maken. Het ontwikkelingsbudget moet verder stijgen. Het handelsbeleid tegenover de ontwikkelingslanden moet veranderen. Er is nog veel werk aan de winkel. De tijd loopt alvast door...

Algemene Conclusie

In hoofdstuk 1 gaf ik een inleiding over de Millenniumdoelstellingen. Eerst schetste ik een overzicht van de verschillende *summits* die de Millenniumtop in 2000 voorafgingen. De Millenniumdoelstellingen vormen een synthese van alle overeenkomsten op deze *summits*. Daarna gaf ik aan dat ik mij in deze thesis ging beperken tot het evalueren van Millenniumdoel zeven, wat het nastreven van een duurzaam leefmilieu inhoudt. Qua tijd beperkte in mij tot de periode 2000-2005.

Hoofdstuk 2 bestaat uit de theoretische omkadering van mijn onderwerp. Door gebruik te maken van het *civilian power* concept van François Duchêne en de *capability-expectations gap* van Christopher Hill gaf ik een theoretische fundering aan mijn onderzoeksvraag. Duchênes concept vormde een perfect uitgangspunt om de centrale vraag in deze scriptie te formuleren: nl. *tot op welke hoogte slaagt de Europese Unie erin om met behulp van haar civiele middelen haar belofte voor een duurzaam leefmilieu na te streven en bij te dragen tot de realisatie van Millenniumdoel zeven*. Met het concept van de *capability-expectations gap* van Hill zochten we een uitspraak te doen over het al dan niet in staat zijn van de Europese Unie om aan haar verwachtingen te voldoen.

In hoofdstuk 3 ben ik wat dieper ingegaan op het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie. Wat betreft haar milieubeleid wou ik aantonen dat dit domein doorheen de jaren sterk geëvolueerd is van een relatief onbelangrijk domein naar een *hot issue*, zeker op vlak van klimaatbeleid.

Het vierde hoofdstuk vormde de ruggengraat van deze scriptie. In dit hoofdstuk ging ik per indicator na (Millenniumdoel zeven bestaat uit 3 targets die samen 8 indicatoren bevatten) wat de Europese Unie in de periode 2000-2005 heeft gedaan om bij te dragen tot de realisatie van een duurzaam leefmilieu. Hierbij houden we in het achterhoofd dat de Europese Unie verondersteld wordt dit te bewerkstelligen met behulp van civiele middelen zoals ontwikkelingshulp, handelsbeleid, politieke dialoog, onderhandelingsvaardigheden, aangaan van partnerschappen enz. Aan de hand van een aantal concrete acties, programma's, initiatieven en wetgeving heb ik de bijdrage van de Europese Unie proberen in kaart te brengen. Het behoud van bosbestanden en biodiversiteit, het bezuinigen op energie en het gebruik van fossiele brandstoffen, het tegengaan van klimaatverandering, het toegang verschaffen tot waterdiensten en sanitaire basisvoorzieningen en het verbeteren van het leven van mensen in sloppenwijken kwamen aan de orde.

In hoeverre de Europese Unie erin is geslaagd op een efficiënte, effectieve en consistente manier bij te dragen aan Millenniumdoel zeven ging ik na in het vijfde hoofdstuk. Hiervoor greep ik terug naar de *capability-expectations gap* van Hill om aan de hand van *capabilities* van de EU enerzijds en *expectations* van derden anderzijds tot een conclusie te komen. Het komt erop neer dat de Europese Unie haar retoriek nog niet kan naleven. In het algemeen overzicht kwamen we tot de ontstellende vaststelling dat alle inspanningen ten spijt, slechts bij één indicator voldoende vooruitgang was geboekt om in 2015 duurzame toegang te verschaffen tot veilig drinkwater. Zoals ik al eerder opmerkte is deze mislukking vooral aan een tekort aan wereldwijde politieke wil te wijten. Hier zal ook de Europese Unie meer gewicht in de schaal moeten werpen. Zoals we zagen, stijgen de *capabilities* van de EU, waardoor ze na verloop van tijd meer aan de verwachtingen zal kunnen voldoen. Vooral de *carrying capacity* neemt toe, wat betekent dat de Europese Unie een breder draagvlak heeft ontwikkeld om de ontwikkelingslanden te ondersteunen in het bereiken van Millenniumdoel zeven. De hulpbronnen waarover de EU beschikt, nemen toe. Toch is er nog een probleem met de *mobilisation capacity* van de EU. De Europese Unie is nog niet helemaal in staat om haar hulpbronnen efficiënt in te zetten en te mobiliseren wegens een gebrek aan een coherent en consistent ontwikkelingsbeleid. Dit betekent ook dat de capaciteit om overeenkomsten te implementeren eens die gemaakt zijn, moet worden verhoogd. Als dit gebeurt zal de capaciteit van de EU minder snel *overstretched* raken en zal ze,

mits dalende *expectations*, beter tegemoet kunnen komen aan haar retoriek. Daardoor zal de *capability-expectations gap* verdwijnen.

Geraadpleegde bronnen

1. Boeken

- BAKER, S., *Sustainable Development*, Routledge, London, 2006.
- BLACK, R., WHITE, H., *Targeting development: Critical perspectives on the Millennium Development Goals*, London, Routledge, 2004.
- BOSSELMANN, K., *Missing the point? The EU's Institutional and Procedural Approach to Sustainability*. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006.
- BRETHERTON, C., VOGLER, J., *The European Union as a global actor (second edition)*, Routledge, London, 2006.
- COLLINS, K., *The Constitution: A Charter for Sustainable Development in Europe?* In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006.
- ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, Routledge, London, 2006.
- HADFIELD, A., *The role of Energy Policy in Sustainable Development: Greening the environment and securing energy supply*. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006.
- HILL, C., SMITH, M., *International Relations and the European Union, Themes and issues*, Oxford university press, Oxford, 2005.
- HOEBINK, P., STOKKE, O. (eds.), *Perspectives on European development co-operation: policy and performance of individual donor countries and the EU*, Routledge, London, 2005.
- KARAGIANNIS, N., *Avoiding responsibility: the politics and discourse of European development policy*, Pluto press, London, 2004.
- MANNERS, I., *The symbolic of the EU's normative rol in world politics*. In: ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, Routledge, London, 2006.
- PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and sustainable development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006.

- SMITH, M.E., Implementation, Making the EU's International Relations Work. In: HILL, C., SMITH, M. (eds.), *International Relations and the European Union*, Oxford university press, Oxford, 2005.
- STAVRIDIS, S., Why the militarising of the European Union is strengthening the concept of a Civilian Power Europe, *EUI Working Papers*, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Italy, 2001.
- TANASESCU, I., The Political Process Leading to the Development of the EU Sustainable Development Strategy, In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A., *The European Union and Sustainable Development*, Brussel, VUB Press, 2006.
- TELO, M., *Europe, a civilian power? European Union, global governance, world order*, Palgrave, Basingstoke, 2006.
- VAN DEN BOSSCHE, K., VAN DER BURGT, N., Integrating Environmental Concerns into the European Common Fisheries Policy. In: PALLEMAERTS, M., AZMANOVA, A. (eds.), *The European Union and Sustainable Development: internal and external dimensions*, VUB press, Brussel, 2006.
- WEILER, R., *De weg naar de wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg*. Centrum voor Agrarische, Bio- en Milieu-Ethiek (CABME), K.U.Leuven, 2003.
- WHITMAN, R., Muscles from Brussels. The demise of civilian power Europe? In: ELGSTROM, O., SMITH, M., (eds.), *The European Union's roles in international politics: concepts and analysis*, Routledge, London, 2006.
- Development cooperation policy in the run up to 2000, *Collection of communications from the Commission to the Council and the European Parliament and of relevant resolutions, declarations and conclusions of the Council of Ministers, May 1992-May 1995*, Luxemburg, 1996.
- Development co-operation with the least developed countries: fighting poverty, *Office for official publications of the European Communities*, Luxemburg, 2001.
- *The Millennium Development Goals Report 2005*, VN Department of Public Information, New York, december 2005.

2. Wetenschappelijke artikels

- HILL, C., The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's Internationale Role. In: *Journal of Common Market Studies* (volume 31, No. 3), London School of Economics, september 1993.

- SJURSEN, H., What kind of power? In: *Journal of European Public Policy* (volume 13, No. 3), Routledge, maart 2006.

3. Artikels

- GORIS, G., DE WALSCHE, A., Kleine boeren worden niet beter van het afschaffen van landbouwsubsidies. In: *MO* Mondiaal Magazine* (nummer 38), november 2006.
- ORBIE, J., *Civilian Power Europe, Review of the Original and Current Debates*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent.
- VANDAELE, J., Millenniumdoelstellingen moeten armoede halveren, België laat kansen liggen. In: *Mondiaal Magazine*, september 2005.
- VANDEMOORTELE, J., Millenniumdoelen worden verkeerd begrepen. In: *IPS Mondiaal Nieuws*, Brussel, 06/07/2007.

4. Niet-gepubliceerd werk

- AHNLIID, A., Setting the global trade agenda, the European Union and the launch of the Doha Round. In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007.
- KERREMANS, B., ORBIE, J., EU external trade and development policy. In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007.
- ORBIE, J., VERSLUYS, H., Recent Evolutions in European Union Development Aid: More Europe, More aid, Less Development? In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007.
- VANDEN BRANDE, E., EU External Environmental Policy, *Green Civilian Power Europe?* In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007.
- VANDEN BRANDE, E., *Klimaatleider: ambitie van de Europese Unie?* Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, 2007.
- VERSLUYS, H., European Union humanitarian aid, lifesaver or political tool? In: ORBIE, J. (ed.), *Europees Extern Beleid*, Centrum voor EU Studies, Universiteit Gent, Academiejaar 2006-2007.

5. Officiële publicaties van de Europese Gemeenschap

- Acting together in a common commitment to the global environment, International co-operation on biodiversity, climate change and desertification,
http://ec.europa.eu/comm/external_relations/library/publications/20_02_Rio_Broch_en.pdf
(12/04/2007)
- Agenda van de EU voor de Wereldtop over duurzame ontwikkeling, 01/07/2002,
http://ec.europa.eu/environment/wssd/documents/agenda_nl.pdf (23/03/2007)
- Annual report 2001 on the EC development policy and the implementation of the external assistance, EuropeAid co-operation office, Brussel, 2001,
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/aidco_2001_big_annual_report_en.pdf (14/03/2007)
- Annual Report 2003 on the European Community's development policy and the implementation of external assistance in 2002, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2003,
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/2003_0496_en.pdf (18/03/2007)
- Annual Report 2004 on the European Community's development policy and external assistance in 2003, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, oktober 2004,
http://ec.europa.eu/europeaid/reports/europeaid_ra2004_en.pdf (18/03/2007)
- Annual report 2005 on the European community's development policy and implementation of external assistance in 2004, EuropeAid Co-operation Office, Brussel, 2005,
http://europa.eu.int/comm/europeaid/reports/index_en.htm (14/03/2007)
- Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the 2005 UN Summit, addressing the global challenges and making a success of the reformed UN COM(2005) 259, Brussel, 15/06/2005.
- Communication from the Commission to the Council and the European parliament on climate change in the context of development cooperation COM (2003)85, Brussel, 11/03/2003.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on external action, thematic programme for environment and sustainable management of natural resources including energy COM(2006)20, Brussel, 25/01/2006.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on fisheries and Poverty Reduction COM(2000)724, Brussel, 08/11/2000.
- Communication from the Commission to the Council and the European parliament on Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT), Proposal for an EU Action Plan COM(2003)251, Brussel, 21/05/2003.

- Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Energy Initiative and the modalities for the establishment of an Energy Facility for ACP countries COM(2004)711, Brussel, 26/10/2004.
- Communication from the Commission to the Council and the European parliament on the future development of the EU Water Initiative and the modalities for the establishment of a Water Facility for ACP countries COM (2004) 43, Brussel, 26/01/2004.
- Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the Economic and social committee on integrating environment and sustainable development into economic and development co-operation policy COM(2000)264, Brussel, 18/05/2000.
- Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the European Economic and Social committee on policy coherence for development, accelerating progress towards attaining the Millennium Development Goals COM(2005)134, Brussel, 12/04/2005.
- Communication from the Commission to the Council, the European parliament and the European Economic and Social committee on speeding up progress towards the Millennium Development Goals, the European Union's contribution COM(2005)132, Brussel, 07/10/2005.
- Communication from the Commission to the Council, the European parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on sustainable urban development in the European Union: a framework for action,
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/pdf/caud/caud_en.pdf
(12/07/2007)
- Communication from the Commission to the Council, the European parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, towards a thematic strategy on the urban environment COM(2004)60 , Brussel, 11/02/2004.
- Communication from the Commission to the Council and the European parliament on water management in developing countries policy and priorities for EU development cooperation COM (2002) 132, Brussel, 12/03/2002.
- Communication from the Commission to the Council, the European parliament, the European Economic and social committee and the committee of the regions on winning the battle against global climate change COM (2005) 35, Brussel, 09/02/2005.
- EU Energy Initiative for poverty reduction and sustainable development, European Commission, Luxemburg, 2003,
http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/brochure_EUEI_en.pdf (18/03/2007)

- European Union Development Policy, issues paper, consultation of the future of EU development policy, 07/01/2005.
- EU Report on Millennium Development Goals 2000-2004, EU contribution to the review of the MDGs at UN 2005 High Level Event, Directoraat-generaal Ontwikkeling, Brussel, 12/04/2005, http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_mdg_report.pdf (18/03/2007)
- Klimaatverandering: Commissie lanceert een Europees Programma inzake klimaatverandering en stelt een tweesporen aanpak voor ter vermindering van de emissies, 08/03/2000, <http://europa.eu/rapid/pressReleases> (09/07/2007)
- Klimaatverandering: Commissie stelt voor om luchtvervoer op te nemen in de EU regeling voor de handel in emissierechten, Brussel, 20/12/2006 http://ec.europa.eu/environment/climat/aviation_en.htm (07/07/2007)
- Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over behoud van de biologische diversiteit, actieplannen op het terrein van het behoud van natuurlijke hulpbronnen, landbouw, visserij, alsmede ontwikkelingssamenwerking en economische samenwerking COM(2001)162, Brussel, 27/03/2001.
- Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over bestrijding van plattelandsarmoede, beleid en maatregelen van de Europese Gemeenschap voor plattelandsontwikkeling en het duurzame beheer van natuurlijke rijkdommen in ontwikkelingslanden COM (2002) 429, Brussel, 25/07/2002.
- Mededeling van de Commissie over duurzame ontwikkeling in Europa voor een betere wereld: een strategie van de Europese Unie voor duurzame ontwikkeling (voorstel van de Commissie aan de Europese Raad van Göteborg) COM (2001) 264, Brussel, 19/06/2001.
- Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de regio's, naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling COM (2002) 82, Brussel, 13/02/2002.
- Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement, omzetting van de Consensus van Monterrey in de praktijk: bijdrage van de Europese Unie COM(2004)150, Brussel, 05/03/2004.
- Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over samenwerking op energiegebied met de ontwikkelingslanden COM(2002)408, Brussel, 17/07/2002.
- Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement, tussenbalans van het gemeenschappelijk landbouwbeleid COM (2002) 394, Brussel, 10/07/2002.

- Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees parlement over VN-Top 2005, de mondiale uitdagingen aanpakken en de hervormde VN doen slagen COM(2005) 259, Brussel, 15/06/2005.
- Mededeling van de Commissie aan de Raad, voorbereiding van de Internationale Conferentie inzake Ontwikkelingsfinanciering (Monterrey, Mexico, 18-22 maart 2002) COM(2002)87, Brussel, 13/02/2002.
- Promoting of sustainable urban development, <http://ec.europa.eu/environment/funding/urban> (12/07/2007)
- Reducing CO₂ emissions from light-duty vehicles, <http://ec.europa.eu/environment> (10/07/2007)
- Regulation (EC) No 2493/2000 of the European Parliament and of the Council of 7 November 2000 on measures to promote the full integration of the environmental dimension in the development process of developing countries, Official Journal of the European Communities, Brussel, 15/11/2000.
- Staff Working Document, Report on the Implementation of the European Commission's External Assistance, Situation at 01/01/01. EuropeAid Co-operation Office, 2001, http://ec.europa.eu/europeaid/reports/status_report_2001_en.pdf (19/03/2007)
- Verklaring van Rio - Prioriteiten voor actie, bulletin EU 6-1999, verklaring van Rio (4/4), Brussel, 1999. <http://europa.eu/bulletin/nl/9906/p000448.htm>

6. Internetsites

- 20% minder CO₂ in 2020, klimaatbesluiten EU- Top 7-8 maart, <http://www.ddh.nl/duurzaam/nieuws/2007/eu0903.html> (07/07/2007)
- 22 March is World Water Day and the clock is ticking for donors to take action on the humanitarian and ecological water crisis that leaves one billion people without access to clean water, <http://www.worldwaterday.eu/> (29/03/2007)
- Advancing capacity to support climate change adaptation, <http://www.accaproject.org/> (24/04/2007)
- Advising the EU on evaluation, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)
- African Monsoon Multidisciplinary Analysis project, <http://www.amma-eu.org> (25/04/2007)
- Campaign: NGOs call on EU to spend more on water and sanitation, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

- Cleaner is cheaper, Why European climate policy for cars is failing, and what can be done about it, <http://www.transportenvironment.org> (10/07/2007)
- Climate Action Network Europe, http://www.climnet.org/euenergy/eu_action_plan.html (10/07/2007)
- Climate Change Programme, <http://www.ccp-unitar.org> (24/04/2007)
- Coral Gardens Initiative: poverty alleviation through capacity building in community based fisheries management and coral reef restoration, <http://www.fsfi.org.fj/program/coastal/coral.htm> (12/03/2007)
- Department of economic and social affairs, statistics division, progress towards the Millennium Development Goals 1990-2005, http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Products/Progress2005/goal_7.pdf (24/05/2007)
- Energie, altijd te weinig en toch... [http://www.argusmilieu.be/ONLINEDOCUMENTATIE/MF_OLD/Alles/2006/ENERGIEMIX\(1996_3\).htm](http://www.argusmilieu.be/ONLINEDOCUMENTATIE/MF_OLD/Alles/2006/ENERGIEMIX(1996_3).htm) (10/07/2007)
- Energy for a changing world, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/index_en.htm (10/07/2007)
- EU agrees renewable energy target, 9/3/2007, <http://news.bbc.co.uk> (12/07/2007)
- European Commission joins UN Habitat to promote sustainable cities, Brussel, 17/02/2006, <http://www.unhabitat.org/> (12/07/2007)
- European Union en UN Habitat in new joint initiative, Barcelona, 16/09/2004, <http://www.unhabitat.org/> (12/07/2007)
- Europese Eenheidsakte, <http://www.eudor.net/~XvwxNLIA/EURLEX004734/> (26/04/2007)
- EU Heroes and Villains: Which countries are living up to their promises on aid, trade and debt? Joint NGO Briefing Paper, ActlonAid, Eurodad en Oxfam International, 2005, <http://www.millenniumcampaign.org/> (22/02/2007)
- Funding: EU launches Water Facility, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)
- Global Monitoring for Environment and Security, <http://www.gmes.info/157.0.html> (05/05/2007)
- Globalization: EU accused of targeting developing country water services. Europe: ngo's and multinationals oppose EU pressure on developing countries for access to water services, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)

- Green groups deliver critical mid-term review of Barroso Commission, Brussel, <http://www.climnet.org> (27/04/2007)
- Handvest van Aalborg, Handvest van Europese steden en gemeenten op weg naar duurzaamheid, <http://sustainable-cities.eu/> (12/07/2007)
- Hold the Applause! EU governments risk breaking aid promises, april 2007. <http://www.concordeurope.org> (10/07/2007)
- In larger freedom: towards development, security and human rights for all, <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm> (15/03/2007)
- Input from environmental NGOs at start of the next round of the European Climate Change Programme, Brussel, 24/10/2005, <http://www.climnet.org/> (10/07/2007)
- International Water and Sanitation Centre, Europe: environmental NGOs file complaint against 11 countries for breaching EU water directive, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)
- Johannesburg Summit 2002. <http://www.un.org/events/wssd/> (28/03/2007)
- Klimaatbeleid EU onder vuur, Milieuorganisaties verwijten Brussel kortzichtigheid. In: Het financiële daGLBad, 10/01/2007. <http://www.fd.nl/> (10/07/2007)
- Linking national and international climate policy: capacity building for challenges ahead for Brazil, China, India and South Africa, <http://www.basic-project.net/> (25/04/2007)
- Living Planet Report 2006, http://assets.panda.org/downloads/living_planet_report.pdf (18/05/2007)
- Low level of ambition for EU green cities strategy, 16/1/2006, <http://www.euractiv.com/> (12/07/2007)
- Making progress on energy efficiency, Brussel, 28/9/2006. <http://www.green10.org> (10/07/2007)
- Meeting the MDG drinking water and sanitation target, The urban and rural challenge of the decade, WHO Press, Zwitserland, 2006, http://www.who.int/water_sanitation_health/monitoring/jmpfinal.pdf (19/03/2007)
- Millennium Development Goals, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Indicators/OfficialList.pdf> (28/04/2007)
- Millennium Development Goals report 2005, New York, september 2005, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/> (15/04/2007)
- Monitoring the illegal killing of elephants, <http://www.cites.org/eng/prog/MIKE/index.shtml> (14/04/2007)
- National Adaptation Programmes of Action, <http://www.napa-pana.org> (24/04/2007)

- NGO input to the next round of the European Climate Change Programme, <http://www.climnet.org/> (10/07/2007)
- Revised European Social Charter Protects Housing Rights, <http://www.unhabitat.org/> (12/07/2007)
- Sevilla 2007, Taking the commitments to the streets, <http://www.sevilla2007.org> (12/07/2007)
- Steunpunt Lokale Agenda 21, <http://www.sla21.be> (12/07/2007)
- United Nations Forum on Forests, <http://www.un.org/esa/forests/about.html> (11/07/2007)
- Verdrag van Amsterdam, <http://eur-lex.europa.eu/nl/treaties/dat/11997D/htm/11997D.htm> (26/04/2007)
- Verdrag van Maastricht, <http://eur-lex.europa.eu/nl/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (26/04/2007)
- WaterAid and Tearfund Report 2005: An empty glass, the EU Water Initiative's contribution to the water and sanitation Millennium targets, <http://www.wateraid.org/documents/euwi.pdf> (07/07/2007)
- Water Policy, European Commission takes legal action against 13 member states, <http://www.irc.nl> (06/07/2007)
- We, the Peoples: the role of the UN in the 21st century. Report of the Secretary-General Kofi Annan, 54^e sessie, 27/03/2000, http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/SGReports/54_2000/a_54_2000e.pdf (18/03/2007)
- World Development Movement, climate change: campaign summary <http://www.wdm.org.uk/campaigns/climate/index.htm> (07/07/2007)
- World Development Movement: Dirty Aid, DirtyWater Campaign, <http://www.wdm.org.uk/campaigns/water/> (07/07/2007)
- WWF's Water and Wetland Index: Critical Issues in water policy across Europe, <http://assets.panda.org/downloads/wwireport.pdf> (07/07/2007)
- <http://www.11.be> (16/03/2007)
- <http://ddp-ext.worldbank.org/> (10/07/2007)
- <http://www.greenpeace.nl/campaigns/broeikasgaseffect-en-klimaatverandering> (09/07/2007)
- <http://www.maakhetwaar.nl/?nid=2181> (14/05/2007)
- <http://www.natuurenmilieu.nl> (10/07/2007)

- <http://www.oecd.org/dataoecd/26/14/26415658.PDF> (18/05/2007)